



บูรณาการความรู้ ก้าวสู่สันติภาพ

โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมในภาคใต้
ของประเทศไทย (STEP Project) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

STEPs to PEACE



บูรณาการความรู้ ก้าวสู่สันติภาพ
STEPS to PEACE









สารจากประธานคณะกรรมการบริหารโครงการ STEP

โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมในภาคใต้ของประเทศไทย หรือ Southern Thailand Empowerment and Participation (STEP) Project เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) และรัฐบาลไทย โดยมีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินโครงการ หน่วยงานสำคัญๆที่เข้าร่วมโครงการ ได้แก่ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงยุติธรรม และศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) STEP Project เป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อลดความขัดแย้งและเพิ่มความกลมเกลียวทางสังคม โดยการเสริมศักยภาพความเข้มแข็งให้แก่ภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญเพื่อนำไปสู่การพัฒนาและสร้างสันติภาพร่วมกันให้เกิดแก่พื้นที่แห่งนี้ STEP Project ได้เริ่มดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ.2553 และจะสิ้นสุดในปี พ.ศ.2557

การจัดสัมมนาวิชาการ STEPs TO PEACE ในวันที่ 20 สิงหาคม 2556 นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเครือข่ายที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก STEP Project ไม่ว่าจะเป็นองค์กรภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และประชาชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทบทวนถอดบทเรียน และร่วมกันกำหนดทิศทางการดำเนินงานของ STEP Project ในอนาคต จึงขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการร่วมจัดกิจกรรม เสนอแนะ และร่วมถอดบทเรียนการดำเนินงานของ STEP Project



(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุบง ชัยเจริญวัฒน์)
ประธานคณะกรรมการบริหารโครงการฯ

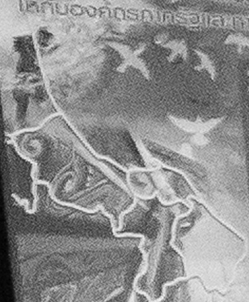
สารบัญ	หน้า
พิธีเปิด	12
เวทีเสวนา	26
หัวข้อ “บูรณาการความรู้ ก้าวสู่สันติภาพ: STEPs TO PEACE”	
การสัมมนากลุ่มย่อย	
กลุ่มที่ 1	63
องค์กรชุมชน/ภาคประชาสังคม สื่อ และพื้นที่กลาง การสร้างสันติภาพจาก ‘คนใน’ (Insider Peacebuilders Platform: IPP)	
กลุ่มที่ 2	87
บทบาทของการปกครองส่วนท้องถิ่นและการกระจายอำนาจ (Local Authority and Decentralization)	
กลุ่มที่ 3	105
การจัดการภัยพิบัติด้วยเครือข่ายพลเมืองและการมีส่วนร่วมของชุมชน (People Participatory Network)	
กลุ่มที่ 4	119
เสริมสร้างการตระหนักรู้ด้านกฎหมายด้วยเครือข่ายยุติธรรม (Legal Awareness and Legal Access)	
กลุ่มที่ 5	145
เครือข่ายการศึกษาภาคประชาชน (People/Community Education Network)	
รายชื่อกลุ่มโครงการ องค์กร และภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วม	164
คณะกรรมการจัดงาน	166

STEPS TO PEACE

บูรณาการความรู้ ท้าสู่สันติภาพ

EP
AC
CE

ก้าวแรก สู่ก้าวต่อไป เพื่อสันติภาพที่ยั่งยืน
ได้กับองค์ความรู้ที่ครอบคลุม และหลากหลายทางวัฒนธรรม



วัตถุประสงค์ของโครงการ
เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ
เกี่ยวกับสันติภาพที่ยั่งยืน
และบูรณาการความรู้
จากหลากหลายวัฒนธรรม
เพื่อสร้างสันติภาพที่ยั่งยืน
ในภูมิภาคอาเซียน



โครงการบูรณาการความรู้ ท้าสู่สันติภาพ (STEP Project)
www.stepsproject.org





การสัมมนา “บูรณาการความรู้ ก้าวสู่สันติภาพ” (STEPS TO PEACE) เป็นการทบทวนและเสนอบทเรียนจากกิจกรรมที่ดำเนินงานภายใต้โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมในภาคใต้ของประเทศไทย (STEP Project)

Ms. Marina Walter รองผู้แทนสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย กล่าวต้อนรับโดยชี้ทิศทางและความคาดหวังจากสัมมนานี้ “จุดประสงค์เพื่อเป็นการย้อนกลับไปมองการทำงานที่เกิดขึ้นให้เกิดการก้าวต่อไป หญิงและชายในภาคใต้นับแสนคน จากกว่า 34 อำเภอ ใน 5 จังหวัดภาคใต้ ได้รับความรู้เรื่องกฎหมายและการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ผู้หญิงในปัตตานีสามารถสร้างรายได้ เกิดการสนับสนุนสื่อสารมวลชนในการทำรายงานข่าวเชิงลึกหลายเรื่อง คู่ขนานกับการสื่อสารภายในท้องถิ่น รวมทั้งการอบรมเยาวชนให้สามารถสื่อสารภายในชุมชนของตนได้ นอกจากนี้องค์กรภาคประชาสังคมต่าง ๆ ยังได้ทำงานเรื่องความรุนแรง เยาวชน ความยุติธรรม การพัฒนา ผู้หญิง และมีเครื่องมือในการเข้าร่วมกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการเข้าถึงกระบวนการสันติภาพและความยุติธรรมอย่างมีนัยสำคัญ”

“ในการทบทวนโครงการที่เกิดขึ้นนี้ UNDP ได้มอบหมายผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาและสันติภาพให้เข้ามาสำรวจ ศึกษา และพูดคุยกับเครือข่ายที่ทำงานร่วมกันในการประเมินโครงการเพื่อสร้างการพัฒนาและสันติภาพในอนาคต โดยเน้นสิ่งที่องค์กรต่าง ๆ ของ UN จะสามารถร่วมดำเนินการได้ เพื่อขยายฐานการทำงานบางส่วนเข้ามายังภาคใต้ด้วย นอกเหนือจากงานที่กรุงเทพฯ จึงขอให้เครือข่าย (ผู้เข้าร่วม) ช่วยทบทวนว่าเราจะสร้างโครงการพัฒนาและสันติภาพโดยใช้พื้นฐานจากโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมในภาคใต้ของประเทศไทย (STEP Project) ได้อย่างไร และมีโครงการใดที่ท่านคิดว่าเราสามารถมีส่วนร่วมได้ ทั้งนี้ เรา



จะเรียนรู้จากการทำงานในอดีตเพื่อปรับปรุงการทำงานในอนาคตได้อย่างไร หวังว่าจะได้รับการแลกเปลี่ยนและมีข้อเสนอแนะจากท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน และหวังว่าการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้นี้จะประสบความสำเร็จด้วยดี”

ผศ.ดร.นิวัติ แก้วประดับ รองอธิการบดี ฝ่ายวางแผนและการเงิน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กล่าวเปิดงานโดยมีสาระสำคัญว่า มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ตระหนักในการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน โครงการ STEP เป็นความร่วมมือกับองค์กรหลายภาคส่วน และเป็นที่น่ายินดีที่ภาคประชาสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ทำให้การแก้ไขปัญหาในพื้นที่ที่มีมุมมองหลากหลายยิ่งขึ้น ซึ่งการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นรากฐานทำให้สังคมเข้มแข็ง นำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน เกิดความเข้าใจที่ดี เห็นทางออกที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

การส่งเสริมความเข้มแข็ง บูรณาการความรู้ เพื่อก้าวสู่สันติภาพ

ช่วงที่มีความหมายอย่างยิ่งของการสัมมนาครั้งนี้ คือการกล่าวปาฐกถาพิเศษ หัวข้อ “การส่งเสริมความเข้มแข็งและการบูรณาการความรู้ เพื่อก้าวสู่สันติภาพ” โดย **ศ.ดร.จรัส สุวรรณมาลา** คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“ผมอยากเริ่มต้นชวนคิดเกี่ยวกับชนพื้นเมืองที่ถูกยึดครองหลายพื้นที่ทั่วโลก เราได้อ่านเรื่องราวทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ของชนพื้นเมืองที่มักจะถูกยึดครองโดยกลุ่มคนที่บุกรุก ชนพื้นเมืองที่ใช้ชีวิตแบบดั้งเดิม แบบที่เขาเรียกว่า ล้าหลัง ยากจน ไม่ได้รับการศึกษาสมัย





ใหม่ ไม่มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ ย่อมเสี่ยงที่จะขาดความมั่นคง ถูกคนภายนอกเข้าไปกินรวบ ยึดครอง ผูกขาดทรัพยากรทั้งผิดและถูกกฎหมาย คนในพื้นที่สู้ไม่ได้ บ้างยอมจำนน แต่ที่ทนไม่ไหวก็ลุกขึ้นสู้กันไปตามมีตามเกิด

พื้นที่ที่ถูกยึดครองดังกล่าวมักเกิดความขัดแย้งขึ้นภายใน เนื่องจากขัดแย้งกันเอง เพราะเลือกกันไปคนละทาง บ้างก็สู้ บ้างก็ยอมจำนน และขัดแย้งกับภายนอก กับพวกที่เข้ามายึดครอง หรือปกครอง ยิ่งเมื่อสิ่งเหล่านี้ดำเนินต่อไปก็ยิ่งทำให้คนพื้นเมืองอ่อนแอ ถดถอยลงไปเป็นลำดับ จนในที่สุดก็ไม่สามารถยืนหยัดอยู่ได้

ประสบการณ์ที่เราพบก็คือ ชนพื้นเมืองทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นอเมริกา ยุโรป ออสเตรเลีย จีนแผ่นดินใหญ่ จีนไต้หวัน เวียดนาม พม่า อินเดีย ฯลฯ มักถูกรัฐบาลของกลุ่มคนที่เข้ายึดครอง บังคับให้ถอยร่นไปอยู่ในดินแดนที่ลึกเข้าไป ขึ้นไปอยู่บนเขา หรือในที่ซึ่งทุรกันดารกว่า ถูกปล้นสิทธิพื้นฐานไป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทรัพยากร และไม่ได้รับสิทธิทางการเมือง จนเมื่อมีขบวนการประชาธิปไตย เรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ขึ้นในโลกเมื่อไม่นานนี้ เขาจึงเริ่มคืนสิทธิความเป็นมนุษย์ให้แก่คนพื้นเมือง ให้ความเคารพในสิทธิของชนพื้นเมือง และกลับมาฟื้นฟูชนพื้นเมืองกันอย่างจริงจัง ในขณะที่คนพื้นเมืองส่วนใหญ่ถูกกลืน ถูกทำลายอัตลักษณ์ จนแทบค้นหาตัวเองไม่เจอแล้ว ชนพื้นเมืองที่เหลืออยู่ ส่วนใหญ่ตกอยู่ในสภาพ ‘ประชาชนชั้นสอง’ เพราะด้อยการศึกษา ติดยา ตกงาน ฐานะครอบครัวไม่สู้จะดี เด็กและเยาวชนมีปมด้อยติดตัวมาตั้งแต่เกิด เพราะสู้คนพื้นที่อื่น ๆ ไม่ได้

กรณีสามจังหวัดชายแดนใต้ของเรา ดูไปก็คล้ายกับกรณีชนพื้นเมืองในที่อื่น ๆ ของโลก อย่างน้อยก็มีประวัติศาสตร์ให้เราได้เรียนรู้กัน เราไม่จำเป็นต้องฟื้นความหลังเรื่องเหล่านั้น เพราะไม่มีประโยชน์อันใด แต่ที่จำเป็นต้องพูดกันก็คือสภาพความเป็นจริงในวันนี้

ความจริงเรื่องแรก เราต้องยอมรับร่วมกันว่า เหตุการณ์ความไม่สงบ การลอบวางระเบิด ฯลฯ ในพื้นที่ที่ยังคงมีอยู่ต่อไป ถึงแม้ว่าเราทุกคนไม่ ยากให้มัน และผมคิดว่าเราทุกคนในที่นี้เห็นด้วยและสนับสนุนการเจรจา สันติภาพเพื่อยุติเหตุการณ์การใช้ความรุนแรง และทำลายล้างเรื่องที่ว่านี้ ให้เร็วที่สุด

แม้จะไม่กล่าวถึงเรื่องที่ว่านี้ แต่จะพูดความจริงอีกด้านหนึ่ง ซึ่งเป็น พื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวันของประชาชนสามจังหวัดชายแดนใต้ และมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเรื่องข้างต้นเช่นเดียวกัน ซึ่งหากศึกษา เอกสารของโครงการ STEP จะพบข้อมูลต่อไปนี้

1. ประชากรสามจังหวัดประมาณ 30% อยู่ต่ำกว่าเกณฑ์ความยากจน ซึ่งถือว่ามีจำนวนคนจนกระจุกตัวสูงที่สุดในประเทศไทย ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 9.5% เท่านั้น กล่าวได้ว่าค่าเฉลี่ยความจนของประชากรสามจังหวัด ชายแดนใต้สูงกว่าค่าเฉลี่ยทั้งประเทศ 3 เท่าตัว

2. ดัชนีคุณภาพชีวิตของประชาชน หรือที่เรียกว่า Human achievement index ของสามจังหวัดชายแดนใต้ ถดถอยลงไปตามลำดับ ตกไปอยู่ ลำดับเกือบสุดท้ายของประเทศไทย ยกเว้นจังหวัดยะลาซึ่งเคยอยู่ลำดับที่ 15 เมื่อ 4 ปีที่แล้ว วันนี้ (ปี 2013) ตกมาอยู่ลำดับที่ 36

3. ประชากรสามจังหวัด โดยเฉพาะนราธิวาสและปัตตานี มีระดับ การศึกษาต่ำ มีงานทำน้อย อยู่ในลำดับท้าย ๆ ของประเทศไทย โดยเฉพาะ เยาวชนในสองจังหวัดนี้ตกงานมากที่สุดในประเทศไทย

4. กล่าวเฉพาะเรื่องการศึกษา เด็กนักเรียนที่มีโอกาสเรียนต่อระดับ มัธยมหรือระดับอาชีวะน้อยกว่าจังหวัดอื่น ๆ โดยทั่วไป

5. ภาคประชาสังคมในสามจังหวัดอ่อนแอ และมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วม กับภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นค่อนข้างน้อยเมื่อเปรียบ เทียบกับจังหวัดอื่น ๆ ขณะเดียวกันหน่วยงานภาครัฐก็อ่อนแอ ขาดทักษะ ในการฟื้นฟูพื้นที่ที่มันน้อยไปกว่าภาคประชาสังคม ทว่ามีความชำนาญเฉพาะ

เรื่องการปกครอง โดยเฉพาะความมั่นคงของชาติเท่านั้น ผลการจัดเก็บข้อมูลของโครงการ STEP พบว่ากลุ่มสตรีในสามจังหวัดขาดโอกาสที่จะเข้าไปมีบทบาททางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ น้อยกว่าจังหวัดอื่น ๆ

6.ฐานเศรษฐกิจในพื้นที่สามจังหวัด ส่วนใหญ่เป็นเศรษฐกิจยุคดั้งเดิมพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ ที่ดิน น้ำ แหล่งประมง ป่าไม้ ทรัพยากรชายฝั่ง เป็นต้น ไม่ค่อยมีเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมและบริการ หรือเศรษฐกิจแปรรูปขนาดเล็ก ขนาดกลางในท้องถิ่น เพราะขาดผู้ประกอบการ จึงไม่ค่อยมีแหล่งจ้างงาน

7. มีสถานศึกษาทั้งระดับอาชีวะและมหาวิทยาลัยจำนวนไม่น้อย แต่ผู้จบการศึกษาส่วนใหญ่หางานในพื้นที่ไม่ได้ เพราะหลักสูตรไม่ตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น อีกทั้งตลาดแรงงานท้องถิ่นก็ไม่ค่อยมี จะไปหางานที่อื่นก็ค่อนข้างยาก ติดขัดกับเรื่องภาษาที่ใช้ ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น

ความจริงที่ว่านี้ เป็นส่วนประกอบสำคัญที่ทำให้เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดเกิดขึ้น ขยายตัว และดำรงอยู่จนถึงทุกวันนี้ ดังนั้นถ้าไม่ขจัดเงื่อนไขเหล่านี้ให้บรรเทาเบาบาง หรือหมดไป ความขัดแย้งและความไม่สงบก็จะดำเนินต่อไป แม้จะใช้กำลังขูดให้หยุดได้ ก็หยุดแค่ชั่วคราวเท่านั้น จึงขอสนับสนุนความพยายามของโครงการ STEP ที่มุ่งขจัดเงื่อนไขเหล่านี้

ประเด็นอยู่ที่ว่า ใครจะเป็นผู้ลงมือทำ!!

“รัฐบาลทำอะไรบ้าง ?”

รัฐบาลทำอะไรลงไป รัฐบาลในอดีตที่เป็นรัฐเผด็จการทำอะไรลงไป กับพื้นที่นี้ เราทราบกันอยู่แล้วไม่ต้องพูดถึงอีก รัฐบาลในยุคประชาธิปไตย แม้จะไม่ได้ใช้วิธีปกครองสามจังหวัดนี้อย่างที่เคยทำในยุคเผด็จการทหาร แต่ก็ไม่ได้เร่งฟื้นฟูการพัฒนาให้ทัดเทียมจังหวัดอื่น ๆ ที่เขาก้าวรุดหน้าไป

แล้วอย่างจริงจัง เพิ่งจะทุ่มงบประมาณลงสามจังหวัดกันมากมายในช่วงหลังที่เกิดความไม่สงบนี้เอง เข้าใจว่างบประมาณที่ลงในพื้นที่สามจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา (ไม่รวมงบของทหารและความมั่นคง) งบประมาณกว่า 70,000 ล้านบาทต่อปี ถ้าคำนวณต่อหัวประชากรก็สูงกว่าจังหวัดอื่น ๆ กว่า 2 เท่าตัว ถ้านับงบประมาณทหารและงบความมั่นคงเข้ามาด้วยก็มากกว่านี้อีกกว่า 2 เท่าตัว นับแสนล้านบาท แต่ดูเหมือนจะไม่ได้ช่วยให้พื้นที่นี้ฟื้นขึ้นมาได้มากนัก เพราะเหตุใด ยังไม่มีงานวิจัยชี้ชัด คงต้องทำกันต่อ แต่คาดเดาได้ว่า เหมือนแหล่งลงในตะกร้า ซึ่งเป็นตะกร้าที่ขังน้ำไม่ได้ น้ำไหลผ่านไปหมด

เราไม่ถึงกับหมดหวังกับรัฐบาล ก็ยังอยากให้รัฐบาลจริงจังกับพื้นที่สามจังหวัดมากกว่านี้ แต่เราก็ไม่ควรหวังพึ่งรัฐบาลเพียงอย่างเดียว

ผมเห็นด้วยอย่างยิ่งกับโครงการ STEP ซึ่งให้ความสนใจกับการเพิ่มขีดความสามารถของพื้นที่ ให้พื้นที่จัดการกับปัญหาของตนเอง และพื้นที่ตนเองให้ได้มากที่สุด

“พื้นที่จะอย่างไรดี ?”

ในพื้นที่มีทั้งหน่วยงานของรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นเพื่อบริหารจัดการพื้นที่สามจังหวัด หน่วยงานด้านความมั่นคง ที่มาปฏิบัติการอยู่ในพื้นที่ สถาบันการศึกษา (มหาวิทยาลัย) มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีหน่วยธุรกิจ สมาคม หอการค้า องค์กรภาคประชาสังคมในชุมชน ไม่ว่าจะป็นองค์กรทางศาสนา และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ และหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุดและสำคัญที่สุดก็คือ สถาบันครอบครัว และตัวประชาชนในพื้นที่ สถาบันทางการเมือง ปกครอง และองค์กรภาคเอกชน ภาคประชาชนเหล่านี้จะพลิกฟื้นชีวิตและความรุ่งเรืองของสามจังหวัดกลับคืนมาได้อย่างไร

คิดว่าเราต้องมีจังหวะก้าว ซึ่งภาษาอังกฤษเรียกว่า STEPs ตรงกับชื่อโครงการ STEP ซึ่งเป็นผู้จัดงานวันนี้

หนึ่ง: เราตระหนักดีว่าบรรดาองค์กรในพื้นที่ส่วนใหญ่อ่อนแอ ดังนั้นจึงต้องสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรเหล่านี้ ต้องเริ่มต้นหา สํารวจองค์กรประเภทต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานธุรกิจ สถาบันทางสังคม องค์กรชุมชน ไม่รู้ว่า เป็นใคร อยู่ที่ไหน ทำอะไร

สอง: เพิ่มขีดความสามารถขององค์กรประเภทต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคม ทำให้สามารถทำงานได้อย่างเข้มแข็ง กว้างขวาง ให้องค์กรเหล่านี้เป็นแหล่งสะสมพลัง ทำให้คนสามารถรวมตัวกันทำงานใหญ่ ๆ ได้ ไม่ว่าจะทำเป็นธุรกิจ หรือให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถระดมความคิดและแรงหนุนจากประชาชนให้สามารถจัดบริการสาธารณะ หรือกิจกรรมพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ได้มากขึ้น หรือให้สถานศึกษาในพื้นที่พัฒนาหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอนที่สนองตอบปัญหาและความต้องการของพื้นที่ได้ตรงเป๋ามากขึ้น สามารถสร้างผู้ประกอบการรายใหม่ สร้างนักประดิษฐ์คิดค้นสำหรับการผลิตในพื้นที่ได้มากขึ้น หรือเป็นแรงงานป้อนระบบการผลิตในพื้นที่ได้ตรงกับความต้องการของพื้นที่มากขึ้น เป็นต้น

อนึ่ง ในการเพิ่มขีดความสามารถของพื้นที่นี้ อาจจำเป็นต้องคิดถึง การออกแบบระบบการปกครองหรือการจัดการพื้นที่ที่เหมาะสมกับสภาพจังหวัดในระยะยาว เช่น การจัดตั้งเขตการปกครองตนเองพิเศษที่ **ผศ.ดร. ศรีสมภพ จิตร์ภิรมย์ศรี** เรียกว่ารูปแบบปัตตานีมหานคร หรือรูปแบบอื่น ๆ ก็ได้ ทั้งนี้เพื่อให้องค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่นี้มีขีดความสามารถเพียงพอที่จะจัดการกับปัญหาและความต้องการของพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน

สาม: เพิ่มขีดความสามารถของครัวเรือนและประชาชน ด้วยการเพิ่มช่องทางให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาเล่าเรียนและพัฒนาทักษะ ผ่านระบบการศึกษาที่เป็นทางการ (สถานศึกษา) และผ่านสื่อสาธารณะอื่น ๆ สร้างความมั่นใจในการทำงานอาชีพ และรายได้ ดึงเยาวชนและแรงงานเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจในพื้นที่ให้มากที่สุด

สี่: จัดระบบสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ และครอบครัวผู้ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงให้มีสวัสดิการที่เพียงพอ บนพื้นฐานศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

สุดท้าย สถิติปัญญา กับสันติภาพ Intelligence and Peace เป็นของคู่กัน ใช้สถิติปัญญาเป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพ ก้าวข้ามสงคราม และความขัดแย้ง เป็นของคู่กับการขาดสถิติปัญญา สร้างสถิติปัญญาได้ด้วยการเข้าถึงข้อเท็จจริง ทำความจริงให้ประจักษ์ ใช้ข้อเท็จจริง ความจริง ทำลายความไม่รู้ เมื่อคนหลุดพ้นจากพันธนาการความไม่รู้ คนย่อมมีปัญญา

“คนมีปัญญา ย่อมแสวงหาสันติภาพ ย่อมหวงแหนและรักษาสันติภาพไว้ยิ่งชีวิต” เป็นข้อคิดที่ ศ.ดร.จรัส สุวรรณมาลา กล่าวทิ้งท้ายให้ร่วมกันพิจารณา



SPACE FOR PEACE

DSDC[®]



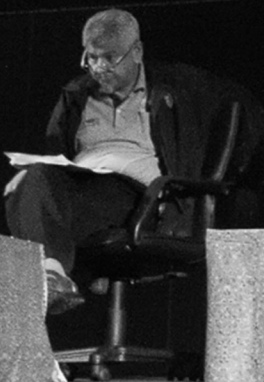
Deep South Peace Spaces Mapping Project



STEPS T

บูรณาการคว

ก้าวแรก สู่ก้าวต่อไป เพื่อ
ให้กับองค์กรภาครัฐและ



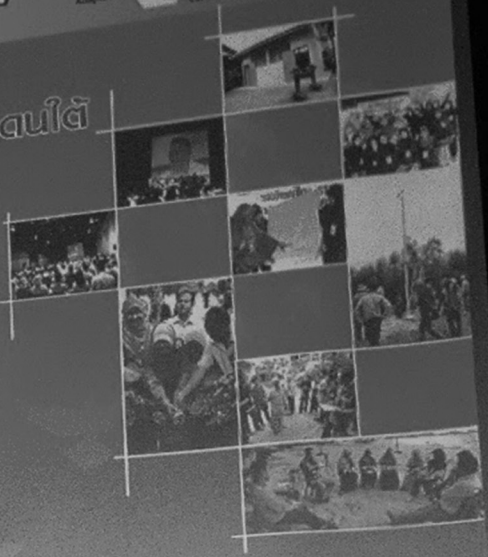
TO PEACE

ความรู้ ก้าวสู่สันติภาพ



ร่วมเสริมสร้างความเข้มแข็ง
ภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้

ธรรมาภิบาลความรู้ ก้าวสู่สันติภาพ มุ่งเสริมสร้าง...
ความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน/ภาคประชาสังคม รวมทั้งสื่อแขนงต่างๆ
เสริมสร้างรายได้และโอกาสการจ้างงาน
ศักยภาพในการเข้าถึงกฎหมายและกลไกการแก้ไขความขัดแย้ง
จัดนิเทศภาคประชาสังคม
ความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดทำ
งบประมาณแบบมีส่วนร่วม
บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการป้องกันภัยพิบัติ
องค์ความรู้ด้านธรรมาภิบาลรูปแบบต่างๆ ให้กับเจ้าหน้าที่รัฐ
พัฒนาของภาครัฐในด้านกลไกการแก้ไขความขัดแย้ง



โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมในภาคใต้ของประเทศไทย (STEP Project)
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์



เวทีเสวนาหัวข้อ

บูรณาการความรู้ ก้าวสู่สันติภาพ: STEPs TO PEACE

มีวิทยากรร่วมเสวนา ดังนี้

ผศ.ดร.บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ ผู้อำนวยการสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ในฐานะประธานคณะกรรมการบริหารโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมในภาคใต้ของประเทศไทย

ผศ.ดร.ศรีสมภพ จิตรภักดิ์ อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ ผู้อำนวยการศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ และผู้อำนวยการสถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ในฐานะหัวหน้าโครงการการสร้างพื้นที่กลางในการสร้างสันติภาพจากคนใน (Insider Peacebuilders Platform: IPP)

ผศ.ดร.วิระศักดิ์ เครือเทพ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในฐานะนักวิจัยโครงการเสริมสร้างศักยภาพของราชการส่วนท้องถิ่นในการวางแผนงานและจัดทำงานงบประมาณแบบมีส่วนร่วม

อาจารย์สุทธิศักดิ์ ดือเระ วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ในฐานะหัวหน้าโครงการเสริมสร้างความตระหนักรู้ด้านกฎหมายแก่ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ดร.สมพร ช่วยอารีย์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ในฐานะหัวหน้าโครงการวิจัยแบบจำลองการจัดการทรัพยากรชายฝั่งในอ่าวปัตตานีแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน และโครงการแบบจำลองเพื่อการเฝ้าระวังและระบบเตือนภัยพิบัติในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้

คุณมุฮัมมัดอายุบ ปาทาน บรรณาธิการอาวุโส ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ ในฐานะคณะทำงานการสร้างพื้นที่กลางในการสร้างสันติภาพจากคนใน

ดำเนินรายการโดย **อาจารย์สมัชชา นิลปัทม์** คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ย่างก้าวการเสริมความเข้มแข็งและมีส่วนร่วมของประชาชนภาคใต้

การเสวนานี้มีจุดประสงค์เพื่อทบทวนแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กันภายใต้บริบทการริเริ่มพูดคุยสันติภาพระหว่างรัฐไทยและขบวนการ BRN เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2556 และหลายโครงการของ STEP ก็มีส่วนอย่างสำคัญในการผลักดันขับเคลื่อนกระบวนการสันติภาพนี้ด้วย ดังนั้น เวทีถอดประสบการณ์นี้เราจะพิจารณาร่วมกันว่า มีข้อค้นพบที่สำคัญอะไรบ้าง และมีส่วนร่วมสร้างความเข้มแข็งในระดับพื้นที่อย่างไร ความรู้ที่ได้มาเหล่านั้น พวกเราจะสามารถร่วมกันขยายพื้นที่ที่ปลอดภัยและปลอดภัยให้สันติภาพได้เบ่งบานได้อย่างไร

ในแง่นี้ ผู้ที่มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้และขับเคลื่อนทางวิชาการและสังคมครอบคลุมหลายมิติ เริ่มจาก **ผศ.ดร.บุษบง ชัยเจริญวัฒน์** ในฐานะประธานคณะกรรมการบริหาร โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมในภาคใต้ของประเทศไทย เล่าให้ฟังถึงที่มาและเป้าหมายของการดำเนินโครงการต่าง ๆ จนบรรลุเป้าหมายการทำงานได้ระดับหนึ่ง

“โครงการ STEP เกิดจากการฉีกกำลังของผู้คนจำนวนมากมาช่วยกันทำงาน ผ่านขีดความสามารถที่หลากหลาย และนำไปสู่การขยายผลเป็นเครือข่าย ดังที่ ศ.ดร.จรัส สุวรรณมาลา กล่าวไว้ คนมีปัญญาอย่าอมแสงหา



สันติภาพ ดังนั้นการใช้ความรุนแรงไม่ได้ใช้ปัญญาเท่ากับไม่ได้ช่วยในการแก้ไขแสวงหาทางออก ในการริเริ่มโครงการนี้ ในลำดับแรกๆ หลังจากมีการรวบรวมผู้คนเพื่อทำงานร่วมกัน ได้ศึกษาสำรวจรากฐานแห่งปัญหาที่สะสมจนเกิดเป็นความขัดแย้ง มีการเปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนกับคนในพื้นที่อย่างหลากหลาย ทั้งภาควิชาการ ภาคประชาสังคม ภาครัฐ ผู้ว่าราชการจังหวัดของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หัวหน้าส่วนราชการ ผู้นำท้องถิ่น และผู้นำชุมชน มีการพัฒนากรอบภาพรวมของโครงการ และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก UNDP

โครงการ STEP คือการขอความร่วมมือระหว่าง UNDP กับรัฐบาลไทย โดยมีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เป็นองค์กรดำเนินการ และสถาบันสันติถูกมอบหมายให้บริหารจัดการโครงการเพื่อเพิ่มขีดความสามารถและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในภาคใต้ โครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อลดความขัดแย้งและสร้างความกลมเกลียวต่อสังคมที่นำไปสู่การพัฒนาและสันติภาพที่ยั่งยืน โดยมีพื้นที่เป้าหมายการทำงานใน 5 จังหวัดภาคใต้ ทว่าเมื่อมีการถกเถียงทางวิชาการระหว่างทีมงาน กิจกรรมโครงการย่อยได้เน้นที่พื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้เป็นหลัก แต่ก็มีการลงโครงการ บางกิจกรรมลงไปที่จังหวัดสงขลาและสตูลบ้าง แต่ไม่มากนัก ทั้งหมดนี้สอดคล้องกับฐานคิดของวัตถุประสงค์โครงการ ที่จำเป็นต้องทุ่มเทพยายามลงไปเน้นในพื้นที่ที่มีปัญหามากกว่า

ณ ขณะนี้ โครงการนี้เดินมาครึ่งทางแล้ว หากเดินไปให้ถึงปลายทาง จะเห็นการส่งเสริมประชาธิปไตยท้องถิ่นที่ประกอบด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีนัยยะสำคัญ กระบวนการตัดสินใจของประชาชน จึงเป็นข้อน่าสังเกตว่า องค์กรส่วนปกครองท้องถิ่น (อปท.) ที่มีอยู่ในโครงสร้างปัจจุบัน การกำหนดนโยบายหรือการกำหนดกรอบงบประมาณของท้องถิ่นสามารถตัดสินใจด้วยตนเองจริงหรือไม่ จำเป็นต้องตรวจสอบกัน

ด้วยฐานงานวิจัยเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายได้ และประเด็นเยาวชนสตรี กลุ่มด้อยโอกาส กลุ่มผู้รับผลกระทบและกลุ่มอื่นๆ มีจำนวนมากภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรง พวกเขาเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ต้องให้ความใส่ใจในการทำงานด้วย รวมทั้งองค์กรชุมชนภาคประชาสังคม ชมรม ฯลฯ ที่มีอยู่และทำงานใกล้ชิดกับประชาชนรากหญ้า ทำอย่างไรให้ภาคส่วนเหล่านี้สามารถทำงานบูรณาการกับภาครัฐได้อย่างสมานฉันท์ โดยโครงการ STEP ก็จะเข้าไปเสริมสร้างขีดความสามารถของเครือข่ายองค์กรเหล่านี้ด้วย

10 ปีที่ผ่านมาเครือข่าย องค์กรภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้เกิดขึ้นจำนวนมากและมีการเติบโตของงามต่างกัน ถ้าเปรียบเทียบกับองค์กรภาคประชาสังคมในภูมิภาคอื่น ย่อมได้คำตอบที่น่าสนใจ และสามารถศึกษาเชิงลึกได้มากเช่นกัน อย่างไรก็ตาม โครงการ STEP ให้ความสำคัญเรื่องเศรษฐกิจครอบครัว เศรษฐกิจชุมชนด้วย

สำหรับการวางแผนโครงการ แบ่งเป็น 7 ผลลัพธ์ จากการพัฒนาศักยภาพของภาคประชาสังคม และการพัฒนาศักยภาพของภาครัฐ โดยแบ่งได้ดังนี้

1 ผลลัพธ์จากการพัฒนาศักยภาพของภาคประชาสังคม ได้แก่

(1) การเสริมสร้างศักยภาพให้กับภาคประชาสังคมและสื่อในการส่งเสริมการยึดเหนี่ยวทางสังคม โดยพยายามศึกษาดูว่าสถานการณ์ขององค์กรภาคประชาสังคมมีจำนวนมากน้อยเพียงใด และมีความเข้มแข็งในการขับเคลื่อนทางสังคมอย่างไร ซึ่งหลังจากการทำวิจัยแผนที่เครือข่ายภาคประชาสังคมในพื้นที่ชายแดนใต้ออกมาแล้ว ทำให้กระบวนการทำงานของโครงการย่อยต่างๆ ภายใต้โครงการของ STEP ง่ายและคล่องตัวมากยิ่งขึ้น เพราะพบว่าใครมีบทบาทสำคัญอย่างไรในแต่ละภาคส่วน และยัง

ทำการวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพของสื่อแต่ละประเภทในการสื่อสารสันติภาพ และการจัดการความขัดแย้งด้วย

(2) การเสริมสร้างรายได้และโอกาสการจ้างงานอาชีพมีการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและเกิดเป็นศูนย์เรียนรู้หริ่ง ได้เชิญหน่วยงานโรงพยาบาลและองค์กรชุมชนในอำเภอหริ่งเข้ามาช่วยเสริมแรง นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้สละที่ดินบางส่วนช่วยกันสร้างศูนย์ตรวจสอบอาหารฮาลาล รวมทั้งชวนคณะวิทยากรสื่อสารทำงานร่วมกับชาวบ้าน เป็นโครงการในชั้นเรียนที่นักศึกษาช่วยกันทำร่วมกับชาวบ้าน ใจทย์ของเราคือต้องการสร้างพื้นที่การทำงานร่วมกันของฝ่ายต่าง ๆ เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่สถาบันวิชาการทำงานร่วมกับชาวบ้าน

(3) การเสริมสร้างศักยภาพในการเข้าถึงกฎหมายและกลไกการแก้ไขความขัดแย้งให้กับภาคประชาสังคม โดยทราบกันดีว่าในพื้นที่ชายแดนใต้ โครงสร้างรัฐมีข้อจำกัดในการเข้าถึงเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน แม้จะมีศูนย์ยุติธรรมชุมชน ก็จำเป็นต้องเข้าไปเสริมขีดความสามารถจัดทำคู่มือการเข้าถึงช่องทางกรช่วยเหลือด้านกฎหมาย และจำเป็นต้องอาศัยแรงเสริมจากภาคประชาสังคมช่วยประสานด้วย

2 ผลลัพธ์มาจากการพัฒนาศักยภาพของภาครัฐ คือ

(1) การเสริมสร้างขีดความสามารถขององค์กรปกครองท้องถิ่นในการวางแผนและจัดหางบประมาณแบบมีส่วนร่วม

(2) การส่งเสริมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติในระดับท้องถิ่น โดยมีการสร้างเครือข่ายพลเมือง มีการปิดกั้นการติดต่อประสานงานไว้ใน Google Map ซึ่งอาจเป็นส่วนหนึ่งในการเสริมทางราชการในการจัดการความขัดแย้งเพื่อส่งเสริมด้านสันติภาพได้

(3) การสนับสนุนการเพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านธรรมาภิบาลรูปแบบต่าง ๆ ให้กับเจ้าหน้าที่รัฐ และการวิจัยขับเคลื่อนทางสังคมเพื่อเปิดพื้นที่

พูดคุยเรื่องการออกแบบการปกครองท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ การกระจายอำนาจ ซึ่งระยะหลังมีการพูดถึงเรื่องนี้ในวงกว้างมากขึ้น และ

(4) การเสริมสร้างศักยภาพและขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่ภาครัฐในการจัดหากลไกระงับข้อพิพาทอย่างมีประสิทธิภาพสำหรับแนวทางการผลักดันกิจกรรม: การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือขององค์กรภาคประชาสังคมมีส่วนสำคัญยิ่ง จากนั้นเราก็ตำหนัการทำงานผ่านการส่งเสริมกิจกรรมชุมชนกับภาคีในพื้นที่ และสร้างกลไกการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมกับหน่วยงานของรัฐ กล่าวคือ คนในมหาวิทยาลัย ภาควิชาการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องทำงานร่วมกันกับภาคประชาชนที่สามารถสร้างความไว้วางใจกับคนในพื้นที่ได้ และภาครัฐ สามารถสร้างทิศทางเดินร่วมกันกับภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ได้ ในที่สุดการใช้กลไกแบบนี้ คาดหวังสูงสุดให้มีการปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้าง หรืออย่างน้อยสามารถปรับเปลี่ยนข้อบังคับบางอย่างในเชิงของทรัพยากร การจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาพื้นที่ที่ซ้ำซ้อนจะแก้ไขกันอย่างไร หรือการวางแผนงบประมาณที่สัมพันธ์กับความต้องการของผู้คนในพื้นที่จริง และเกิดการผลักดันประสานงานให้เกิดการทำงานที่ต่อเนื่องร่วมกันได้

โดยสรุปโครงการ STEP เป็นเนื้องานที่เข้ามามีส่วนร่วมเสริมสร้างสันติภาพของจังหวัดชายแดนใต้โดยเน้นศักยภาพของภาครัฐและภาคประชาสังคม ถ้าทั้งสองส่วนนี้เข้มแข็ง ย่อมทำให้สันติภาพและความสงบเกิดขึ้นได้จริง

ความรู้จากการสร้างพื้นที่กลางการสร้างสันติภาพจาก ‘คนใน’

‘พื้นที่กลางในการสร้างสันติภาพจากคนใน’ (Insider Peacebuilders Platform: IPP) คืออะไรและสำคัญอย่างไรภายใต้บริบทการริเริ่มพูดคุยสันติภาพ **ผศ.ดร.ศรีสมภาพ จิตรภิรมย์ศรี** ในฐานะหัวหน้าโครงการวิจัย

โครงการนี้มีส่วนร่วมในภาคใดบ้าง



ได้อธิบาย 3 ประเด็นอย่างเป็นลำดับ คือ ความเป็นมา องค์ประกอบ และ ผลที่มีต่อกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้/ปาตานี

“ความเป็นมาของไอพีพีนั้น เริ่มมาสักสองปีที่ผ่านมา จากเครือข่ายต่าง ๆ หลายกลุ่มที่ทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่ชายแดนใต้ซึ่งถูกสร้างมาหลายปี แต่ยังไม่ก่อตัวเป็นกลไกเครือข่ายที่ต้นตัว ชัดเจน จนกระทั่งเกิดผลแห่งความไม่สงบขึ้นมา จึงเกิดเป็นกลุ่มก้อนขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เกิดเป็นกลุ่มคนทำงานด้านสิทธิมนุษยชน เครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคม เครือข่ายเยาวชน และเครือข่ายการสื่อสารเพื่อกระบวนการสันติภาพกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยขึ้นมา เกิดเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

ขณะเดียวกัน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มีการจัดโครงสร้างกลไกเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างโดดเด่น คือ **ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch-DSW)** ที่ทำงานทั้งสร้างความรู้ ขับเคลื่อนเครือข่ายภาคประชาสังคม และสื่อสารสาธารณะ และยังได้จัดตั้ง **สถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ (CSCD)** ในระยะเวลาต่อมา จัดว่าเป็นพื้นที่ทำงานร่วมกันระหว่างนักวิชาการ สื่อ และภาคประชาสังคมมากขึ้น เพื่อสร้างเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะ

ในช่วงแรกของการขับเคลื่อนนั้น รู้แต่ว่าคนในพื้นที่ต้องการสันติภาพ แต่ไม่ชัดว่าคืออะไร ในเชิงความรู้บอกว่าต้องมีการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง ต้องมีการกระจายอำนาจ รูปแบบการปกครองพิเศษ Autonomy นั่นเอง มีการทำงานวิจัยและขับเคลื่อนสาธารณะในช่วงปี 2550-2554 และต่อมาพัฒนาแนวคิดเรื่องกระบวนการสันติภาพ ตลอดเวลาที่มีการทำงานร่วมกับภาคประชาชน มีการผลักดันจัดตั้งสภาประชาสังคมชายแดนใต้ โดยความร่วมมือเครือข่ายองค์กรภาคประชาสังคมกว่า 20 องค์กร

จนกระทั่งปี 2554-2556 การขับเคลื่อนสาธารณะมีความชัดเจนมากขึ้นว่าต้องทำ 3 เรื่อง คือ เรื่องการออกแบบการเมืองการปกครอง การพูด

คุณสันติภาพ และการคืนความยุติธรรมเพื่อแก้ปัญหา ในจังหวัดนี้ โครงการ STEP ก็เข้ามาทำงานเชื่อมต่อกันพอดี เกิดแนวคิดว่าต้องมีการสร้างพื้นที่กลาง (common ground/common space) ซึ่งพื้นที่กลางนี้ต้องเกิดจาก ‘คนใน’ เป็นส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหา ประกอบกับสถานวิจัยความขัดแย้งฯ มีนักวิจัยอาวุโสจากต่างประเทศ คือ **ดร.นอร์เบิร์ต โรเปอร์ส** มาช่วยเสนอแนวคิดการเปลี่ยนผ่านความขัดแย้งหลายรูปแบบ ซึ่งมาจากการผ่านและสะสมประสบการณ์ความขัดแย้งหลายพื้นที่ทั่วโลก โดยเฉพาะประสบการณ์โดยตรงที่ประเทศศรีลังกา พบว่ากระบวนการสันติภาพเดินไปได้ด้วยดี ทว่าภายหลังเกิดการชะงักและล้มเหลว ซึ่งหัวใจการล้มเหลวของกระบวนการสันติภาพที่ศรีลังกา เกิดจาก ‘คนใน’ ไม่ได้มีส่วนร่วมโดยตรงในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ทว่าการเจรจาสันติภาพเป็นเรื่องของผู้นำคุยกันเอง แต่ประชาชน ภาคประชาสังคมคนจากหน้า ไม่ได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้วยหนทางแห่งสันติวิธี จึงเกิดความอ่อนแอในกระบวนการสันติภาพ

ดร.นอร์เบิร์ต จึงเสนอแนวคิด ‘พื้นที่กลางในการสร้างสันติภาพจากคนใน’ (Insider Peacebuilders Platform: IPP) มีการขับเคลื่อนโดยการประชุมสัมมนาภายในในกลุ่มที่สร้างขึ้นมา มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ได้รับการสนับสนุนโดย STEP เป็นหลัก ช่วยเพาะเลี้ยง ใส่ปุ๋ยให้เติบโตมาด้วยกัน และเราก็พยายามหางบประมาณสนับสนุนจากหลายแหล่งให้หลากหลายมากขึ้น

แนวคิดนี้ทำให้เกิดความชัดเจนทั้งเชิงความรู้ การพูดคุยสันติภาพและกระบวนการสันติภาพคืออะไร รวมทั้งการขับเคลื่อนไปสู่กระบวนการสันติภาพก็ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ณ ขณะนั้นไม่มีใครคิดว่าจะเกิดกระบวนการสันติภาพได้เร็ว ดังที่เราทราบกันในปัจจุบัน จนกระทั่งปลายปี 2555 ได้มีการประชุมวิชาการนานาชาติ International Conference on Political Sciences, Public Administration and Peace Studies หนึ่งในหัวข้อใหญ่ที่มีการ

ประชุมร่วมกันคือ “กระบวนการสันติภาพปาตานีในบริบทอาเซียน” [PPP: Pat(t)ani Peace Process in ASEAN Context] จากการประชุมครั้งนั้น ส่งผลให้คำว่า ‘ปาตานี’ ก็คือ คำว่า ‘กระบวนการสันติภาพ’ ก็คือ เกิดการพูดคุยอย่างมาก ผลที่สุดคือการขับเคลื่อนเรื่องกระบวนการสันติภาพกลายเป็นพื้นที่สาธารณะ เช่นเดียวกับเมื่ออดีตไม่มีใครกล้าพูดเรื่องการกระจายอำนาจ เขตปกครองพิเศษ เวทีวิชาการลักษณะนี้ทำให้เรื่องที่ถูกไม่ได้กลายเป็นสิ่งที่พูดได้ และเกิดเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมขึ้นในภายหลังได้ สิ่งต้องห้ามเหล่านี้ วันนี้มีคนกล้าพูดมากขึ้น เพราะว่าเรามีพื้นที่กลางที่ปลอดภัยเกิดขึ้นแล้วนั่นเอง

จนกระทั่งต้นปี 2556 ตัวแทนรัฐบาลลงนามในฉันทามติทั่วไปเพื่อริเริ่มการพูดคุยสันติภาพกับตัวแทนขบวนการ BRN และมีการนัดประชุมพูดคุยกันต่อเนื่องตามมาอีกหลายครั้ง แสดงว่ากระบวนการที่เกิดขึ้นนี้พื้นที่กลางมีความสำคัญจริง ไม่ว่าจะกระบวนการสันติภาพจะอ่อนแอ เปราะบาง หรือท้ายที่สุดไม่ว่าผลออกมาเป็นอย่างไรก็ตาม แต่เราคาดหวังให้กระบวนการจะเดินไปเรื่อยๆ คาดหวังว่าคนจากข้างล่างจะเป็นเครือข่ายนิรภัยหนุนเสริมกระบวนการสันติภาพ (Safety Net) ไม่ให้ล่มสลาย เพราะเป็นผลประโยชน์ร่วมกันของทุกกลุ่มทุกฝ่าย ทุกคนต้องการเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งที่ใช้ความรุนแรงไปสู่การไม่ใช้ความรุนแรง นั่นคือเป้าหมายสูงสุดของกระบวนการสันติภาพ

โดยสรุป ความรู้และผลที่เราได้มาจากการเคลื่อนไหวเหล่านี้ เกิดจากการผสมผสานความรู้ องค์ความรู้ทางวิชาการจากในมหาวิทยาลัย ทั้งเรื่อง การกระจายอำนาจ การพูดคุยสันติภาพ การสร้างเครือข่ายการสื่อสารที่ทำงานร่วมกับภาคประชาสังคม เป็นการบูรณาการความรู้สู่การผลักดันและขับเคลื่อนกระบวนการสันติภาพที่เป็นรูปธรรม เป็นจริง จับต้องได้ ดังนั้น องค์ความรู้จึงสำคัญมากในการขับเคลื่อนทิศทางสันติภาพในพื้นที่ภาคใต้ สำหรับผมเป็นความประทับใจมากกว่าสิ่งที่ไม่น่าเกิดขึ้นได้ก็สามารถเกิดขึ้นได้

สุดท้าย ผมระลึกถึงคำพูดของนักวิทยาศาสตร์ผู้เรื่อรนาม **เซอร์ไอแซค นิวตัน** เมื่อสามร้อยปีที่แล้ว “ที่เราเห็นไกลกว่าคนอื่นได้เพราะเรายืนอยู่บนไหล่ของยักษ์ และยักษ์ตนนี้คือความรู้ ประสบการณ์จากวิชาการและประชาชนช่วยกันสร้างขึ้นมา เราเป็นคนแคระที่ยืนอยู่บนไหล่ของยักษ์ที่เติบโตขึ้นมา ความรู้ที่เราได้มาจะนำพาเราไปสู่การแก้ไขปัญหาในอนาคตได้ คือ กระบวนการสันติภาพนั่นเอง” **ผศ.ดร.ศรีสมภพ** กล่าวทิ้งท้าย

การเสริมสร้างศักยภาพของราชการส่วนท้องถิ่นต้องไม่เหมาโหล

ผศ.ดร.วีระศักดิ์ เครือเทพ หนึ่งในคณะวิจัยจากโครงการเสริมสร้างศักยภาพของราชการส่วนท้องถิ่นในการวางแผนและจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วม ถอดประสบการณ์จากการทำงานโดยสรุปว่า

“ในโครงการนี้มีทีมนักวิชาการจากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ และ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) ทำงานด้วยกัน เรา (นักวิชาการ) ในฐานะเป็นคนนอกที่มองเข้ามาในประเด็นเหล่านี้ ปกติสนใจเรื่องการปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นทุนเดิม ในอดีตตั้งแต่ปี 2551 เริ่มมีแนวคิดสนใจในการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง มีการคิดเรื่องอำนาจรัฐ และการคิดเรื่องเขตปกครองพิเศษออกมาเป็นโมเดลหลายรูปแบบ จากนั้นก็มีการคิดต่อเนื่องจากโครงสร้างอำนาจคือการบริหารจัดการตามมา พุดให้ง่ายคือ ไม่ว่ารูปแบบการปกครองท้องถิ่นรูปแบบพิเศษเป็นรูปแบบใดก็ตาม สิ่งสุดท้ายที่หนีไม่พ้น คือกลไกเหล่านั้นจะเดินหน้าและทำงานกันได้อย่างไร ดังนั้นองค์กรแบบใหม่ที่เกิดขึ้น จะมีเรื่องที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องคือ การต้องออกแบบภารกิจมีอะไรบ้าง ระบบธรรมาภิบาลเดินหน้าได้อย่างไร กระบวนการตรวจสอบ รวมทั้งกลไกจะเปิดให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมได้อย่างไร เหล่านี้คือโจทย์ที่ท้าทาย”

“เมื่อลงพื้นที่เราเห็นอะไร บทเรียนที่เห็นจะเดินต่อกันอย่างไร ?”

“โครงสร้างอำนาจที่เป็นอยู่ปัจจุบัน เรียกว่าไปต่อไม่ได้แล้ว จะใช้พลังกำลังสู้กัน ด้วยโครงสร้างที่เป็นอยู่ ทั้งในการบริหารราชการในส่วนกลาง การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ในปัจจุบัน สุดท้ายคือได้แค่ประคองสถานการณ์ ไม่ได้ทำให้ดีขึ้น หากเรารู้สึกว่าสถานการณ์ดีขึ้นนั้นก็แค่สถานการณ์เบาลงหรือเพราะความเคยชินนั่นเอง เมื่อโครงสร้างที่เป็นอยู่ไปไม่ได้ ดังนั้น หลายเรื่องต้องตั้งโจทย์ใหม่ เพราะมีแต่เอาทรัพยากรไปถมแต่ไม่เกิดอะไรเป็นรูปร่าง”

“ทำไมต้องคุยเรื่องเชิงโครงสร้าง ?”

“เราเห็นข้อจำกัดกัน เราผลักดันการกระจายอำนาจขนาดใหญ่ตั้งแต่ปี 2540 เราใช้ระบบเหมาโหลทั่วประเทศเหมือนกันหมด มีเทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ก็เหมือนกันหมดทั่วประเทศ ณ เวลานั้น โครงสร้างดังกล่าวอาจจะถูกในสถานการณ์และเวลานั้น ทว่าปัจจุบันเมื่อพิจารณาในข้อเท็จจริง รูปแบบการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นทำได้เพียงแค่ลู่หน้าปะจุมุก เราเห็นข้อจำกัดในลักษณะความตื่นตัว ความรู้สึกเป็นเจ้าของปัญหา อยากรเป็นส่วนหนึ่งในการลงมือแก้ไขปัญหาไม่มากนัก ด้วยโครงสร้างภารกิจอำนาจหน้าที่ขององค์กรส่วนปกครองท้องถิ่น (อปท.) ไม่มีส่วนใดที่สร้างแรงจูงใจให้เขารู้สึกว่าเขาต้องลงมือแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง”

“ในแง่ของระบบที่เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมบริหารจัดการก็ถูกออกแบบเป็นระบบเหมาโหลเช่นกัน ทั้งประเทศ ส่วนราชการท้องถิ่นก็เหมือนกันทั่วประเทศ ดังนั้นท้องถิ่นก็ตอบสนองตามกระบวนกรเหมาโหลที่สั่งมาจากส่วนกลางอย่างครบถ้วน แต่จิตวิญญาณ คุณค่าของความเป็นท้องถิ่นไม่ปรากฏอย่างเข้มข้น ประชาชน

โครงการเสวนารัฐ
มหาวิทยาลัย...



ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจจริง ๆ การมีส่วนร่วมได้ทำตามข้อกำหนดที่ส่วนกลางส่งมาก็ถือว่าครบถ้วนแล้ว คนที่ตัดสินใจจริง ๆ ยังเป็นตัวแสดงทางการที่เป็นผู้บริหารท้องถิ่นบ้าง สมาชิกสภาส่วนท้องถิ่นบ้าง ผลที่เกิดขึ้นคือประชาชนเริ่มรู้สึกห่างจากภาครัฐ ทั้งที่ อปท. น่าจะเป็นองค์กรที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ระบบและโครงสร้างที่ผ่านมาถูกออกแบบอย่างนั้น เราทำแบบมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ ซึ่งการออกแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ควรออกแบบเหมาโหล ยิ่งพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์ มีภูมิหลังเป็นของตนเอง โครงสร้างแบบเหมาโหลยิ่งไม่ตอบโจทย์”

“ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ระบบที่หลายฝ่ายอยากเห็นส่วนราชการท้องถิ่นทำงานตอบสนองปัญหาของประชาชนที่ดีขึ้น ทว่าระบบการบริหารงาน โดยเฉพาะระบบการบริหารงานบุคคล ถูกออกแบบให้มีความเป็นราชการมากเกินไป ทำให้ปัญหาบุคลากรกลายเป็นข้อจำกัดของความร่วมมือนอกภาคส่วนต่าง ๆ ตามมา เมื่อภาพรวมโครงสร้างปัจจุบันไม่ตอบโจทย์แล้ว ดังนั้น ทางออกเชิงโครงสร้างจะต้องตั้งโจทย์กันใหม่ ที่เราเคยคิดแบบเหมาโหล ฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องเปิดใจกันมากขึ้นว่าจะออกแบบการบริหารราชการท้องถิ่นในพื้นที่นี้ให้ตอบโจทย์มากขึ้นได้อย่างไร”

“และจากการรวบรวมปัญหาระหว่างการศึกษา พบว่าคนนำเรื่องการออกแบบเชิงโครงสร้างไปผูกกับเรื่องแนวคิดใหญ่ ๆ เช่น แนวคิดจังหวัดจัดการตนเอง รูปแบบการปกครองท้องถิ่นพิเศษ และนำไปผูกกันเป็นนโยบายสำหรับการแก้ไขปัญหาชายแดนภาคใต้ เพื่อให้เกิดความรู้สึก ‘นุ่มนวล’ ลง ไม่แสดงความแข็งกร้าวกับรัฐมากนัก และถ้าเลือกรูปแบบนั้นกับปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็คือการเหมาโหลอีกครั้ง ภายใต้ชื่อ ‘จังหวัดจัดการตนเอง’ ซึ่งยังไม่ได้ตอบโจทย์อย่างแท้จริงกับประชาชนในพื้นที่อยู่ดี”

“ทางออกจะเป็นอย่างไรก็ตาม โครงสร้างรูปแบบการเมืองการปกครองของพื้นที่นี้ต้องคุยและหาข้อสรุปตกลงผลิตร่วมกัน แม้ว่าเรื่องนี้

จะมีการพูดคุยกันมากในส่วนภาคประชาสังคม แต่เท่าที่ผมเห็นและคลุกคลีกับหลายฝ่าย องค์กรท้องถิ่นยังไม่ได้ตกผลึกเรื่องนี้ อาจเพราะเขาไม่รู้ว่าสรุปแล้วเลือกรูปแบบใด และส่วนท้องถิ่นไม่รู้ว่าเขาจะอยู่ตรงไหนในเชิงโครงสร้าง และความไม่รู้นั้นเองทำให้เกิดความกลัวจำนวนมากตามมา หรือบางทีมีการพูดคุยกันเรื่องนี้ แต่เอาวาระส่วนตนเข้าไปด้วย เช่น ถ้าคนออกแบบเป็นคนที่อยู่ในท้องถิ่นระดับบนก็มักคิดว่าท้องถิ่นเล็ก ๆ ไม่ควรมี ในขณะที่คนเล็ก ๆ อย่างเทศบาล องค์กรการบริหารส่วนตำบล (อบต.) ระดับล่างก็คิดได้เช่นกันว่าท้องถิ่นระดับบนควรจะอยู่อย่างไร ตรงไหน เหล่านี้คือวาระที่ถูกผูกไปกับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น เป็นโจทย์ที่ต้องหาทางออกร่วมกัน เป็นโจทย์ที่ต้องคุยกันในพื้นที่ ภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญของไทย”

“โจทย์ที่ต้องหาทางออกร่วมกันเชิงโครงสร้างการเมืองการปกครอง ภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญ อันดับแรกที่จะต้องคุยกันก่อนคือเรื่องโครงสร้างอำนาจ แล้วหากทำให้โครงสร้างนี้ต้องตอบอัตลักษณ์คนในพื้นที่ภารกิจอะไรบ้างที่คนในพื้นที่จะสามารถจัดการกันเองได้ ต้องมีข้อสรุปร่วมกัน เรื่องต่อมาคือระบบธรรมาภิบาลต่าง ๆ ท้องถิ่นก็ต้องคิดและออกแบบด้วย การบริหารงานบุคคลโดยรวม ต้องคิดไกลถึงระบบการจัดสรรออกแบบวางแผนงบประมาณที่ไม่ได้อยู่ในฐานคิดแบบเดิม ที่ดำรงระบบอนุเคราะห์ สงเคราะห์ สิ่งเหล่านี้ล้วนต้องคิดใหม่เพื่อให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้ โดยคิดให้สุดทางว่าชุมชนเข้มแข็งได้ควรเป็นอย่างไร”

ผศ.ดร.วีระศักดิ์ สรุปการพูดคุยว่า “ถ้าจะเดินหน้ากันต่อ ขอให้จบด้วยการคุยแล้วลอยในอากาศ ต้องสร้างแรงเหวี่ยงให้เกิดพลังแห่งการเปลี่ยนแปลง ในสถานการณ์สันติภาพนี้เป็นจังหวะที่ดี เอื้อในการชวนให้ภาคส่วนต่าง ๆ ช่วยกันเปิดพื้นที่คุยกัน ให้ออกมาเป็นชุดนโยบายสาธารณะ (Policy Package) ที่เป็นรูปธรรม พร้อมส่งต่อถึงคนที่มีอำนาจสามารถจัดการได้ในอนาคต”

การอำนวยความสะดวกอีกรูปแบบหนึ่งบนทางสู่สันติภาพ

‘ความยุติธรรม’ อีกประเด็นสำคัญที่จะช่วยเปลี่ยนผ่านความขัดแย้งที่ใช้ความรุนแรงไปสู่การไม่ใช้ความรุนแรงได้ **อาจารย์สุทธิศักดิ์ ดือระ** ในฐานะหัวหน้าโครงการเสริมสร้างความตระหนักรู้ด้านกฎหมายแก่ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปการทำงานที่ผ่านมา

“การเริ่มต้นโครงการแบ่งเป็น 3 ระยะ โดยมีการตั้งโจทย์เพื่อดำเนินงานแต่ต้น 5 ข้อ คือ

(หนึ่ง) การทำแผนที่ หรือ Mapping ขององค์กรที่ช่วยเหลือทางด้านกฎหมายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยศึกษาว่าองค์กรช่วยเหลือทางกฎหมายในพื้นที่มีใครบ้าง ทำงานอย่างไร และแต่ละกลุ่มมีบทบาท การทำงานมีประสิทธิภาพอย่างไร

(สอง) การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การช่วยเหลือเชิงรุกทางด้านกฎหมายแก่ประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

(สาม) จัดทำแผนยุทธศาสตร์การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร เพื่อสร้างความตระหนักในด้านกฎหมาย สามารถสื่อสารกับประชาชนได้มากขึ้น

(สี่) จัดทำคู่มือสำหรับผู้ช่วยทนาย และคู่มือกฎหมายสำหรับผู้สนใจเรื่องกฎหมายที่ต้องแตกต่างไปจากที่มีอยู่เดิม สุดท้าย

(ห้า) ศึกษาประสิทธิภาพของศูนย์อำนวยความสะดวกประชาชนระดับตำบล ที่เรียกว่า ‘ศูนย์อาดิลัน เซ็นเตอร์’ (Adilan Center)”

“ระยะเวลาหนึ่งปีของการทำงาน ข้อค้นพบ (ข้อแรก) ที่เห็นและท้าทายต่อสังคม จากการทำแผนที่เครือข่ายองค์กรที่ช่วยเหลือทางกฎหมายในพื้นที่ แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ องค์กรภาครัฐและภาคเอกชน สำหรับงานอำนวยความสะดวกธรรมในพื้นที่ชายแดนใต้ช่วงระยะเวลา 8 ปีที่ผ่านมา พบว่าภาคประชาชนพัฒนาอย่างรวดเร็ว จากตัวตนที่เป็นตัวบุคคล มีการสร้างกลุ่ม สร้างเครือข่าย ลงทำงานไปถึงระดับตำบล รากหญ้า



และในกลุ่มภาคประชาชนมีการอบรมพัฒนาศักยภาพกันเอง ขณะที่รัฐช่วยเหลือด้านการอำนวยความสะดวกเช่นกัน แต่หากเทียบการทำงานกับภาคประชาชนแล้วถือว่าอยู่ในระดับน้อยมาก เพราะภาคประชาชนทำงานเชิงรุก ไม่รอให้คนเดินเข้ามาหา ดังนั้น ไม่แปลกใจที่ภาคประชาชนเกิดกลุ่มต่าง ๆ มากมาย เราพบมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิมเกิดขึ้น เราพบเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิผสานวัฒนธรรมลงมาทำงานในพื้นที่ พบกลุ่ม HAP (Promoting Human Rights and Access to Justice Networks) หรือเครือข่ายส่งเสริมสิทธิและเข้าถึงความยุติธรรม ที่เป็นกลุ่มผู้ถูกระงับคดีความและกระบวนการยุติธรรมมาก่อน เมื่อเขาผ่านประสบการณ์ตรงนั้นได้ ก็ลุกขึ้นมาทำงานช่วยเหลือคนอื่นต่อ รวมทั้งเครือข่ายนักศึกษาจำนวนหนึ่งที่มีบทบาทเชิงรุกในการทำงานด้านนี้มาอย่างยาวนาน”

ความรู้ส่วนหนึ่งที่ประกอบสร้างให้มูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิมสร้างเครือข่ายได้ แน่ใจว่าเป็นความรู้ที่ส่งต่อมาจากเครือข่ายในส่วนกลาง ประกอบกับประสบการณ์ที่พบเจอในพื้นที่ในระยะเวลาที่ผ่านมา ในทางกลับกัน ภาครัฐ มีการขยับตัวเพื่อต้องการช่วยเหลือประชาชน แต่เพราะโครงสร้างหรือระบบการทำงานของรัฐเองซึ่งกลายเป็นอุปสรรคในตัวเอง แม้ว่าการพัฒนางานด้านการอำนวยความสะดวกให้มากขึ้นก็จริง ทว่าติดขัดเรื่องโครงสร้างทำให้ขยับช้า การทำงานเชิงรุกเกิดขึ้น แต่เกิดขึ้นในเชิงปริมาณตามดัชนีชี้วัด (KPI) เช่น มีการประชุมครบจำนวนครั้งตามที่ส่วนกลางกำหนดมา แต่ไม่มีการติดตามผลจากการประชุมนั้น ๆ คือจบแค่นั้น การบูรณาการมีน้อย ทุกกระทรวงพยายามทำงานนี้ พยายามสร้างเครือข่ายของตัวเองขึ้นมา แต่ก็เป็นในเชิงปริมาณเช่นกัน และมีความซ้ำซ้อนของหน่วยงานจำนวนมาก

ที่น่าสนใจคือ เป้าหมายการทำงานของภาครัฐและภาคเอกชนไม่ต่างกัน ทว่าเราพบว่าการบูรณาการงานระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนไม่เข้ากัน และบางส่วนมองอย่างให้ร้ายระหว่างกัน ทำให้เกิดคำถามเชิง

สัมฤทธิ์ผลตามมา และจากการสัมภาษณ์พนักงานบางกลุ่ม พบว่าภาคประชาชนมีความรู้กฎหมายมากขึ้น บางคนไม่เคยรู้กฎหมายมาก่อน แต่ประสบการณ์การทำงานของเขาทำให้เขาไปเรียนต่อด้านนิติศาสตร์เพิ่มเติม อาจจะมีมากกว่านายที่ไม่เคยทำคดีด้วยซ้ำ

ผลจากข้อค้นพบในข้อแรก สัมพันธ์กับการทำงานในข้อสอง คือ การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การช่วยเหลือเชิงรุกทางด้านกฎหมายแก่ประชาชน ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อนำทั้งสองภาคส่วนมาร่วมพูดคุยกันก็เห็นจุดอ่อนจุดแข็งการทำงานของแต่ละฝ่าย ทั้งองค์กรภาครัฐและภาคประชาชนเกิดความตระหนักร่วมกันทำงานร่วมกัน ในฐานะผู้ปฏิบัติงานอยากให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรมอย่างสะดวกรวดเร็ว แต่อุปสรรคคือโครงสร้างที่ยังเป็นปัจจัย อย่างไรก็ตาม คณะทำงานก็ยังได้ยุทธศาสตร์การทำงานร่วมกันขึ้นมา 5 ยุทธศาสตร์ และเพื่อตอบโจทย์ข้อที่สาม การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเพื่อให้เข้าถึงประชาชนในพื้นที่ให้มากที่สุด

จากข้อค้นพบนำไปสู่การทำงานในระยะที่สองของการดำเนินโครงการ ภายในช่วงสิ้นปี 2556 จะได้ข้อเสนอจากภาคประชาสังคมเกี่ยวกับด้านสิทธิมนุษยชนและสื่อ เบื้องต้นเราพบว่าประชาชนเข้าถึงความรู้ด้านสิทธิและกฎหมายต่างๆ ผ่านสื่อวิทยุชุมชน ตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐทราบดี สิ่งเหล่านี้เขาจะเสกเร็วมากทั้งภาษาไทยและภาษามลายู หากสื่อสารอย่างต่อเนื่องผ่านช่องนี้จะทำให้การทำงานและการบังคับใช้กฎหมายต่างๆ มีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วนเยาวชน และกลุ่มผู้ที่มีการศึกษาขึ้นมาอีกเสกข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะเฟซบุ๊ก แม้การสื่อสารจะรวดเร็วมากขึ้น กระนั้นก็มีข้อควรระมัดระวังว่าช่องทางดังกล่าวอาจได้รับข้อมูลด้านเดียว นำกังวลว่าจะสร้างปัญหามากกว่า เพราะไม่ได้ติดตามทางความรู้ให้แก่ประชาชน ข้อเสนอคือควรสื่อสารความรู้ควบคู่กับข้อเท็จจริงไปพร้อมกัน

ข้อค้นพบที่สี่ คือการสร้างคู่มือสำหรับผู้ช่วยทนาย และคู่มือกฎหมายสำหรับผู้สนใจเรื่องกฎหมาย คือทำอะไรเมื่อพูดเรื่องการตระหนักรู้ ไม่ได้รู้เพียงแค่มกฎหมาย แต่หมายถึงการใช้กฎหมายได้ รู้ช่องทางว่าองค์กรช่วยเหลือได้บ้างที่สามารถช่วยเหลือเขาได้อย่างรวดเร็ว หาช่องทางที่ถูกเพื่อทำให้ไม่ติดอุปสรรค และเข้าถึงการเยียวยาได้อย่างรวดเร็ว

ข้อค้นพบที่ห้า ศูนย์อำนวยความสะดวกเป็นธรรมาศประชาชนระดับตำบล หรือ ‘ศูนย์อาดิลัน เซ็นเตอร์’ (Adilan Center) เป็นเจตนารมณ์และความตั้งใจที่ดี แต่ข้อจำกัดบางอย่าง หรือนโยบายที่เปลี่ยนไป ทำให้ประสิทธิภาพยังไม่ได้เป็นไปตามที่คาดหวังไว้

ข้อค้นพบเหล่านี้ ทีมวิจัยเห็นตรงกัน แม้มีโจทย์ห้าข้อบอกว่าเราต้องทำอะไร แต่สิ่งที่เราอยากทำคือการเพิ่มขีดความสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งในระดับชุมชนให้มากขึ้น เพราะว่าในสถานการณ์ ‘ระหว่าง’ ที่มีการพูดคุย/เจรจาสันติภาพ ไม่ว่าจะผลลัพธ์ออกซ้ายสุด ขวาวสุด หรือตรงกลางก็ตาม คนที่ได้รับผลกระทบหรือประโยชน์ก็คือประชาชน มีกรณีตัวอย่างมากมายในพื้นที่ขีดความขัดแย้งหลายแห่ง เช่น ดิมอร์ เลสเต หลังได้รับเอกราชแล้ว ตำรวจกับทหารก็นั่งทะเลาะกันต่อ เพราะแ่งแ่งกันในเรื่องโครงสร้างอำนาจ โดยที่ประชาชนไม่ได้รับรู้เรื่องราวอะไร ยังเป็นผู้ได้รับผลกระทบที่เปลี่ยนไปตามสถานการณ์ หรือไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างได้อย่างแท้จริง จึงอยากให้มีเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาชนและชุมชนให้พร้อม อันเป็นหน้าที่ของทุกฝ่าย อาจต้องใช้เวลา แต่มีกระบวนการของมันที่ต้องเกิดขึ้นแน่นอน

“เวลาพูดถึงความเป็นธรรม การตระหนักรู้เรื่องความรู้ทางกฎหมาย การติดต่ออวุธทางความรู้ อาจต้องใช้เวลา สำหรับการดำเนินงานในระยะต่อไปทางทีมวิจัยได้คุยกันภายใน ยามที่เราพูดถึงเรื่องการเสริมพลัง (empower) มักจะไปมองถึงเรื่องอัตลักษณ์มลายูเท่านั้น ควรครอบคลุมเรื่องความเป็นอิสลาม (Islamic) ผสมผสานด้วย เพราะหากทิ้งประเด็นเหล่านี้ สันติภาพ

หรือความเป็นธรรมที่ได้มาอาจไม่ถาวร ยกตัวอย่าง ทำให้เราเชื่อว่าการฆ่าคนเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ เขาตอบว่าการฆ่าคนเป็นบาป ทุกศาสนาบอกว่าเป็นบาปเหมือนกันหมด และการฆ่าคนก็เป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายด้วย เมื่อใดที่กฎหมายและศีลธรรมเป็นสิ่งเดียวกันจะทำให้เกิดความเข้มแข็งมากขึ้น ถ้าสร้างจิตสำนึกเหล่านี้ได้ จะช่วยยกระดับความรู้เรื่องความเป็นธรรมให้มีความมั่นคงถาวร แล้วเห็นปลายทางที่สันติภาพได้แน่นอน”

สร้างระบบป้องกันภัยพิบัติภาคประชาชน

ก่อนจะเล่าการทำงานที่เชื่อมการเฝ้าระวังป้องกันภัยพิบัติถึงกระบวนการสันติภาพนั้น **ดร.สมพร ช่วยอารีย์** ในฐานะหัวหน้าโครงการวิจัยแบบจำลองการจัดการทรัพยากรชายฝั่งในอ่าวปัตตานีแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน และโครงการแบบจำลองเพื่อการเฝ้าระวังและระบบเตือนภัยพิบัติในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ แสดงวิทัศน์สถานการณ์ภัยพิบัติให้ผู้เข้าร่วมสัมมนาได้ดูไปพร้อมกัน และอธิบายว่า

“ในปี 2556 พบว่าสถานการณ์ภัยพิบัติทั่วโลก เช่น ที่อินเดีย ตุรกี สหรัฐอเมริกา รัสเซีย ซาอุดีอาระเบีย ฯลฯ ทั้งลักษณะของภัยพิบัติผลกระทบ และความเสียหายจากสถานการณ์ภัยพิบัติรุนแรงมากขึ้น แม้ว่าในประเทศเหล่านี้จะมีมาตรการในการป้องกัน จัดการ และฟื้นฟูภัยพิบัติอย่างดีและเป็นระบบอยู่แล้วก็ตาม ในอนาคตข้างหน้า หากเกิดสิ่งเหล่านี้ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เราจะทำอย่างไร เป็นเรื่องชวนคิดไว้ก่อนล่วงหน้า องค์ความรู้ที่เรามีอยู่ในสังคมไทยหรือในแต่ละพื้นที่สะสมไว้เพียงพอหรือยัง เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องเรียนรู้เท่าทันก่อนภัยมา”

“เราจะรู้เท่าทันทั้งภัยพิบัติที่กำลังจะมา หรือสันติภาพที่กำลังจะมาอย่างไรบ้าง หรือก่อนที่จิตวิญญาณพวกเราจะล่มสลาย ก่อนที่สันติสุขจะ

กลับมาหรือสันติสุขได้มาจากเราไปจริงๆ”

“โครงการที่ดำเนินอยู่ ขณะนี้ขับเคลื่อนผ่านเฟซบุ๊ก และเว็บไซต์ www.pbwatch.net โดยข้อเท็จจริง เรามีองค์ความรู้ในการจัดการภัยพิบัติจำนวนมากในมหาวิทยาลัยต่างๆ แต่ความรู้เหล่านั้นอยู่บนหิ้งไม่ลงไปหาชาวบ้าน สำหรับผมต้องขอบคุณคลื่นพายุซัดฝั่ง (Storm Surge) ที่ซัดเข้าฝั่งอ่าวปัตตานีปลายปี 2552 พายุลูกนั้นที่พัดพาให้ผมมีโอกาสดังชุมชนมีช่องทางทำงานกันเป็นเครือข่ายที่อยู่ในพื้นที่จำนวนมาก จากการริเริ่มทำงานกับเครือข่ายแบบหลวม ๆ เพียงไม่กี่พื้นที่ จนกระทั่งโครงการ STEP เข้ามา ทำให้เราสามารถทำงานได้อย่างเป็นระบบและสามารถขยายฐานเครือข่ายจนเกือบทั่วทั้งภาคใต้ ดังที่สามารถเข้าไปดูได้ในเว็บไซต์จะปักหมุดเครือข่ายไว้กับแผนที่ Google map ในรหัสที่เห็นนั้นเป็นฐานข้อมูลการติดต่อประสานงานที่คนในเครือข่ายจะทราบดีว่ามีวิธีการใช้เพื่อการสื่อสารได้อย่างไร ในอนาคตจะพัฒนาระบบให้สามารถสื่อสารสองทางได้ กล่าวคือแต่ละคนสามารถรายงานสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ณ จุดต่างๆ ขึ้นมาบนแผนที่หรือระบบสารสนเทศนี้ และข้อมูลจะถูกประมวลส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบสถานการณ์จริง ณ ขณะนั้นจากพื้นที่ขึ้นมา”

“ขณะนี้เกิดเว็บไซต์ รวมทั้งระบบสารสนเทศ มีการพัฒนาอย่างเป็นระบบ นำองค์ความรู้ที่มีอยู่ลงไปในพื้นที่ชุมชนให้ใช้งานได้จริง เช่น ชาวบ้านที่ผ่านการอบรมจากโครงการนี้จะอ่านแผนที่อากาศและน้ำเป็น จะรู้จักดูแผนที่และพยากรณ์อากาศได้ด้วยตนเอง รู้ว่าพายุลูกใดกำลังมาและจะป้องกันจัดการตนเองได้อย่างไร โดยภูมิศาสตร์ของประเทศไทยเรียกว่าไซคีดี เมื่อเกิดพายุต่างๆ มามากจะมีประเทศอื่น ๆ ชาวลงม และแรงลมมักหยุดก่อนถึงประเทศไทย ทำให้เกิดความเสียหายไม่มากนัก”

“ความรู้เหล่านี้เป็นความงามท่ามกลางพายุ”

“ขณะนี้ โลกกำลังปรับตัว คนเราปรับตัว ‘ได้’ ไม่เป็นภัยพิบัติ หากปรับตัว ‘ไม่ได้’ เป็นภัยพิบัติ”



ดร.สมพร ช้วยอารีย์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยนครสวรรค์
"STEPS TO PEACE"
บูรณาการความรู้ ก้าวสู่สันติภาพ
ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ กรุงเทพฯ ๓-๕
พฤษภาคม ๒๕๕๖



“รู้เขารู้เรา เข้าใจภัยพิบัติก็จะมีความสงบ (ในใจ) ทุกครั้ง”

“หากสามารถบูรณาการความรู้ให้แก่ชาวบ้านได้ ชาวบ้านก็จะรู้เท่าทัน รู้ปลอดภัย รู้จัดการ รู้อยู่ร่วม รู้ปรับตัว การตั้งคำถามเหล่านี้เพื่อให้อุบัติและบูรณาการความรู้ร่วมฝากไว้กับชาวบ้าน และหลายครั้งผมก็ได้รับความรู้จากชาวบ้านกลับมาอย่างมากมายเช่นกันครับ”

เชื่อมงาน เชื่อมความรู้ เชื่อมเครือข่ายสร้างสันติภาพ

นายมุฮัมมัดอายุบ ปาทาน บรรณาธิการอาวุโส ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ ซึ่งเป็นกำลังหลักในการจัดทำแผนที่เครือข่ายภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ผนวกข้อค้นพบความรู้จำนวนมากนำไปสู่การปฏิบัติอย่างไร เป็นผู้กระตือรือร้นอย่างยิ่งในการสร้างพื้นที่กลางให้ ‘คนใน’ ได้สร้างสันติภาพ กล่าวว่

“สิ่งที่น่าสนใจขณะนี้ ทุกคนพูดเรื่องความรู้ว่าเป็นสิ่งสำคัญ สำหรับผมในกระบวนการสันติภาพต้องเข้าใจความรู้สึกด้วย เพราะในพื้นที่ชายแดนภาคใต้อยู่ในภาวะสงครามยึดเชื้อเรื้อรังที่เอากันถึงตาย หากไม่ใส่ใจเรื่องความรู้สึกเลยถือเป็นอันตรายต่อกระบวนการสันติภาพ ความรู้อย่างเดียวอาจไม่เพียงพอสำหรับเรื่องเหล่านี้”

“ที่กล่าวเช่นนี้เพราะเคยฟัง ‘ศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์’ พูดเรื่องพรมแดน ซึ่งพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ความเป็นอยู่วัฒนธรรมคนละเรื่องกับประเทศไทยที่เขาเคยพบ ผู้คนพูดคุยกันด้วยภาษามลายู พบเจอวิถีชีวิตมากกว่าวัด อาคารบ้านเรือนก็เป็นโดมขึ้น ไม่ได้เป็นจั๊วสามเหลี่ยมเหมือนที่คุ้นเคยนัก อารมณ์ความรู้สึกเป็นคนละเรื่องสำหรับคนนอกที่เข้ามาในพื้นที่นี้ เรื่องอารมณ์ความรู้สึกเป็นสิ่งที่ต้องคิด โครงสร้างทางการเมืองก็ดี เศรษฐกิจก็ดี การศึกษาก็ดี เมื่อสิ่งเหล่านี้ถูกสถาปนาให้ดีขึ้นแล้ว ถ้าม



ว่าความรุนแรงในพื้นที่จบหรือไม่ เป็นสิ่งที่ต้องคิดต่อ ทำทนายความเป็น
วิชาการของรัฐศาสตร์นะครับ”

“หากมองกลับกัน เด็กในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ไปเรียนที่สงขลา
จำนวนที่ร้อยคนก็ต้องไปพักแรมบริเวณหาดเก้าเส้งกันหมด เพราะอะไร
เพราะพื้นที่ดังกล่าวทำให้เขาใช้ภาษามลายูได้ มีมัสยิดอยู่ใกล้ มีอาหาร
ฮาลาลกิน เหล่านี้เป็นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้”

“จากประสบการณ์ที่ทำโครงการแผนที่เครือข่ายภาคประชาสังคม
ชายแดนใต้ พบว่า ‘ปลายทาง’ ที่เราต้องการสันติภาพหรือการอยู่ร่วมกัน
ไม่สำคัญเท่ากับกระบวนการ ‘ระหว่างทาง’ มีอีกมากที่ต้องมานั่งคุยกัน
อาจต้องสร้างทักษะการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างทางต้องใช้หลายอย่าง
มาประกอบกัน แน่นนอนความรู้สำคัญ ความรู้สึกก็สำคัญ และการสื่อสาร
สาธารณะที่ต้องนำมาผสมผสานผนวกกันให้คนข้างนอกเข้าใจด้วย และ
คนในก็มีพื้นที่สื่อสารที่ปลอดภัย และอย่ามองว่าเมื่อ ‘คนจากข้างใน’
สื่อสารออกมาแล้วเขาจะกลายเป็นคนต่อต้านรัฐเลยทันที มองลักษณะนั้น
ไม่ได้ มิฉะนั้นเราจะไม่สามารถพูดคุยนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในอนาคต”

“มากกว่านั้น ฝ่ายภาคประชาสังคมยังมีความสำคัญ ความขัดแย้ง
หลายพื้นที่ เช่น ไอร์แลนด์เหนือ อาเจห์ อินโดนีเซีย มินดาเนา ฟิลิปปินส์
บเรียมจากพื้นที่เหล่านี้บอกเราว่าหลายภาคส่วนต้องจับมือกัน ทั้งภาค
ประชาสังคมนอกพื้นที่และในพื้นที่จะทำงานร่วมกันได้อย่างไร?”

“ก่อนหน้านี้มีเอ็นจีโอจากอินโดนีเซีย LBH - Indonesian Legal Aid
Foundation มาดูงานที่จังหวัดชายแดนใต้ เราบอกว่าในพื้นที่มีภาคประชา
สังคมร้อยละองคร คนจากอินโดนีเซียหวัหระไสเราเลย นำเข้า ทั้งจำนวน
และคุณภาพขององค์กรภาคประชาสังคมของเรายังไม่เข้มข้นและเข้มแข็ง
พอ การขับเคลื่อนที่อาเจห์ และจาร์กาดา อินโดนีเซียมีองค์กรภาคประชา
สังคมมากถึง 400-500 องค์กร กว่าเขาจะเปลี่ยนให้ไปสู่กระบวนการ
สันติภาพได้ โดยเฉพาะ LBH ซึ่งเป็นองค์กรทนายความทำงานด้านสิทธิ

มนุษย์ชน เขาเป็นคนถือธงนำชูเรื่องความเป็นธรรม และรณรงค์งานสิทธิมนุษยชนจนสร้างการเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อย้อนกลับมามองที่บ้านเรา แสดงว่าเราต้องสร้างคน (ทำงาน) สร้างพื้นที่ในการขับเคลื่อนเรื่องงานขึ้นอีกไม่น้อย ต้องอาศัยการทำงานร่วมกันอีกมาก”

อย่างไรก็ดี ช่วงระยะหลังการทำงานของพวกเขา มีพลวัตมากขึ้น และเมื่อใดที่ ‘คนใน’ พูดมากขึ้นเท่าใด ยิ่งเป็นประโยชน์แก่กระบวนการสันติภาพที่กำลังก้าวเดินอยู่ แต่ถ้าเรามองว่าเมื่อเขาพูดกลายเป็นผู้ก่อการร้าย ลักษณะนี้ก็ลำบาก และคนนอกก็ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ฟังอยู่ข้างเดียว แต่ ‘คนใน’ เองก็ต้องฟังเสียงสะท้อนจากคนนอก ด้วยกระบวนการต่างคนต่างฟังและได้ยินเสียงของทั้งสองฝ่ายนี้เองที่จะทำให้กระบวนการสันติภาพเดินหน้าต่อไปได้และเป็นจริงที่สุด

“สำหรับผมที่ทำงานในส่วนของภาคประชาสังคม 3 ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ต้องทำ คือ

(หนึ่ง) โครงสร้างการเมืองการปกครอง การกระจายอำนาจในพื้นที่ชายแดนใต้ ต้องพูดให้ชัด และเป็นไปไม่ได้ที่ความขัดแย้งยืดเยื้อมาเป็นร้อยปีจะพูดเรื่องนี้เพียงแคปีเดียวแล้วให้ได้ข้อสรุปเลย อันนี้เป็นไปไม่ได้ จำเป็นต้องทำอย่างเป็นกระบวนการ มีการเตรียมกับคนในพื้นที่ เพื่อให้โจทย์กระบวนการสันติภาพปลายทางต้องไม่มีการฆ่ากัน

(สอง) เรื่องความยุติธรรมต้องพูดให้มากขึ้น อาจะห์ อินโดนีเซีย รวมทั้งที่ฟิลิปปินส์ คนที่ทำงานด้านยุติธรรมถือธงนำ เป็นหัวหอกที่เข้ามาสู่เรื่องกระบวนการสันติภาพ ผมคิดว่าในพื้นที่ชายแดนใต้ก็ไม่แตกต่างกัน เพราะคนทำงานเรื่องนี้เขารู้อารมณ์ความรู้สึกของคนในพื้นที่อย่างดี เขาไม่ใช่คนทำงานในห้องแอร์และไม่ใช่นักรบแผ่นใส

(สาม) การสร้างกระบวนการพูดคุยสันติภาพ (Peace Dialogue) การมีพื้นที่พูดคุยเรื่องการกระจายอำนาจเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพูดคุย การพูดเรื่องการอำนวยความสะดวกยุติธรรมก็เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพูด

คุย รวมทั้งเรื่องการเฝ้าระวังป้องกันภัยพิบัติ เอาเข้าจริงก็เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการพูดคุยสันติภาพได้เช่นกัน ทำอย่างไรถึงจะนำสัญลักษณ์ดอกชบาเพื่อสันติภาพไปปักในพื้นที่ที่ต้องการสันติภาพขยายพื้นที่ที่ปลอดภัยมากขึ้นในหมู่บ้านหลายร้อยหมู่บ้าน จากแผนที่ Google map ขยายสู่พื้นที่กายภาพในหมู่บ้าน เราจะทำสิ่งเหล่านี้ได้อย่างไร ?”

“ถ้าเราไม่ช่วยกัน กระบวนการสันติภาพย่อมเป็นเรื่องยาก สิ่งที่เราต้องทำในกระบวนการสันติภาพ ‘ระหว่างทาง’ ณ ขณะนี้ ให้ 3 ยุทธศาสตร์ที่กล่าวมาคือ การกระจายอำนาจ ความยุติธรรม และการพูดคุยเดินไปด้วยกันได้ และเพื่อให้สิ่งเหล่านี้ไปด้วยกันได้ ผมคิดว่าสิ่งที่เชื่อมร้อยพวกเรานั้นคือ ทำอย่างไรให้เกิดการเชื่อมคน เชื่อมงานในพื้นที่ทั้งหมด และมียุทธศาสตร์ร่วมกันในการเดินไปด้วยกัน สามปีที่ผ่านมาภาคประชาสังคมอาจจะเดินสะเปะสะปะไปบ้าง แต่สามปีข้างหน้าเพื่อช่วยกระบวนการสันติภาพ การขับเคลื่อนงานต้องไม่เหมือนเดิมแล้ว คือต้องมีการเชื่อมเครือข่ายการทำงานระหว่างกันมากขึ้น”

“การสื่อสารในอดีต ข้างในอาจไม่ค่อยตื่นตัว แต่ถ้าพื้นที่เปิดมากขึ้น เราอาจต้องการการศึกษาเชิงลึกหรือไม่ว่าการมีพื้นที่ทางการเมืองมากขึ้น ความรุนแรงลดลงจริงหรือไม่? นักวิชาการต้องศึกษาและปักหมุดความรู้สิ่งเหล่านี้ ผมเห็นพลวัตจากข้างในตื่นตัวมากขึ้น แม้กระทั่ง กอ.รมน. ศอ.บต. ยังจัดตั้งภาคประชาสังคมของตนเอง แสดงว่าเป็นยุทธศาสตร์เกี่ยวกับภาคประชาสังคมสำคัญสำหรับการตัดเชือกในกระบวนการสันติภาพ เพราะคนตายคือญาติพี่น้องคือ ‘คนข้างใน’ ที่เขาออกมาเรียกร้อง และมีความชอบธรรมในการเรียกร้องมากขึ้นเรื่อย ๆ”

“ขณะนี้วิทยุชุมชนกล้าสัมภาษณ์คนกำหนดทิศทางความรุนแรงใน Track 1 สามารถพูดคุยกับตัวแทนขบวนการ BRN เช่น ‘ฮัสซัน ตอยิบ’ ในพื้นที่สาธารณะได้อย่างเปิดเผย แสดงว่า ‘ในพื้นที่’ และสังคมเริ่มมีภูมิคุ้มกันต่อกระบวนการสันติภาพ เห็นความต่างและฟังกันได้ นอกจากนี้ วิทยาลัย

ประชาชนยังสามารถสร้างคนรุ่นใหม่ให้เป็นนักจัดการความขัดแย้งในกระบวนการสันติภาพ ซึ่งเป็นการเตรียมการมากกว่าสามปี ส่วนการอำนวยความสะดวก นิธิคุณุ์ทนายความมุสลิม (MAC) เรายังสามารถก่อร่างสร้างเครือข่ายอาสาสมัครผู้ช่วยทนายความ (SPAN- Southern Paralegal Advocacy Network) ในพื้นที่ สิ่งเหล่านี้คือการเตรียมการเพื่อก้าวเดินไปสู่กระบวนการสันติภาพทั้งสิ้น เพื่อส่งสัญญาณการเกิดสันติภาพเชิงบวกที่เป็นจริงได้ในพื้นที่ แต่ประเด็นเหล่านี้ไม่ได้ถูกเปิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะมากนัก ที่พวกเราเสกผ่านสื่ออันมีแต่การพูดเรื่องสันติภาพเชิงลบทั้งสิ้น”

“ในระหว่างการพูดคุยสันติภาพยังไม่สามารถยุติการฆ่ากันได้ในพื้นที่ แต่สิ่งที่เราทำได้ ‘ระหว่งทาง’ คือการทำงานสันติภาพเชิงบวกให้เพิ่มมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ต่างหากที่จะไปยุติการฆ่าได้ พูดให้ง่าย ในพื้นที่ชายแดนใต้เรามีคนทำงานสันติภาพเชิงบวกมากขึ้น ปรากฏตัวมากขึ้น และ ‘คนข้างใน’ ต้องขยับขยับเคลื่อนให้มากกว่าคนนอก เพราะเป็นความชอบธรรมของ ‘คนใน’ โดยคนข้างนอกต้องหนุนเสริมอย่างมียุทธศาสตร์ร่วมกัน คาดว่าการขยับเคลื่อนกระบวนการสันติภาพจะไปได้ในอนาคต”

ในช่วงเวลาที่เหลือไม่มากนัก **อาจารย์สมัชชา** ผู้ดำเนินการเสวนาเปิดโอกาสให้วิทยากรทุกคนแสดงความเห็นเพิ่มเติม เติมเต็มสิ่งที่เสนอมาช่วงต้นให้สมบูรณ์มากขึ้น

โดย **ผศ.ดร.บุษบง** กล่าวย้ำถึงแนวคิดในการทำงานของโครงการ STEP ว่า “เราได้ออกแบบการทำงาน รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ตอบโจทย์การพัฒนา การสร้างความเข้มแข็งของพื้นที่ ก็เพื่อนำไปสู่การสร้างสันติภาพ ในที่สุดแล้วสิ่งที่เราได้ออกมาเป็นรูปธรรมคือเรื่องของความรู้และเครือข่ายในพื้นที่ โดยโครงการ STEP จะไม่หยุดนิ่งเพียงที่กล่าวว่าเรามีทั้งความรู้และเครือข่ายที่มีอยู่ ทว่าจะต้องทำงานให้มากขึ้น และเนื่องจาก



กระบวนการสันติภาพเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการออกแบบร่วมกันจากหลายฝ่าย โครงการหลายโครงการที่ได้ทำงานเชิงลึกลงไปในแต่ละเรื่องที่มีทั้งความรู้และเครือข่ายแล้ว อาจต้องทำงานที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น เช่น การพัฒนาความรู้นั้นให้เป็นคู่มือที่สามารถนำไปใช้งานในพื้นที่ชุมชนได้ หรือช่วยกันพัฒนาเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่เป็นรูปธรรม การสร้างพื้นที่ช่องทางสื่อสารเพื่อให้คนในและคนนอกสามารถสื่อสารระหว่างกันได้ เพื่อนำไปสู่กระบวนการสันติภาพที่แท้จริง”

“เราพูดกันเยอะมากในเวทีนี้เรื่องการสร้างพื้นที่กลางที่ปลอดภัย และหลังจากนี้อาจจะมีพื้นที่กลางที่แท้จริงเกิดขึ้น ซึ่งมีกระบวนการพูดคุยกันภายในก่อนหน้าขึ้นมาแล้วระยะหนึ่ง อาจะเกิด ‘ศูนย์ทรัพยากรสันติภาพ’ (PRC: Peace Resource Center) ขึ้นมา ซึ่งคนหลายๆ ฝ่าย ทั้งภาครัฐ นักวิชาการ ภาคประชาสังคม แม้กระทั่งผู้คนจากฝ่าย BRN ก็ตาม สามารถใช้พื้นที่นี้ในการพูดคุยร่วมกันได้ เอาความรู้ที่มีอยู่ขณะนี้ และความรู้จากองค์กรสากลระหว่างประเทศที่มีองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องอยู่มากมายมาแบ่งปันในพื้นที่แห่งนี้ เพราะความขัดแย้งรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคได้ไม่ใช่เรื่องเฉพาะพื้นที่ แต่เป็นเรื่องของประเทศไทย คนทั้งประเทศต้องมาช่วยกัน พื้นที่กลางจริง ๆ ต้องช่วยกันสร้างจากทุกคน ไม่ใช่แค่นักวิชาการหรือฝ่ายภาคประชาสังคมแต่ฝ่ายเดียว”

นายมุฮัมมัดอายุบ กล่าวย้ำ “อยากได้เรื่องเดียว อยากให้เครือข่ายทั้งหมดร่วมกันทำคือ ‘การสร้างทางเลือก’ ข้อเสนอของคนในพื้นที่คืออะไร โดยทางเลือก ข้อเสนออันนั้นมาจากเสียงของคนในพื้นที่ ไม่ใช่คนนอกพื้นที่เสนอให้เขาพูด ‘คนใน’ ควรต้องส่งเสียงขึ้นมา ทางเลือกเป็นอย่างไรก็ได้ เพื่อให้ยุติการฆ่ากัน และช่วยกันผลักดัน ‘ระหว่างทาง’ ทั้งทางเลือก ข้อเสนอสำคัญนั้น ต้องทำให้เป็นความรู้และสร้างการยอมรับจากทุกฝ่ายขึ้นมา โดยส่วนตัวไม่เชื่อว่าความขัดแย้งนี้จบด้วยการใช้กำลังทั้งสองฝ่าย

ปัญหาทางการเมืองต้องแก้ด้วยการเมืองที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของประชาชน และสังคมใหญ่รับได้ด้วยครับ”

ส่วน **ผศ.ดร.วีระศักดิ์** ยืนยันหลักการที่กล่าวมาแต่ต้น “เราพูดเรื่องการออกแบบโครงสร้างการปกครองท้องถิ่น

(หนึ่ง) การจะออกแบบโครงสร้างสุดท้ายไม่ว่าออกแบบอย่างไร ไม่ควรเหมาโหล เพราะเป็นการไม่ยอมรับอัตลักษณ์ของผู้คนในพื้นที่ ต้องคิดรูปแบบเฉพาะขึ้นมาเป็นทางออก เพื่อช่วยลดความรุนแรงได้มาก

(สอง) โครงสร้างการปกครองท้องถิ่นแบบใหม่เป็นสิ่งจำเป็น เพราะโครงสร้างของเดิมที่เป็นอยู่ ทำให้องค์กรส่วนปกครองท้องถิ่นกับภาคประชาสังคมเดินห่างออกจากกันเป็นคู่ขนานมากขึ้นทุกที ไม่เกิดจุดเชื่อมที่ติดมากนัก อยากรู้ภาคประชาชน และองค์กรส่วนปกครองท้องถิ่นไม่ว่ารูปแบบใดก็ตาม การเตรียมการเชิงศักยภาพและการบริหารจัดการเป็นเรื่องจำเป็นต้องคิดให้ตกผลึกให้สอดคล้องกันเชิงโครงสร้างในกรอบใหญ่ และเชิงการทำงานก็ต้องมีการจัดองค์ประกอบ การจัดรูปแบบความสัมพันธ์จุดเชื่อมต่อกับภาคประชาชนด้วย”

“และข้อเสนอที่สอดคล้องกับวิทยากรหลายท่านคือ การจัดทำแผนที่องค์กรทางสังคมต่าง ๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมักไม่ค่อยทำในสิ่งนี้ จึงไม่เกิดความร่วมมือเกื้อหนุนในการแก้ปัญหา และต่างคนก็มองแต่ในกรอบอำนาจหน้าที่ของตนเองและจำกัดการทำงานแค่พื้นที่ของตนเอง ไม่ส่งต่อการแก้ปัญหาไปถึงองค์กรเครือข่ายที่ใกล้เคียง ดังนั้นระบบข้อมูลเพื่อนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพเป็นสิ่งที่จะต้องทำไปด้วยกัน”

“สุดท้าย องค์กรท้องถิ่นของเราถูกกำหนดกรอบคิดคุ้นเคยกับการสั่งการจากส่วนกลางมาเป็นระยะเวลายาวนาน ผลจากกรอบคิดนี้เอง ทำให้เราคุ้นชินกับการรอการสั่งการแก้ปัญหา รอฮีโร่มาแก้ปัญหาในบ้านของเราเอง เรายังคงความรู้สำเร็จรูปที่ไม่ตอบโจทย์กับท้องถิ่นเรา ส่วนองค์ความรู้ชุด

ไหนคือความรู้ที่เข้ากับพื้นที่ของเรา นั่นคือการย้อนกลับไปทีเรื่อง ‘คนใน’ พื้นที่ต้องคุยกันเป็นหลักก่อน และคนนอกคือคนเข้ามากระตุ้นสนับสนุนที่เป็นกระบวนการทำงานร่วมกัน”

ด้าน **อาจารย์สุทธิศักดิ์** ในประเด็นเรื่องกฎหมายชวนให้คิดมากขึ้นว่า “การเสริมสร้างความตระหนักรู้กฎหมาย เรามักพูดถึงความเท่าเทียมกัน แต่เราไม่พูดถึงรูปแบบของความเท่าเทียมกัน เราละเลยความเป็นธรรมชาติ แต่มักพูดถึงความเท่าเทียมกัน สิ่งเหล่านี้ต้องมองอย่างเป็นระบบครับ”

และ **ดร.สมพร** “เราอาจต้องเรียกร้องสันติภาพจากภายในเราเหมือนกัน เราลืมเรียนรู้หัวใจตัวเอง บางครั้งพูดถึง ‘คุณนะทำ’ แต่ไม่เคยพูดถึงเรื่อง ‘ฉันจะทำ’ บ้าง สังคมไม่ได้มีฮีโร่ในการช่วยเหลือทุกเรื่อง”

สุดท้าย **ผศ.ดร.ศรีสมภพ** ได้ขมวดบูรณาการความรู้เพื่อก้าวไปสู่สันติภาพร่วมกัน “ถ้าเรามองทุกอย่างตอนนี้ พลังอำนาจของประชาชน ประชาสังคม ความรู้ มีอำนาจที่เป็นจริง จากการติดตามสถานการณ์ความไม่สงบในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา พบว่าความรุนแรงยืดเยื้อและมีพลวัตร แต่สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงคือความรุนแรงดังกล่าวมีค่าคงที่อยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง เพราะอำนาจหลายฝ่ายช่วยกันดึงไม่ให้ลุกลามบานปลาย ไม่ให้ขึ้นสูงไปกว่านี้ ทว่ามันก็ไม่ตกลงหรือลดลงไปเช่นกัน อำนาจที่ไม่ทำให้สถานการณ์ความรุนแรงสูงถูกถ่วงดุลไว้ด้วยอำนาจของประชาชนในการใช้ความรู้ ช่วยกันหาทางออก และพลังอำนาจในการถ่วงดุลความรุนแรงได้อีกประการคือการสร้างพื้นที่สาธารณะ รวมทั้งการใช้ความรู้เข้ามาเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งไปสู่การไม่ใช้ความรุนแรง ที่มาจากพลังอำนาจของประชาชนเป็นสำคัญนั่นเอง”





กลุ่มที่ 1
องค์กรชุมชน/ภาคประชาสังคม ลีอ และพื้นที่กลาง
การสร้างสันติภาพจาก ‘คนใน’
(Insider Peacebuilders Platform: IPP)

การสัมมนากลุ่มย่อย

กลุ่มที่ 1: องค์กรชุมชน/ภาคประชาสังคม สื่อ และพื้นที่กึ่งกลางการ
สร้างสันติภาพจาก ‘คนใน’ (Insider Peacebuilders Platform: IPP) ผู้เข้า
ร่วมเสวนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ได้แก่

นายรอมฎอน ปันจอร์ ผู้ปฏิบัติการศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้
จากโครงการวิจัยเพื่อจัดทำแผนที่เครือข่ายภาคประชาสังคมชายแดนใต้

น.ส.จุฬารัตน์ ดำรงวิถีธรรม ตัวแทนคณะทำงานโครงการพื้นที่กลาง
สร้างสันติภาพจาก ‘คนใน’ (Insider Peacebuilders Platform: IPP)

นายอุสมาน หวังสะนิ หัวหน้าโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ การศึกษา
องค์กรชุมชนและองค์กรภาคประชาสังคมกับการพัฒนาพื้นที่ชายแดนภาค
ใต้ ศึกษากรณีจังหวัดสงขลาและสตูล - กรณีศึกษาสงขลาและสตูล

นายมุฮัมมัด ตือราแม บรรณาธิการโรงเรียนนักรบชายแดนใต้
ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ ในฐานะหัวหน้าโครงการพัฒนาศักยภาพ
การเขียนข่าวของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและโรงเรียนตาดีกา
เป็นภาษาญาวี

โดย **นายสระอนี ตือระ** บรรณาธิการโรงเรียนนักรบชายแดนใต้
เป็นผู้ดำเนินรายการ กล่าวต้อนรับเปิดวงคุย เสนอให้วิทยากรทุกคนบอก
เล่าถึงโครงการของตนเองและนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในการทำงานว่ามี
อะไรบ้าง รวมทั้งการเชื่อมต่อหรือก้าวต่อไปของงานว่าจะไปในทิศทางใด

แผนที่ภาคประชาสังคม เผย ‘ตัวแสดง’ ในกระดานสันติภาพ

เริ่มต้นจาก **นายรอมฎอน ปันจอร์** เล่าถึงที่มาและการดำเนินงาน
ของการจัดทำแผนที่เครือข่ายองค์กรภาคประชาสังคมในจังหวัดชายแดน



ภาคใต้ว่า โครงการนี้ นายมุฮัมมัดอายุบ ปาทาน เป็นหัวหน้าโครงการริเริ่มทำกลางปี 2554 ใจทย์ของโครงการต้องการรู้ว่า องค์กรเครือข่ายภาคประชาสังคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นใครและทำอะไรบ้าง เพราะช่วงก่อนหน้านั้น ตั้งแต่ปี 2547 มีคนพูดเรื่องความเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมค่อนข้างมาก และมีคนลงมาทำงานในพื้นที่หลายด้าน ซึ่งอันที่จริงก็เป็นลักษณะที่มีมาตั้งแต่เดิม งานวิจัยนี้ทำไปพลางขณะที่คิดในเรื่องของการสื่อสารควบคู่กันไปด้วย โดยพยายามที่จะแบ่งปันข้อมูลให้คนทั่วไปได้ใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด ในการทำโครงการก็มีการปรับเปลี่ยนการทำงานของ ‘ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้’ (Deep South Watch) และเครือข่ายไปพร้อมกันในตัว กล่าวคือทำไป ปรับงานไปเรื่อยๆ ออกแบบมาสื่ออย่าง ใช้ความพยายามในการสื่อสารหลายรูปแบบ ทั้งทำผ่านทางเว็บไซต์

เดินแจกข้อมูล ฯลฯ ทำทุกอย่างเท่าที่จะทำได้เพื่อให้ข่าวสารกระจายออกไป

“สิ่งที่ต้องการมากที่สุดคือฐานข้อมูลองค์กรเครือข่ายภาคประชาสังคม โดยทำเป็นฉบับเปิด นำข้อมูลมาจัดกลุ่มได้ทั้งหมด 12 กลุ่มเครือข่าย ได้แก่ (1) กลุ่มสิทธิมนุษยชน (2) กลุ่มเยาวชน (3) สื่อสารสาธารณะ (4) การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (5) กลุ่มทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (6) กลุ่มวิชาการ (7) กลุ่มเศรษฐกิจ (8) กลุ่มสาธารณสุข (9) กลุ่มพัฒนาชุมชน (10) กลุ่มผู้หญิง (11) กลุ่มเยาวชน และ (12) กลุ่มเครือข่าย โดยฐานข้อมูลเหล่านี้อยู่ใน www.deepsouthwatch.org มีรายละเอียดเพื่อการติดต่อ ชื่อบุคคล และอื่น ๆ ซึ่งคนที่ไม่มีความรู้ในพื้นที่หรือคนนอกพื้นที่สามารถนำข้อมูลพื้นฐานเหล่านี้ไปใช้ต่อยอดการทำงานได้ และมีหลายองค์กรที่ใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลนี้ไปสู่การขยายผลทำงานและสร้างเครือข่าย”

“ผลจากการทำโครงการนี้ ทำให้คณะทำงานได้หันกลับไปทบทวนนิยาม ความหมาย และความสำคัญของภาคประชาสังคมกันอีกครั้งว่าคืออะไร ซึ่งทางวิชาการเคยมีการถกเถียงกันมากระดับหนึ่งมาแล้ว ทว่าความรู้ที่ผ่านการถกเถียงเมื่อถูกนำมาใช้ในสถานที่ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีมุสลิมกลายเป็นคนส่วนใหญ่ และเป็นพื้นที่ภายใต้ความขัดแย้งและความรุนแรง ทำให้ข้อถกเถียงเรื่องภาคประชาสังคมกลับออกมาอีกแบบหนึ่ง เนื่องจากความต่างจากพื้นที่อื่น ๆ อย่างไรก็ตาม เราสามารถจะนิยามออกมาได้สั้น ๆ ว่า ภาคประชาสังคมก็คือคนทำงานที่รวมกลุ่มกันที่ไม่ใช่รัฐและไม่ถือป็น คืออยู่นอกอาณาเขตการควบคุมของรัฐและไม่ใช่คนที่ถูกบังคับขืนใจให้ทำงาน อาจมีบ้างที่องค์กรภาครัฐตั้งหน่วยงานภาคประชาสังคมหรือไม่ก็สนับสนุน แต่ไม่ถือว่าองค์กรเหล่านั้นเป็นภาคประชาสังคม เพราะประเด็นอยู่ที่เรื่องของความสมัครใจในการทำงาน”

“อีกประเด็นที่ค้นพบจากการทำงาน คือ แนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องพื้นที่ที่ไม่ใช่อาวุธได้กลายเป็น ‘พื้นที่กลาง’ เพื่อเป็นพื้นที่ที่คนช่วงชิงต่อสู้ทางอุดมการณ์และผลประโยชน์เข้าไปใช้ เช่น ถ้าคุณเป็นมลายูมุสลิม ต้องการต่อสู้ช่วงชิงทางการเมือง และไม่อาจไปทำงานกับรัฐได้ ก็อาจจะตั้งมูลนิธิสอนหนังสือ รวมทั้งมีอีกกลุ่มที่ช่วงชิงนิยามความเป็นวัฒนธรรมของสามจังหวัดชายแดนใต้ก็มีการรวมกลุ่มคนทำงานด้านนี้ออกมา ซึ่งแนวคิดเช่นนี้มีหลายองค์กรทำงานเกิดขึ้นในช่วงหลายปีที่ผ่านมา”

“ที่สำคัญมากกว่านั้น พบว่างานวิจัยนี้และงานขับเคลื่อนจากฐานคิดนี้ ทำให้มีการตระหนักถึงสถานะทางการเมืองของตัวละครสำคัญในพื้นที่ก่อนหน้านี้อันเจือเป็นอะไรที่กระจัดกระจาย มีคนทำกิจกรรมหลากหลายอย่างมากมาย แต่งานโครงการนี้ทำให้ข้อมูลเหล่านี้เป็นขึ้นเป็นอันและสามารถจับต้องได้ว่าตัวละครเหล่านี้มีสถานะในสนามความขัดแย้งอย่างไร เพราะพวกเขาถูกพูดถึง ถูกใช้งาน และถูกอ้างอิง แม้ว่าผู้คนบางกลุ่มอาจจะไม่เห็นด้วยกับการทำงานของพวกเขา แต่พวกเขาก็มีตัวตน และภายในกลุ่มของพวกเขาเองก็มีการต่อสู้ช่วงชิงกันอยู่ดุเดือดเลือดพล่านด้วยเช่นกัน”

“นอกจากนี้ เราพบว่าความรู้และฐานข้อมูลนี้สามารถนำไปต่อยอดผลักดันสิ่งใหม่ได้ เช่น การผลักดันจัดตั้ง ‘สภาประชาสังคมชายแดนใต้’ เรามั่นใจว่าหลังทำ mapping การประเมินบทบาทและศักยภาพแล้ว พื้นที่ตรงนี้จะต้อง เสริมพลัง (empower) คนข้างใน ทำให้คนในมีน้ำหนักรวมมากขึ้น มีตัวตนในกระบวนการสันติภาพ ดังนั้น จึงต้องนั่งลงและพูดคุยกัน ฐานข้อมูลอันหนึ่งที่ได้อีกคือคัดเลือกคนมาทำงานก็มาจากฐานเหล่านี้ มันมีพลวัต จะเห็นว่าบางกลุ่มลดลงบ้าง แยกตัว กระจาย และรวมตัวใหม่ เช่น องค์กรนักศึกษา สมาพันธ์นิสิตนักศึกษาชายแดนใต้ ที่ปัจจุบันแตกออกมาเป็นหลาย ๆ องค์กร ตอนนี้อยู่ร่วมกันเป็น ‘สหพันธ์นิสิตนักศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้’ (PERMAS) แต่บางองค์กรก็หายไป ทั้งหมดสะท้อนว่าการ

เคลื่อนไหวภายในมีสูง”

นายรอมฎอน อธิบายวิธีการศึกษางานวิจัยนี้ ส่วนหนึ่งได้ทำการประชุมกลุ่มสนทนา (Focus Groups) “พบว่ามีทิศทางบางอย่าง เช่น (หนึ่ง) ไม่สามารถมองภาคประชาสังคมชายแดนใต้ได้ใกล้เคียงกับสังคมไทยได้เลย อาจจะไม่ใกล้กับกรณีอินโดนีเซีย เพราะอิทธิพลของวัฒนธรรมและภาษามีผลต่อการรวมกลุ่มการทำงานสูง การมีศาสนาเกาะเกี่ยวทำให้มีพลังเชื่อมโยงกัน เช่น การมีการรวมตัวของโรงเรียนตาดีกา มัสยิด โครงสร้างนี้ทำให้ภาคประชาสังคมในภาคใต้มีลักษณะต่างไปจากส่วนที่เหลือของประเทศไทย

(สอง) ตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมา ได้มีการถ่ายโอนศูนย์กลาง โดยเฉพาะเรื่องความขัดแย้ง มาที่ภาคใต้มากขึ้น ถ้าไม่นับเรื่องของศาสนา งานด้านสิทธิมนุษยชน งานเยียวยา การเมือง ซึ่งช่วงหลังปี 2547 ศูนย์รวมอยู่ที่กรุงเทพฯ แต่สองสามปีให้หลังมานี้เห็นได้ชัดว่า มีการก่อเกิดรวมกลุ่มใหม่ของคนในพื้นที่ องค์กรที่มีฐานในกรุงเทพฯ ถอยไป หรือไม่ก็ให้คนในมาทำแทน อีกอย่างมีการรวมตัวกลุ่มการทำงานคนรุ่นใหม่มากขึ้น เพราะพบว่าการอยู่คนเดียวโดยลำพังไม่มีอำนาจต่อรอง จะเห็นรูปแบบที่เกิดขึ้นเช่นสภาประชาสังคม กัมปงตักวา ก็อยู่ในลักษณะนี้เช่นกัน”

“อีกประการหนึ่งคือกรอบการมองปัญหาที่ต่างกันทำให้องค์กรแต่ละองค์กรวิเคราะห์ปัญหาและวางทิศทางการทำงานที่แตกต่างกัน ทั้งหมดนี้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับองค์การมองและทิศทางการขับเคลื่อนกระบวนการสันติภาพ แน่นนอนเราพบว่า ตัวแสดงที่ไม่ถือปืนเข้ามาสืบบทบาทมากในกระบวนการสันติภาพ” รอมฎอน สรุปทิ้งท้าย

“มีภาพภาพหนึ่งที่ถูกใช้ในที่สาธารณะอยู่บ่อยครั้ง คือภาพสามเหลี่ยมปริมาตร ‘ตัวแสดงและแนวทางการทำงานในกระบวนการสร้างสันติภาพ’ ภาพนี้ ทำให้ตัวตนภาคประชาสังคมชัดขึ้น โดยทำให้เห็นว่าภาคประชาสังคมที่ทำงานต่างระดับกัน แต่ละส่วนมีวิธีการและเป้าหมายต่าง

กัน แทร็ค 2 และ 3 กลุ่มองค์กรวิชาชีพ ผู้นำศาสนา และอื่นๆ ตามด้วยระดับรากหญ้า พวกเขาสามารถทำอะไรได้มากในสถานการณ์ของการผลักดันกระบวนการสันติภาพ”

พื้นที่กลางเพื่อสร้างสันติภาพจาก ‘คนใน’

น.ส.จุฬารัตน์ ดำรงวิถีธรรม ตัวแทนคณะทำงานโครงการพื้นที่กลางสร้างสันติภาพจาก ‘คนใน’ (Insider Peacebuilders Platform: IPP) เล่าประสบการณ์และความรู้ที่ได้จากการทำโครงการ

“วงไอบีพีเริ่มตั้งแต่ปี 2554 มีการเชิญคนที่ทำงานเรื่องสันติภาพกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งไปคุยกันที่บางแสน จังหวัดชลบุรี มีนักวิชาการตัวแทนจากหลายมหาวิทยาลัย ตัวแทนเยาวชน เครือข่ายนักศึกษา และองค์กรที่สนใจปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าร่วม มีการถกเถียงกันว่าจะทำอย่างไรที่จะสร้างพื้นที่ให้คนที่สนใจเรื่องความขัดแย้งแต่มีความเห็นต่างกันมาคุยกันได้ หลังจากนั้นมีการประชุมเชิงปฏิบัติการ (workshop) ซึ่งเป็นจังหวะที่ UNDP โดยโครงการ STEP เข้ามาพอดี จึงให้การสนับสนุนเป็นการดำเนินโครงการที่ชัดเจนขึ้น”

“เป้าหมายของวงไอบีพีคือความพยายามให้มีพื้นที่ที่จะนำเอาคนที่มีความคิด ความแตกต่าง และมีความเห็นทางการเมืองที่ไม่เหมือนกันมาวิเคราะห์ความขัดแย้งและผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ ผ่านกิจกรรมและหลากหลายเครื่องมือ มีการทำวงวิเคราะห์ความขัดแย้ง 6 ครั้ง วงประเมินการทำงานสันติภาพที่ผ่านมา 1 ครั้ง และสามครั้งสุดท้ายเป็นการทำยุทธศาสตร์แผนที่ทางเดินกระบวนการสันติภาพ และทำการวิเคราะห์ภาพอนาคตเพื่อหาแนวทางให้คนในกลุ่มไอบีพีสามารถขับเคลื่อนงานเชื่อมระหว่างกันได้อีก 3 ครั้ง นั่นคือกระบวนการทำงาน”

“แล้ว ‘คนใน’ หมายถึงอะไร ภายใต้การปฏิบัติการของวงไอฟีฟี่ ‘คนใน’ มี 3 ระดับคือ

(หนึ่ง) คนที่อยู่กับความขัดแย้ง มีชีวิตประจำวันอยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

(สอง) คือคนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากความรุนแรง และ

(สาม) คือคนที่พยายามจะคลี่คลายความขัดแย้งที่ดำรงอยู่อย่างมีพลวัตร นิยามนี้จึงค่อนข้างกว้าง แต่เน้น ‘คนใน’ พื้นที่เป็นหลัก อย่างไรก็ตาม โครงการไอฟีฟี่ได้นิยามปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นปัญหาของคนทั้งประเทศด้วย”

ทำไม ‘คนใน’ มีความสำคัญต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ?

“เพราะถ้าการแก้ปัญหาเริ่มจากคนนอกจะไม่สำเร็จ ประสบการณ์จากประเทศศรีลังกา พบว่ากระบวนการสันติภาพที่ดูเหมือนเดินไปได้ระยะหนึ่ง ทว่าภายหลังเกิดการชะงักและล้มเหลว แสดงว่าการมีคนเข้ามาใกล้เกลี่ยไม่ได้เป็นหลักประกันเสมอไปในกรณีที่ได้ข้อตกลงสันติภาพ บางครั้งอาจล้มเหลวได้ เพราะกระบวนการไม่ได้รับการสนับสนุนและมีส่วนร่วมจาก ‘คนใน’ อย่างแท้จริง คณะทำงานได้เรียนรู้ประสบการณ์จากหลายพื้นที่และเห็นตรงกันว่า กระบวนการสันติภาพปาดานี ‘คนใน’ ต้องมีบทบาทและเป็นหัวใจในการขับเคลื่อน”

พื้นที่กลางสร้างสันติภาพจาก ‘คนใน’ ทำอะไรบ้างแล้ว

“ช่วงแรก ๆ ของภาคปฏิบัติการพยายามชวนคนหลายสถานะและที่มีมุมมองต่าง ๆ กัน เช่น นักธุรกิจ เครือข่ายผู้หญิง เยาวชน ครู นักวิชาการ นักสิ่งแวดล้อม สื่อ ฯลฯ ทั้งที่นับถือศาสนาพุทธ มุสลิม รวมทั้งคนจีน มาเปิดพื้นที่พูดคุยกัน ผ่านเครื่องมือ ‘วิเคราะห์ความขัดแย้ง’ (Conflict Analysis)

ครั้งแรก คือ การทำแผนภาพตัวแสดงและความสัมพันธ์ โดยนำคนหลายกลุ่มมานั่งคุยให้ช่วยกันคิดว่าในความขัดแย้งนั้นมีใครเกี่ยวข้องบ้าง และแต่ละกลุ่มสัมพันธ์กันอย่างไร ต่อมาก็ดูว่ากลุ่มที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งมีประเด็นอะไรบ้างที่ขัดแย้งกัน เช่น ทหารกับกลุ่มท้องถิ่น ชาวบ้านมุสลิมและพุทธ

ครั้งที่สอง เป็นการวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้ง โดยพิจารณาจากจุดยืน จุดสนใจ ความต้องการพื้นฐาน และความกลัวของคนแต่ละกลุ่มที่อยู่ในความขัดแย้ง ลำดับถัดมา

ครั้งที่สาม ก็ดูปัจจัยหรือตัวขับเคลื่อนความขัดแย้ง (Driver) ว่ามีสาเหตุหรือปัจจัยใดบ้างที่ทำให้ความขัดแย้งดำรงอยู่ เรื้อรัง และสร้างเงื่อนไขให้ขยายผลออกไปอีก

ครั้งที่สี่ คือการฟังเรื่องเล่าของความขัดแย้งจากคนมลายูปาตานี คนไทยพุทธ และคนจีน เขาเหล่านี้มีที่ทางอย่างไรในประวัติศาสตร์ และเรื่องเล่าดังกล่าวส่งผลอย่างไรต่อความขัดแย้งในปัจจุบัน ซึ่งพบว่าแม้แต่วิธีเล่าเรื่องก็ส่งผลต่อความขัดแย้ง การที่เข้าไปดูอดีตหรือเรื่องเล่าเหล่านี้ก็เพื่อหาวิธีการคลี่คลายความเจ็บปวดของคนทุกกลุ่ม

ครั้งที่ห้า คณะทำงานนำสมาชิกวงไอพีพีกลับมาวิเคราะห์บริบทของความขัดแย้ง บริบทที่เป็นตัวละคร สถานการณ์ โครงสร้างทางการเมือง แม้กระทั่งการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกอาเซียน ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อความขัดแย้งและรุนแรงในพื้นที่ชายแดนใต้ทั้งสิ้น

และตั้งแต่ ครั้งที่หก เป็นต้นมา เป็นการประเมินสถานการณ์สันติภาพจากงานที่แต่ละคนแต่ละเครือข่ายทำร่วมกัน ที่เรียกว่าสันติภาพในเชิงย่อย และเปรียบเทียบกับกระบวนการสันติภาพที่อื่น ๆ ในโลกว่ามีที่แบบ ถ้าจะลองวาดแผนที่สันติภาพในภาคใต้ หน้าตาจะเป็นอย่างไร มีการทดลองทำสถานการณ์จำลองว่าการเจรจาโน้ตจะเป็นอย่างไร พอสมาชิกวงไอพีพีได้มีประสบการณ์จากสถานการณ์จำลองแล้ว เห็นตรงกันว่ากระบวนการ

พูดคุย/เจรจาสันติภาพไม่ง่ายอย่างที่คิด บางที่ใช้เวลาเป็นสิบ ๆ ปี อาจมีล้มลุกหลายครั้ง”

“คำถามสำคัญคือ พวกเราที่ไม่ได้อยู่ส่วนข้างบน (Track 1) จะอดทนและจับตาดูสถานการณ์ดังกล่าวได้หรือ จึงนำมาสู่การทำแผนที่ทางเดินสันติภาพของภาคประชาสังคม (Road Map) ว่าองค์กรเครือข่ายภาคประชาสังคมจะทำอะไร ‘ระหว่างทาง’ บ้าง ความน่าสนใจ น่าตื่นเต้น และยินดีของกระบวนการไอฟีฟี่คือ ระหว่างที่เริ่มพัฒนาพื้นที่กลางเพื่อสันติภาพพัฒนากระบวนการพูดคุยของไอฟีฟี่ไม่คิดว่าจะมีการพูดคุยสันติภาพ จนกระทั่งมีการลงนามฉันทมติทั่วไปเพื่อพูดคุยสันติภาพระหว่างทางชาวไทยกับขบวนการ BRN รู้สึกว่าเป็นเรื่องประจวบเหมาะระหว่างการสร้างความรู้กับสถานการณ์ทางการเมือง และได้กลับเข้ามาสร้างการตื่นตัว ความสำเร็จในในกลุ่มไอฟีฟี่อย่างมาก”

“ข้อค้นพบที่สำคัญและน่าสนใจหลายประการที่เกิดขึ้นในวงไอฟีฟี่ เช่น จากการสัมภาษณ์ตัวแทนคนจีน เขาไม่เคยรู้เรื่องสิ่งที่คนพุทธกับคนมลายูปุดคุยเรื่องความขัดแย้งมาก่อน ทำให้กลุ่มนักธุรกิจคนจีนที่มีฐานในพื้นที่รู้สึกไวใจคนเหล่านี้มากขึ้น บทเรียนที่สอง จะด้วยเครื่องมือหรือกระบวนการที่สร้าง ‘พื้นที่กลาง’ ขึ้นมาก็ตาม ทำให้คนที่เห็นต่างระหว่างกันกล้าพูดมากขึ้น หลังจากที่สองฝ่ายคุยกัน ซึ่งเป็นเครือข่ายที่สามารถเชื่อมต่อกับผู้คนในระดับฐานรากได้ ทำให้คณะทำงานต้องกลับมาหาองค์ความรู้เพิ่มว่าทำอย่างไรให้คนเหล่านี้เป็นเครือข่ายหนุนเสริมกระบวนการสันติภาพ (safety net) ไม่ให้การพูดคุย/เจรจาสันติภาพใน Track 1 ล้มลงได้โดยง่าย”

“การมีพื้นที่ทำงาน พื้นที่พูดคุยใหม่ ๆ ที่ทุกคนกล้าพูด สามารถแลกเปลี่ยน ตกเถียงกันในประเด็นที่อ่อนไหว เช่น เรื่องเอกราช รูปแบบการปกครองอื่น ๆ ความเห็นต่อสถาบันต่าง ๆ ในสังคมไทยและขบวนการปลดปล่อยปาตานี ผู้รับฟังที่มีความคิดเห็นต่างก็เปิดใจมากขึ้น เหล่านี้นับ

เป็นนวัตกรรมเพื่อเกื้อหนุนกระบวนการสันติภาพ พื้นที่วงไอพีพีทำให้เห็นว่าการปล่อยให้ความคิดสุดโต่งได้ออกมาแลกเปลี่ยนกัน จริง ๆ แล้วไม่ได้น่ากลัวอย่างที่คิด เพราะการที่คนเห็นต่างมาคุยกันแปลว่าเขายังคุยกันได้ ยิ่ง ‘เสียงจากคนใน’ ทะเลาะกันเท่าใด ยิ่งเห็นความก้าวหน้าของการขยับประเด็นการพูดคุยมากขึ้น ทว่าข้ออ่อนของไอพีพีคือยังขาดสมาชิกที่เป็นคนพุทธ อาจจะต้องพูดคุยไม่ได้ว่าไอพีพีเป็นตัวแทนคนทุกกลุ่มทั้งหมดแล้ว ใน การดำเนินงานครั้งต่อ ๆ ไปยังต้องเปิดพื้นที่และต้องเชื่อมต่อกับองค์กรต่าง ๆ ให้มากขึ้น”

สร้างสื่อมัลติ ‘ระหว่างทาง’ เพื่อสร้างสันติภาพเชิงบวก 2

ลำดับถัดมาแสดงให้เห็นหนึ่งในกิจกรรม ‘ระหว่างทาง’ ของกระบวนการสันติภาพโดย **นายมุฮัมมัด ตีอราแม** บรรณธิการโรงเรียนนักข่าวชายแดนใต้ ในฐานะหัวหน้าโครงการสื่อภาษามัลติ หรือโครงการฝึกทำข่าวสองภาษา (ไทยและมลายู) เริ่มต้นด้วยการนำเสนอนวัตกรรมที่เป็นผลจากการดำเนินโครงการ คือ การนำเสนอตัวอย่าง ‘ซินารัน’ (Sinaran) หนังสือพิมพ์ภาษามลายูอักษรญาวี

“‘ซินารัน’ เป็นหนังสือพิมพ์ภาษามลายูญาวีรายเดือน ได้ผลิตออกมาแล้ว 7 ฉบับ นี่คือผลผลิตจากการสร้างนักสื่อสารภาษามลายู คนในพื้นที่ชายแดนใต้ถือว่ามีหลายอักษรญาวีเป็นอัตลักษณ์ของตัวเอง ที่ผ่านมามีเอกสารที่ใช้ตัวอักษรนี้มักเป็นสิ่งที่ถูกยึดโดยทางราชการไทยเพื่อพิสูจน์ความผิด ทำให้กระทบคนหนังสือพิมพ์ในอดีต ซึ่งมีสองฉบับ คือ หนังสือพิมพ์อะซาน ปิดตัวเองลงไปประมาณปี 2504 และหนังสือพิมพ์ฮายัต ซึ่งเป็นกลุ่มนักเรียนนักศึกษาจากอินโดนีเซียร่วมกันทำ ก็เพิ่งปิดตัวไปไม่นานนี้ หลังเกิดสถานการณ์ความรุนแรง กลุ่มคนที่ทำหนังสือพิมพ์ก็ถูกเชิญตัว

ถูกสอบสวน โดยฝ่ายความมั่นคงของไทย เมื่อพบเหตุผลอื่น ๆ เช่น บังคับทางเศรษฐกิจ และขนาดของตลาดหนังสือ ก็ทำให้หนังสือพิมพ์มลายูในพื้นที่ปิดตัวลงทั้งหมด”

“ช่วงก่อนหน้านี้นี้ โรงเรียนนักข่าวชายแดนใต้ก่อตั้งขึ้นเพื่อฝึกคนในพื้นที่ให้เป็นนักข่าวสื่อสาร ‘เสียงจากคนใน’ เพื่อถ่วงดุลข่าวสารจากสื่อกระแสหลัก กองบรรณาธิการเห็นว่า เพื่อคลี่คลายเงื่อนไขความขัดแย้งที่คนในพื้นที่ถูกกดทับอัตลักษณ์ และควรต้องอนุรักษ์ภาษามลายูเอาไว้ไว้ เพราะเป็นสิ่งที่คุณในพื้นที่ยังใช้สื่อสารอยู่บ้าง แต่กลับไม่มีช่องทางสื่อเพื่อสื่อสารกับพวกเขาเลย ประกอบกับกองบรรณาธิการโรงเรียนนักข่าวชายแดนใต้ ต้องการเพิ่มศักยภาพของนักข่าวให้สามารถสื่อสารได้หลายภาษา จึงเพิ่มการฝึกอบรมการทำข่าวภาษามลายู และดึงคนรุ่นใหม่เข้าร่วมงานมากขึ้น และโครงการนี้ก็ได้รับการสนับสนุนจากโครงการ STEP นักข่าวที่เข้าร่วมโครงการนี้จะได้พื้นที่ปฏิบัติการแสดงผลงานข่าวทั้งในพื้นที่หนังสือพิมพ์ ‘ชินารัน’ และในเว็บของโรงเรียนอีกช่องทางหนึ่ง”

อุปสรรคและข้อค้นพบมีมากมาย จากการรับเยาวชนในพื้นที่มาฝึกฝน เราเห็นว่าคนในพื้นที่มีศักยภาพ ฉลาด และมีความสามารถ แต่วงจรชีวิต การประกอบอาชีพของเขาไม่ได้มาทางเรา เขาจบโรงเรียนปอเนาะ ก็นิยมไปเรียนต่อต่างประเทศ เช่น อียิปต์ อินโดนีเซีย ฯลฯ ทว่าเมื่อกลับจากต่างประเทศก็ไม่สามารถแสดงความสามารถทั้งหมดได้ ศักยภาพที่เหลือจะไปไหน ถ้าอยู่ในพื้นที่บางคนก็ยอมรับสภาพ บางคนก็คิดว่าจะต้องสู้เพื่อรักษาอะไรบางอย่างขึ้นมา เราพยายามสร้างพื้นที่ให้เยาวชนสามารถแสดงศักยภาพได้ทางด้านการสื่อสาร ด้านภาษามลายูและไทย แต่เนื่องจากงานข่าวเป็นงานที่ต้องทุ่มเทและต้องใช้ความอดทน สำหรับกองบรรณาธิการก็ยากพอสมควรในการทำงานกับคนรุ่นใหม่ที่ต้องการผลสัมฤทธิ์แบบทันที เราคิดว่าต้องร่วมมือกับคนในพื้นที่กับองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงเรียนตาดีกา ในการค่อย ๆ ปลุกฝังทักษะการเขียน ทักษะการสื่อสาร

และเห็นคุณค่าของการทำงานอาชีพด้านนี้

สิ่งที่จะทำต่อ คณะทำงานจะเน้นเรื่องการสร้างควมยั่งยืน คิดว่างานหลักที่จำเป็นที่สุดตอนนี้คือการสร้างคน เมื่อสร้างคนแล้วต้องสร้างพื้นที่ การสื่อสารและทำให้มันมีมูลค่า เช่น ทำให้เป็นเรื่องธุรกิจ มีเรื่องการตลาด เข้ามาเกี่ยวข้อง

“การสื่อสารด้วยภาษามลายูกับคนในพื้นที่ชายแดนใต้ นอกจากเป็นเรื่องสร้างความเข้าใจ ยังเป็นพื้นที่ที่เขาได้ยึดโยงและแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่ เป็นอีกพื้นที่หนึ่งในการต่อสู้โดยไม่ใช้ความรุนแรง เป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างสันติภาพเชิงบวก คือ คำนึงความเป็นธรรมและฟื้นฟูอัตลักษณ์มลายูปัตตานี หรือนัยหนึ่งคือการริเริ่มกำหนดชะตาชีวิตตนเอง ‘ภายใน’ สิ่งที่เราจะทำคือสร้างคน สร้างสื่อ สร้างสันติภาพ และสร้างควมยั่งยืน โดยให้มีหนังสือพิมพ์ภาษามลายูต่อไป จะพยายามทำไปเรื่อย ๆ ทีละนิดแต่ไปข้างหน้า ไม่ก้าวกระโดด และพยายามเริ่มจากระดับล่างสุด เพราะบทเรียนของเราคือถ้าเริ่มจากข้างบนเวลามันตกลงมาแล้วมันเริ่มอีกได้ยาก” นายมุฮัมมัด เล่าถึงประสบการณ์และบทเรียนที่ได้รับผ่านการทำโครงการนี้

ภาคประชาสังคมกับกระบวนการพัฒนา

นายอุสมาน หวังสะนิ หัวหน้าโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการศึกษาดังกล่าว และองค์กรภาคประชาสังคมกับการพัฒนาพื้นที่ชายแดนภาคใต้ ศึกษากรณีจังหวัดสงขลาและสตูล – กรณีศึกษาสงขลาและสตูล ถอดบทเรียนจากการทำงานเพื่อแลกเปลี่ยนในกลุ่มว่า

“คณะทำงานเริ่มต้นโครงการด้วยการจัดทำแผนที่เครือข่ายภาคประชาสังคมเช่นกัน แต่เมื่อนำไปปรับใช้มีรายละเอียดพอสมควร เพราะ

ฐานข้อมูลดังกล่าวไม่ใช่แค่บอกว่าใครกลุ่มไหน อย่างไร ทว่าได้ลงลึกไปถึงการจัดตั้งองค์กรบางแห่งด้วย ทำให้เราได้เห็นภาพรวมพัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชน หรือเอ็นจีโอในพื้นที่ภาคใต้ ย้อนหลังสัก 30 ปีก่อน โดยมีจุดเริ่มต้นที่จังหวัดสงขลา เริ่มตั้งแต่ปี 2520 ไถ่มาจนถึงปี 2524 ที่มีกลุ่มเอ็นจีโากลุ่มแรกเข้ามาเริ่มต้นทำงานที่จังหวัดสงขลา และปี 2507 ขยายพื้นที่การทำงานไปที่จังหวัดสตูล ศึกษาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีเอ็นจีโอลงไปทำงานในสองพื้นที่นี้จำนวนมากในหลายโครงการ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับฐานข้อมูลองค์กรเครือข่ายระหว่างจังหวัดสงขลาและจังหวัดสตูล แม้จะบอกว่าเครือข่ายไหนทำอะไร แต่ในฐานข้อมูลของจังหวัดสตูลเราจะปิดตัวตนของคนทำระดับหนึ่ง เนื่องจากงานของพวกเขาเป็นการคัดค้านแนวทางการพัฒนาของรัฐ”

“ทั้งนี้ กลุ่มเป้าหมายในโครงการมี 2 ระดับ คือระดับตำบลและชุมชน โดยคณะทำงานเข้าไปเรียนรู้ในระดับสภาองค์กรชุมชนด้วย ให้แต่ละชุมชนคิดถึงพัฒนาการการทำงานของแต่ละตำบลว่าเป็นมาอย่างไร แล้วเข้าร่วมกิจกรรมของแต่ละเครือข่าย ทั้งเครือข่ายเชิงพื้นที่และเครือข่ายนโยบายสาธารณะ”

“การศึกษาองค์กรภาคประชาสังคม หนีไม่พ้นการไปดูจุดเริ่มต้น จึงเจาะลึกที่จังหวัดสงขลาและสตูล โดยเริ่มจากกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งชาวบ้านร่วมกับพัฒนากร ในสมัยนั้นปี 2520-2524 ใครอ่านหนังสือปุ่ลากจะเห็นบรรยายภาคนักพัฒนาชนบท แล้วในแต่ละกลุ่มองค์กรจะรวมกันเป็นเครือข่าย เป้าหมายหลักคือการแก้ปัญหาในชุมชนและในกลุ่ม ไม่ว่าจะเรื่องนี้ การเกษตร คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ ต่อมามีการพัฒนาให้มีการเรียนรู้ขยายเครือข่าย และสร้างความเข้มแข็ง กลุ่มแรก ๆ ที่เข้าศึกษา ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มประมง กลุ่มเกษตรกร เช่น ‘ลุงลัทย์ หนูประดิษฐ์’ กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ คลองหะ ‘ครูชบ ยอดแก้ว’ ทำเรื่องกองทุนสัจจะวันละบาท ถือเป็นพัฒนาการยุคแรกๆของจังหวัดสงขลา อันที่จริงไม่ได้ตั้งใจแต่แรกว่า

จะรู้หรือรากเหง้าขององค์กร แต่พอศึกษาแล้วก็อดไม่ได้ต้องสวาลึก”

“เข้ายุคที่สอง ปัญหาของชุมชนมากขึ้น มีการแก้ปัญหาความเดือดร้อนด้วยแนวทางการให้ชุมชนจัดการตัวเอง ช่วงนี้เป็นยุคของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (ปี 2540-2544) สังคมเรียกร้องให้คนสามารถจัดการตนเองได้ เพราะปัญหาของพวกเราที่เป็นความเดือดร้อนจากการพัฒนา โดยสนับสนุนให้ชุมชนพึ่งตนเอง การรวมตัวของชาวบ้านในสองจังหวัดนี้เริ่มมีมาเรื่อยๆ แต่การดำเนินงานของเราไม่รวมไปถึงสามจังหวัดชายแดนใต้ ปัญหาที่เจอเรื่องความเดือดร้อนในชุมชน มีน้ำท่วมอำเภอฟิปปูนปี 2531 ชุมชนแออัดหรือสลัม อย่างกรณีสลัมคลองเตย เรื่องของครูประทีป ก็คือยุคนี้ ปัญหาด้านการประมง การเกษตร และทะเลสาบเอ็นจีโอเหล่านี้เกิดขึ้นเวลานี้ เป็นยุคแรกของภาคใต้ที่เปิดพื้นที่ทำงาน”

“ยุคที่ทำหาย คือ ยุคของรัฐบาลชวน หลีกภัย ทำนโยบายกระทบชุมชนที่เด่นชัดคือ โครงการท่อส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซไทย-มาเลเซีย ช่วงเวลานี้ยังมีปัญหาการเมือง วิกฤตเศรษฐกิจ และความไม่สงบผนวกเข้าด้วยกัน เป็นยุคของการรวมตัวของภาคประชาสังคมที่มีมากที่สุด คือไม่มีปีนแต่มีใจจะทำงาน เป็นความพยายามที่จะแก้ปัญหาจากนโยบายการพัฒนาของรัฐ ซึ่งช่วงหลังๆ มีกลุ่มเกิดขึ้นมากมาย แล้วเข้าไปร่วมจัดกิจกรรมในพื้นที่ สร้างกิจกรรม เสริมความรู้ สร้างอาชีพ พัฒนาท้องถิ่น ส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อคานกับนโยบายรัฐที่ว่าพื้นที่นั้นๆ เหมาะที่จะพัฒนาเป็นเขตอุตสาหกรรม หรือการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนชาวบ้าน”

“ข้อค้นพบบางประการจากโครงการนี้ พบว่า เพื่อออกจากปัญหาการพัฒนาผิดทิศผิดทาง ทางหนึ่งคือการผลักดันให้มีการจัดการพื้นที่โดยชุมชน อย่างเป็นรูปธรรม ไม่ใช่ไปส่งเสริมแบบเดิมๆ แต่ว่ามีโมเดล เช่น อบต.ท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา อบต.นาทอน อำเภอทุ่งหว้า จังหวัดสตูล แนวคิดคล้ายกับเรื่องท้องถิ่นจัดการตัวเอง และเรื่องของการสร้างเกราะป้องกันเป็นทางเลือกของสังคม โดยมีเครือข่ายที่ทำเรื่องประมาณนี้

เข้ามาร่วมกันพัฒนาและประดับประดาด้วยเพื่อดูว่าเราจะเดินหน้าไปอย่างไร”

ในส่วนของการศึกษา สิ่งที่ค้นพบถือว่าเป็นการนำแนวคิดเรื่องของภาคประชาสังคม แนวคิดองค์กรชุมชนมาขมวดเข้าด้วยกัน องค์กรพัฒนาเอกชน 2 จังหวัด แบ่งเป็น 4 ระดับ ได้แก่ องค์กรชุมชนในพื้นที่ และสภาองค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรพื้นที่ โครงการเสริมสร้างสุขภาวะ กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปัจจุบันเฟสสองเป็นเจ็ดสิบตำบล สามจังหวัด เครือข่าย พอส., สอ.รส., สกว. และเมื่อพิจารณาการทำงานเชิงประเด็นซึ่งเป็นการขับเคลื่อนในระดับจังหวัด เช่นการจัดการภัยพิบัติ เครือข่ายสงขลาพอเพียง สุขภาวะภัยพิบัติ ฯลฯ บางกลุ่มไม่ได้เข้าร่วมสภาองค์กรชุมชน แต่เข้าสู่เครือข่ายเชิงประเด็นหรือจังหวัด

หลายกลุ่มนำไปสู่การผลักดันเรื่องสภาพด้านพลังงาน การขนส่ง โลจิสติกส์ เครือข่ายประเด็นเรื่องแผนพัฒนาภาคใต้เป็นเรื่องที่ทีมสงขลาและสตูลให้ความสำคัญมาก เพราะต้องการผลักดันให้ยุติโครงการ โดยเฉพาะที่อำเภอปากบารา จังหวัดสตูล พื้นที่ดังกล่าวเป็นอุทยานแห่งชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลมานานมาก ชาวบ้านพึ่งพิงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมผสมผสานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ แนวคิดของพวกเขาคือไม่ต้องการสิ่งแปลกปลอมโครงสร้างใหญ่ๆ และพยายามเสนอทางเลือกในการรักษาฐานที่มั่นทางทรัพยากรเอาไว้

“ในโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการศึกษาองค์กรชุมชนและองค์กรภาคประชาสังคมกับการพัฒนาพื้นที่ชายแดนภาคใต้ ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา และสตูล พบว่าการทำงานขององค์กรต่าง ๆ นั้น (ประการแรก) ต้องสร้างใจรัก (ประการที่สอง) ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ของตัวเอง ฝ่ายความมั่นคงบอกว่าจะให้ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ใหญ่บ้านมาช่วยดูแล ผมก็คิดว่า แล้วที่ผ่านมาเขาไม่มีส่วนร่วมหรือ เขาต้องมีอยู่แล้ว (ประการที่สาม) เชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนาในระดับพื้นที่และประเทศ

หมายถึงองค์ความรู้ในกลุ่มคนในชุมชนเชื่อมโยงกัน สะท้อนว่าเราน่าจะมีทางเลือกที่ดี ที่ผ่านมา หากเราอ่อนทบทวนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ จะเห็นว่า เรายังคิดเรื่องการพัฒนาอุตสาหกรรมอยู่เหมือนเดิม ตัวบ่งชี้คือมีงบประมาณเชิงอุตสาหกรรมและการส่งออกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ขณะที่บเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเชิงสังคมและวัฒนธรรมไม่ได้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ”

หลังจากที่ตัวแทนของทุกโครงการได้นำเสนอประสบการณ์ ความรู้ บทเรียนจากการทำงาน รวมทั้งสิ่งที่เป็นนวัตกรรมแล้ว ผู้ดำเนินการเสวนาได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้ตั้งคำถาม สะท้อนความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนเรียนรู้

นายมุฮัมมัดอายุบ ปาทาน จากศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ ตั้งประเด็นชวนให้ 3 โครงการบูรณาการความรู้และเครือข่ายการทำงานร่วมกัน “เรามีคณะทำงานจากโครงการวิจัยแผนที่เครือข่ายภาคประชาสังคมชายแดนใต้อยู่ที่นี้ คนที่ทำงานขับเคลื่อนพื้นที่กลางเพื่อสร้างสันติภาพจาก ‘คนใน’ และมีตัวแทนจากกองบรรณาธิการนักข่าวชายแดนใต้อยู่พร้อมเพรียงกัน งานสำคัญทั้งสามเรื่องจะสามารถทำงานเชื่อมโยงให้ถึงระดับรากหญ้าได้อย่างไร ?”

ชาวบ้านซึ่งมาจากจังหวัดสตูล สะท้อนความเห็น “เวทีนี้เป็นเวทีวิชาการที่พูดเรื่อง ‘คนนอก’ และ ‘คนใน’ เราเห็นความขัดแย้งที่ ‘คนนอก’ นำพาความเจริญในนามของการพัฒนามาให้ และเป็นผลให้ ‘คนใน’ ขัดแย้งกันเอง การพัฒนาหรือความเจริญต่าง ๆ เข้ามาในหมู่บ้าน ชุมชนถามว่าชาวบ้านชอบไหม ก็ชอบ แต่การพัฒนานั้นชาวบ้านอยากเป็นคนกำหนดเอง เพื่อจะได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของเรา ไม่ใช่ความเจริญที่เข้ามาทำให้เราทำมาหากินไม่ได้ และชาวบ้านจำนวนมากก็ไม่มีที่ไป ที่ท้ายที่สุด

ก็สร้าง ความขัดแย้งในหมู่บ้าน ความขัดแย้งเหล่านี้มาจากรัฐ จนเราไม่ไว้ใจ จนต้องสร้างการพัฒนาและชุมชนของเราเอง โดยช่วยกันคิดช่วยกันทำ”

ทั้งนี้ นายอุสมาน แลกเปลี่ยนความคิดในวงเสวนาว่า “เราอยู่ในช่วงที่อำนาจรัฐไปคิดแทนชาวบ้าน จริงแล้วชาวบ้านแค่ต้องการรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ไว้ แต่พอโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐเข้าไปในพื้นที่ ก็ไม่ได้เข้าไปมือเปล่าแต่เข้าไปพร้อมกับการทำมวลชนแจกเบ็ดแจกไก่ พาชาวบ้าน และผู้นำชุมชนไปกินน้ำชากินเลี้ยง ทำให้เกิดความขัดแย้งในชุมชน ทำให้หลายกลุ่มมองหน้ากันไม่ติด เป็นความขัดแย้งอีกแบบ ต่างจากความขัดแย้งทางความมั่นคง ใครก็ตามที่เข้าไปช่วยต้องตระหนักเรื่องผลประโยชน์เฉพาะหน้า และต้องพยายามประสานองค์ประกอบส่วนท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาด้วย เพราะผม (คณะทำงาน) ไม่ได้อยู่ที่นั่น เราเป็นเพียงคนนอกที่เข้าไปช่วยจัดกระบวนการให้พวกเขาได้อยู่กันอย่างมีความสุข”

ตัวแทนชาวบ้านจากอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส สะท้อนความเห็น ว่า “งานนี้ช่วยเพิ่มเติมความรู้ ตนเองเคยมีประสบการณ์ในหลายเวทีที่ถูกเชิญให้เข้าร่วม มีการพูดถึงเรื่องปัญหาการบริหารจัดการงบประมาณที่ลงมา ซึ่งมีความผิดพลาดมาก สืบดาห์ที่แล้ว ทางจังหวัดนราธิวาสได้จัดเวทีให้ตัวแทน 13 อำเภอเสนอผลงาน คุยกันทั้งวันเรื่องไม่จบอย่างไม่น่าเชื่อ ตลอดทั้งปีมีงบประมาณจำนวนมากลงมาในพื้นที่ แต่การประชุมเพื่อจัดการงบประมาณทำกันเพียงวันเดียวให้จบ ๆ จะทำอย่างไรให้ผู้นำในพื้นที่สามจังหวัดซึ่งน่าจะมีปัญหาลักษณะเดียวกัน ให้พวกเขาคิดเรื่องประสิทธิภาพในการบริหารจัดการอย่างจริงจังและแก้ปัญหาเป็นรูปธรรม ดินันเป็นประธานกลุ่มสตรีทำงานในชุมชนและกลุ่มออมทรัพย์ กว่าจะทำงานได้ในแต่ละกลุ่มใช้เวลา และความพยายามจากทุกภาคส่วนก็พยายามเข้ามาช่วยส่งเสริมศักยภาพ เรามัวแต่คุยเรื่องสันติภาพ แต่ละพื้นที่ที่มีปัญหากลับแก้ไขไม่ได้สักที เพราะเราเคยชินกับการที่รัฐให้ รัฐส่งเคราะห์



ใช่หรือไม่ ทำอย่างไรจะเปลี่ยนวิธีคิดเหล่านี้ได้บ้าง”

นอกจากนั้น **รอสานี จีอนารา** ได้ตั้งคำถามกับตัวแทนโครงการวิจัย เพื่อจัดทำแผนที่เครือข่ายภาคประชาสังคมชายแดนใต้ว่า “ภาคประชาสังคมในภาครัฐ เราถือเป็นภาคประชาสังคมหรือไม่?”

ตัวแทนชาวบ้านจากจังหวัดจากสตูลคนหนึ่ง อภิปรายและสะท้อนความเห็นด้วยว่า “เข้าใจว่าเอ็นจีโอเป็นพลังที่เหมือนไม่มีพลัง ในภาครัฐ เป็นที่ยอมรับว่าช่วงหลัง 10-15 ปีที่ผ่านมา รัฐปรับตัวมาก โดยให้น้ำหนักกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ซึ่งก่อนหน้านั้นแทบจะไม่มี เดิมที่มักเน้นสั่งการลงมา ไม่ว่าจะรัฐสั่งการลงมาให้เราเป็นอย่างไร หรือการรวมกลุ่มของชุมชนเพื่อจัดการตนเอง อยู่ที่ว่าสุดท้ายแล้วเราจะพากันไปไหน”

“ส่วน กอ.รมน.หรือภาครัฐอื่นสร้างภาคประชาสังคมขึ้นมาภายใต้อำนาจการบริหารจัดการของตนเอง อันนี้ผมว่าต้องแยกให้ชัด ผมเข้าใจเองว่า จะทำอย่างไรให้ภาคประชาสังคมที่หลากหลายอย่างมายนั้นเดินไปด้วยกันได้ เพราะคนที่เห็นต่างกันมาก การหาจุดร่วมโดยเฉพาะในพื้นที่สามจังหวัดยิ่งลำบาก เสนอว่าคนในสามจังหวัดน่าจะมีข้อเสนอที่ชัดเจนร่วมกันได้ต่อภาครัฐ เช่น ความพยายามในการคิดรูปแบบการกระจายอำนาจ และทำอย่างไรให้เป็นข้อเสนอที่เป็นพลังของสามจังหวัดจริง ๆ”

“อย่างกรณีจังหวัดสตูล ถ้าปล่อยให้ภาครัฐทำ จังหวัดเล็ก ๆ อาจจะเปลี่ยนสภาพไปเลย แต่ตอนเริ่มต้นอาจจะคิดยาก คนในพื้นที่ต้องกำหนดท่าที เราจะเอาหรือไม่เอา การเริ่มต้นอาจจะยาก การสร้างประเด็นให้คิดร่วมกัน สุดท้ายคนสตูลต้องลุกขึ้นมาพูดเองว่าจะกำหนดชีวิตและกำหนดอนาคตของตนเองอย่างไร เพราะจังหวัดสตูลพื้นที่เล็ก ผู้คนรู้จักกันหมดทุกเดือนเราก็เจอกัน ถ้าจะให้พลังต้องหาจุดร่วมและลดความต่างลงบ้าง อาจเป็นตัวอย่างการมองหาคำทิศทางของพื้นที่สามจังหวัดได้”

นายมุฮัมมัด ตีอราแม ตอบคำถามที่ถูกถามช่วงต้น “เราไม่ได้คิดเพียงแค่นำเสนอข่าวขึ้นเว็บไซต์ หรือทำหนังสือพิมพ์แจกให้เครือข่ายกลุ่ม

เป้าหมายเท่านั้น ในบางประเด็นสำหรับพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ จำเป็นต้องขยายผลต่อ หลายเรื่องเป็นเรื่องของการสร้างความเข้าใจ ต้องเรียนรู้และถกเถียง สิ่งที่กองบรรณาธิการกำลังทำขณะนี้คือสรุปข่าวและผลงานในรอบสัปดาห์ส่งให้สถานีวิทยชุมชนภาษามลายูต่าง ๆ ในพื้นที่ เพื่อให้ข่าวสารนั้น ๆ ได้สื่อสารลงไปถึงกลุ่มคนรากหญ้า ให้ได้รับรู้สถานการณ์การเคลื่อนไหวในเรื่องที่เกี่ยวกับสิทธิ การต้องคิดถึงเรื่องในอนาคต ส่วนหนังสือพิมพ์ ‘ชินารัน’ นอกจากแจกให้กลุ่มเป้าหมายแล้ว ทางกองบรรณาธิการได้ลงพื้นที่เดินสายโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โรงเรียนที่ใช้ภาษามลายู เพื่อสอบถามความเห็นให้ประเมินหนังสือพิมพ์ของเรา เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มคนอ่านทั้งในแง่รูปแบบและเนื้อหา สิ่งที่เราพยายามทำคือ ในสถานการณ์ที่เป็นปัญหาขณะนี้ เราพยายามตัดปัญหาจากคนนอกออกก่อน เพื่อให้รู้ว่าปัญหาคนในคืออะไร พยายามให้นำหนักกับคนในก่อน แล้วพยายามต่อยอดไปเรื่อย ๆ”

ส่วน **น.ส.จุฬารัตน์** ตอบคำถามเดียวกันว่า “กรณีของไอพีพี ที่ต้องทำในอนาคตคือย่อยข้อมูล องค์ความรู้ที่มีอยู่ขณะนี้ เพื่อสื่อสารให้คนทั่วไป คนในฐานรากได้เข้าใจและเรียนรู้ไปกับเราด้วย โดยเฉพาะการจัดทำองค์ความรู้ที่เราเป็นภาษามลายูเพื่อให้เข้าถึงคนได้กว้างขวางมากขึ้น”

ด้าน **นายรอมฎอน** สะท้อนความเห็นที่ “ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ไม่ได้ต่อตรงกับรัฐอย่างเดียว แต่ต่อตรงกับคนถือปืนอื่น ๆ คือมีรัฐและขบวนการบีอาร์เอ็น แต่กรณีสตูลมีปัญหาแค่รัฐไทย ยังไม่ถึงขั้นตาย และต้องอดทนไม่ให้สถานการณ์ตัวเองไปถึงขั้นนั้น เพราะเมื่อใดที่ถือปืนอำนาจต่อรองลดทันที และจะหาพวกได้ยากขึ้น สำหรับผมการต่อสู้ของพี่น้องอำเภอจะนะ กับโครงการท่อส่งก๊าซไทย-มาเลเซีย พี่น้องประจวบฯ ที่ต่อสู้ไม่เอาโรงไฟฟ้า ยังไม่ถึงกับพ่ายแพ้ ขณะที่เครือข่ายบ่อนอก หินกรูดสามารถผลักดันโครงการพัฒนาของรัฐไปที่อื่นได้ บางทีคนสตูลเองอาจจะต้องเรียนรู้ขบวนการต่อสู้ของพี่น้องเหล่านี้”

“สำหรับฐานข้อมูลภาคประชาสังคมชายแดนใต้สามารถเอาไปต่อยอดทุกระดับในแตร็คสอง ถ้าคุณทำสื่อคุณจะได้แหล่งข่าว กรณีหนังสือพิมพ์ภาษามลายู ‘ซินารัน’ ก็มีฐานข้อมูลของผู้รับอยู่ว่าหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ไปถึงหน้าบ้านใครบ้าง มันถูกกระจายไปหลายร้อยแห่งในแต่ละเดือน เครือข่ายเหล่านี้เป็นต้นทุน เราต่างก็เป็นคนแคะที่ยืนบนบ่าของยักษ์เสมอ อย่างที่อาจารย์ศรีสมภพพูดในช่วงเช้า คนสตูลเองก็อาจจะต้องเชื่อมกับคนนอกด้วย แต่อาจเพราะยังไม่ไว้วางใจคู่แข่งแต่คนใน ถ้ามองว่าได้ไหม ก็อาจจะไม่เพียงพอ ต้องเชื่อมคนนอกด้วย เหมือน ‘ปาดานี’ พยายามใช้คนนอกอย่าง ดร.นอร์เบิร์ต โรเปอร์ธ ดังนั้นเราต้องใช้คนนอกอย่างชาญฉลาด”

“ส่วนคำถามของรอสานี เรื่องภาคประชาสังคมของหน่วยงานรัฐ ที่คณะทำงานเดียวกันเสมอคือความใกล้และไกลที่อยู่ห่างจากรัฐ วิธีทำลายความชอบธรรมของคู่ต่อสู้คือบอกว่า ศัตรูอยู่กับรัฐ เป็นการทำลายความชอบธรรม แต่พื้นที่ตรงนี้เป็นพื้นที่สีเทาตลอด เดี่ยวใกล้เดี่ยวไกล มันไม่มีเบ็ดเสร็จเด็ดขาด มันจะเบลอ ๆ อยู่ที่ว่ายืนอยู่ตรงไหน แต่กรณี กอ.รมน. กับ ศอ.บต. นั้นต่างกัน พลังของกลุ่มประชาสังคมมีน้ำหนัก เสียงดังมากขึ้น และบีอาร์เอ็นฟังมากขึ้น วิธีการจัดการของรัฐคือจับตา รัฐไทยในอดีตจัดการด้วยการให้เงิน ชื่อเอามาเป็นพวก และรัฐกับประชาสังคมทะเลาะกันมาตลอด แต่ในระหว่างกลาง งานวิจัยชิ้นนี้บอกว่า เวลาชกกัน คู่กันไม่ใช่แค่สองฝ่าย แต่คนที่ไม่ได้ถือปืนและได้รับผลกระทบมันต้องคุยด้วยทั้งหมดครับ”

และท้ายที่สุด ผู้ดำเนินการเสวนา **สระรอนี ดีอะระ** จบการเสวนาด้วยคำพูดของศาสตราจารย์ ดร.จรัส สุวรรณมาลา ที่ว่า “เราจะสร้างสันติภาพหรือความสุข ต้องสร้างสติปัญญาก่อน และมันต้องได้มาด้วยข้อเท็จจริง”

سپاران
 دسپورتھ
 2013-1404



بوغاري
مفيدا ملایو دلفظي
مفيدا ملایو دلفظي

مفيدا ملایو دلفظي
 دسپورتھ
 2013-1404

مفيدا ملایو دلفظي
 دسپورتھ
 2013-1404

سپاران
 دسپورتھ
 2013-1404

محمدانوار حاج تيه
قانوني ميديا ملایو دلفظي



محمدانوار حاج تيه
 دسپورتھ
 2013-1404

سپاران
 دسپورتھ
 2013-1404

پيسري خان
انق ملایو دلفظي ديري ايرولا



پيسري خان
 دسپورتھ
 2013-1404

سپاران
 دسپورتھ
 2013-1404

سماعة ملایو
انق دلفظي ديري ايرولا دمته اير



سماعة ملایو
 دسپورتھ
 2013-1404

سپاران
 دسپورتھ
 2013-1404

بوغاري
قانوني ميديا ملایو دلفظي



بوغاري
 دسپورتھ
 2013-1404

سپاران
 دسپورتھ
 2013-1404

جزايي فرتام
حوروس يهيا ملایو راجبات جلا



جزايي فرتام
 دسپورتھ
 2013-1404

سپاران
 دسپورتھ
 2013-1404

فتيحات خراساني
مختلفه طرف ايرولا ملایو دلفظي



فتيحات خراساني
 دسپورتھ
 2013-1404

سپاران
 دسپورتھ
 2013-1404

هارا چينتارو
اندو جلا، حوروس يهيا ملایو دلفظي



هارا چينتارو
 دسپورتھ
 2013-1404

سپاران
 دسپورتھ
 2013-1404

فارسان دري احمد لطيف (1)
يکس فارسان مجله "انق" کلان فارسان ملایو دلفظي



فارسان دري احمد لطيف
 دسپورتھ
 2013-1404

سپاران
 دسپورتھ
 2013-1404

40 تارون کيوکلان مجله "انق"
دري مشرکه ملایو دلفظي



40 تارون کيوکلان مجله "انق"
 دسپورتھ
 2013-1404

سپاران
 دسپورتھ
 2013-1404

اوان
دري مشرکه ملایو دلفظي



اوان
 دسپورتھ
 2013-1404

سپاران
 دسپورتھ
 2013-1404

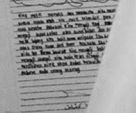
اوان
دري مشرکه ملایو دلفظي



اوان
 دسپورتھ
 2013-1404

سپاران
 دسپورتھ
 2013-1404

دري مشرکه ملایو دلفظي



دري مشرکه ملایو دلفظي
 دسپورتھ
 2013-1404

سپاران
 دسپورتھ
 2013-1404

دري مشرکه ملایو دلفظي



دري مشرکه ملایو دلفظي
 دسپورتھ
 2013-1404

سپاران
 دسپورتھ
 2013-1404

دري مشرکه ملایو دلفظي



دري مشرکه ملایو دلفظي
 دسپورتھ
 2013-1404

سپاران
 دسپورتھ
 2013-1404

دري مشرکه ملایو دلفظي



دري مشرکه ملایو دلفظي
 دسپورتھ
 2013-1404

กลุ่มที่ 2
บทบาทของการปกครองส่วนท้องถิ่นและการกระจายอำนาจ
(Local Authority and Decentralization)



พศ. ดร. วีระศักดิ์ เครือเทพ





กลุ่มที่ 2: บทบาทของการปกครองส่วนท้องถิ่นและการกระจายอำนาจ (Local Authority and Decentralization)

ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่จนถึงปัจจุบันเป็นผลมาจากเงื่อนไขที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกัน ทั้งในระดับบุคคล ระดับโครงสร้าง และระดับวัฒนธรรม ซึ่งเงื่อนไขเชิงโครงสร้างการปกครองและการบริหารราชการ ถึงแม้จะมีการกระจายอำนาจแล้วก็ตาม แต่การสนองตอบกับลักษณะเฉพาะทางอัตลักษณ์ ความต้องการและความคาดหวังของประชาชน เจ้าหน้าที่รัฐยังดำเนินการได้ไม่ทั่วถึง เนื่องจากมีปัจจัยทั้งภายในและภายนอกหลายประการเป็นข้อจำกัด นำมาซึ่งความรู้สึกไม่ได้รับความเป็นธรรม ถูกเลือกปฏิบัติ และขาดอำนาจในการบริหารจัดการท้องถิ่นของตนเองอย่างแท้จริง อาทิ การพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของพื้นที่ การศึกษาที่ไม่สามารถเอื้ออำนวยให้ประชาชนส่วนใหญ่มีพลังเอาชนะการทำลายทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรม

เสนอแนวทางบริหารท้องถิ่นแก้ไขความขัดแย้ง

เพื่อหาทางออกเชิงโครงสร้าง จำเป็นต้องกลับมาศึกษาและทบทวนบทบาทของการปกครองส่วนท้องถิ่นและแนวคิดการกระจายอำนาจที่มีอยู่ **รศ.ดร.ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์** คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นำเสนอผลการศึกษาเรื่อง “การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นในการบรรเทาปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนใต้” โดยกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อหาสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความไม่สงบในชายแดนใต้ ในมิติการกำหนดโครงสร้างนโยบาย ซึ่งเมื่อพบแล้วจึงมีข้อเสนอแนะ และสุดท้ายก็คือจัดทำข้อเสนอเป็นรูปธรรม โดยพื้นที่ศึกษามีทั้งองค์การบริหาร

ส่วนตำบล (อบต.) หรือองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ทั้งที่มีเหตุการณ์รุนแรงและไม่รุนแรง

โดยข้อค้นพบจากการศึกษาพบว่า ปัญหาภาคใต้เชื่อมโยงกรอบปัญหา ได้แก่ (1) ปัญหาการรวมศูนย์อำนาจระบบราชการไทยในการกำหนดนโยบาย (2) การขาดความเป็นเอกภาพในการจัดการปัญหาและพื้นที่ โดยเฉพาะในระยะเวลาหลังการยุบศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนใต้ (ศอ.บต.) ในช่วงเวลาหนึ่ง ทำให้การจัดการพื้นที่ไร้เอกภาพ อยู่ในสภาวะกระสับกระส่ายพอสมควร (3) โครงสร้างการปกครองท้องถิ่นเท่าที่ดำรงอยู่ไม่สะท้อนสภาพความเป็นตัวแทนของประชาชน ซึ่งเสี่ยงสะท้อนนี้มาจากการสัมภาษณ์กลุ่มย่อย (Focus Group) และแบบสอบถามประชาชนจำนวนหนึ่งสะท้อนว่า ไม่รู้สึกว่าองค์กรส่วนท้องถิ่นเป็นตัวแทนของพวกเขาเพียงพอ และรู้สึกเป็นเรื่องของนักการเมือง ไม่ใช่เรื่องของประชาชน

ประการสุดท้าย คือความอ่อนแอและข้อจำกัดด้านศักยภาพขององค์กรส่วนท้องถิ่นเอง ซึ่งอาจไปสอดคล้องกับการที่ส่วนกลางไม่กระจายอำนาจให้สอดคล้องกับสภาพในพื้นที่ จึงไม่สามารถบรรเทาปัญหาต่างๆ ของท้องถิ่นได้ มากกว่านั้น คนในท้องถิ่นก็ไม่รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหาชายแดนใต้ได้ แต่มองว่าเป็นเรื่องของทหาร ฝ่ายความมั่นคง ศอ.บต. หรือนโยบายรัฐบาล ในขณะที่ความจริงแล้ว ถ้าท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ก็อาจมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาได้

สำหรับแนวทางแก้ปัญหา ให้บริหารราชการส่วนท้องถิ่นเพื่อบรรเทาปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนใต้ **รศ.ดร.ศุภสวัสดิ์** เสนอว่าต้องปฏิรูป 2 ระดับ ได้แก่ ระดับแนวคิดและระดับโครงสร้าง ดังนี้

การปฏิรูประดับแนวความคิด ต้องทำ 4 ประการ คือ

(หนึ่ง) ต้องมีการปรับกระบวนการตัดสินใจการกระจายอำนาจของประเทศไทยใหม่ จากปรากฏการณ์ในหลายประเทศ รวมทั้งภูมิภาคเอเชีย

พบว่า การกระจายอำนาจต้องเป็น ‘อสมมาตร’ อธิบายง่าย ๆ ก็คือ ต้องไม่ใช่ของไหล ในบางพื้นที่ที่ต้องการในสิ่งที่ไม่เหมือนที่อื่น พื้นที่เหล่านั้นต้องได้รับการถ่ายโอนอำนาจมากกว่าที่อื่น ๆ ดังนั้น แม้เป็น อบจ. หรือ อบต. เหมือนกัน ก็ไม่จำเป็นต้องได้รับการกระจายอำนาจเท่ากัน ต้องปรับแนวคิดในพื้นที่พิเศษหรือเขตปกครองพิเศษให้มีเงื่อนไขพิเศษด้วย

(สอง) อำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจต้องมีการขยายมากขึ้น อย่างน้อยที่สุดต้องมีใน 4 เรื่อง ได้แก่ สาธารณสุข การศึกษา การดูแลสุขภาพการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมและจารีตประเพณีคนท้องถิ่น บทบาทหลักดังกล่าวต้องให้ท้องถิ่นเป็นตัวตั้งอย่างเรื่องการศึกษาไม่ใช่แค่ไปตั้งโรงเรียน แต่ต้องเป็นเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรเพื่อคนในท้องถิ่นนั้น หรือเรื่องสิ่งแวดล้อมต้องมีการจัดสรรการใช้ประโยชน์สำหรับคนท้องถิ่น เป็นต้น

(สาม) การทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นตัวแทนของประชาชนมากขึ้น และ

(สี่) การปรับปรุงทำแผนพัฒนาพื้นที่โดยท้องถิ่นเองเป็นหลัก

ส่วนการปฏิรูประดับโครงสร้าง มีข้อเสนอ 2 ประการสำคัญ คือ (ประการแรก) ปรับโครงสร้างแบบเล็ก เช่น เพิ่มอำนาจหน้าที่ ยุบรวม อบต. แล้วยกฐานะเป็นเทศบาล โดยต้องระวังในการไม่ทำลายพื้นฐานชุมชนดั้งเดิม การตั้งสภาที่ปรึกษาประชาชนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปรับกระบวนการซึ่งต้องทำให้แผนท้องถิ่นกลายเป็นแผนหลักในการพัฒนา เป็นต้น หรือ (ประการที่สอง) ปรับโครงสร้างแบบใหญ่ คือ การยุบเลิกโครงสร้างการปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งหมดที่มีและยุบเลิกการบริหารส่วนภูมิภาค จากนั้นจึงยกให้แต่ละจังหวัดเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ นอกจากนี้ ควรต้องมีสภาที่ปรึกษาภาคประชาชน ทั้งนี้เงื่อนไขสำคัญของการปรับก็คือ การถ่ายโอนอำนาจหน้าที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแบบพิเศษมากขึ้นนั่นเอง

สร้างการมีส่วนร่วมวางแผนงบประมาณเพียงตนเอง

ด้าน **ผศ.ดร.วีระศักดิ์ เครือเทพ** คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในฐานะหัวหน้าโครงการเสริมสร้างศักยภาพของราชการส่วนท้องถิ่นในการวางแผนและจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วม ได้ชี้ปัญหาความคลาดเคลื่อนไม่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น กล่าวคือถึงแม้การจัดสรรงบประมาณจะมีกระบวนการการมีส่วนร่วมในระดับประชาคม แต่ก็ไม่ถูกใช้หรือถูกกลั่นออกมาให้ถูกนำมาใช้ปฏิบัติได้จริง เพราะไม่มีการถกเถียงแลกเปลี่ยนอย่างมีเหตุผลในการวางแผนงบประมาณ ผลผลิตของกระบวนการประชาคมที่ออกมาจึงเป็นแค่การลงรายการจำนวนมากที่คลุมเครือ ไม่สะท้อนแก่นปัญหาในพื้นที่ และเมื่อโครงการเต็มไปด้วยความคลุมเครือ ผู้บริหารจึงสามารถเลือกหยิบโครงการที่แม้ไม่ชัดเจน เพียงแค่ตรงกับใจหรือตรงกับนโยบายของตนมาทำ แต่กลับกลายเป็นว่าแผนนั้นไม่ตรงกับต้นทางหรือแก่นของปัญหา

ปัญหาทางงบประมาณที่เป็นสังขรณ์อีกเรื่องหนึ่ง คือ การจัดสรรงบประมาณของท้องถิ่น จัดให้มีโครงการเชิงสัญลักษณ์ เชิงพิธีกรรม เชิงรณรงค์มาก แต่เนื้อในที่ไม่มีภาคปฏิบัติการเชิงเนื้อหา (action plan) เช่น เมื่อพูดเรื่องการแก้ปัญหายาเสพติดก็ต้องมีโครงการกีฬาหรือการอบรมจิตสำนึก ซึ่งก็จำเป็นในการเริ่มต้น แต่กลับไม่มีกิจกรรมที่สะท้อนการแก้ปัญหาเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ปัญหาจึงยังคงอยู่ในพื้นที่

นอกจากนี้ โครงการหลายประเภทยังไม่ส่งเสริมความเข้มแข็งเชิงวิคิดและมุมมอง แต่มักเป็นในเชิงสงเคราะห์หรืออนุเคราะห์ มีลักษณะของพึ่งพาไปเรื่อย ๆ และเกิดขึ้นหลายระดับ ตั้งแต่ครัวเรือนที่ต้องพึ่งท้องถิ่นหรือท้องถิ่นเล็กที่ต้องพึ่งท้องถิ่นใหญ่ หรือท้องถิ่นที่ต้องไปขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่ใหญ่กว่า ซึ่งไม่ใช่เรื่องผิด แต่การทำงานงบประมาณลักษณะนี้มีผลต่อเนื่อง คือ ทุกคนจะรอการอนุเคราะห์แล้วจึงแก้ไขปัญหา

ไม่ได้เป็นการออกแบบงบประมาณที่เกิดจากการคิดร่วมกัน ดังนั้น เมื่อเกิดจากระบบคิดอนุเคราะห์ก็จะนำไปสู่วิธีคิดที่ต่างคนต่างทำ พอไม่ไหวก็ไปขออนุเคราะห์ แต่ไม่เกิดความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นแบบเข้มข้นอย่างแท้จริง

เมื่อต่างคนต่างคิด ในด้านเศรษฐกิจชุมชนก็ยังไม่เกิดการต่อยอด เพราะต่างคนต่างอยากจะทำของตัวเอง การทำเป็นห่วงโซ่หรือวงจรก็ไม่เกิดขึ้น ยกตัวอย่างเช่นเรื่องอบรอมอาชีพ สิ่งก็ตามมาจากกิจกรรมก็จะแค่ผลิตเป็น อบรมได้ แต่ไม่เกิดห่วงโซ่การผลิต หรือกรณีตัวอย่างจังหวัดบูรณาการก็เป็นการรวมกันในเชิงเอกสารเท่านั้น เหล่านี้เรียกว่าแผนงบประมาณแบบเชิงเดียว

ในแง่นี้ การจัดการต้องมาจากการมีข้อมูลสภาพปัญหาาร่วมกันแล้วนำมาคิดร่วมกันตั้งแต่ต้น ศักยภาพในการดำเนินการจึงจะเพิ่มขึ้น ซึ่งการออกแบบในทางทฤษฎีสามารถทำได้ เช่น ปัญหายางพาราราคาตกต่ำ แม้ปกติมีกองทุนรัฐบาลสนับสนุนราคา แต่ปัจจุบันการกระจายการช่วยเหลือชาวสวนยางไม่ได้จำเพาะจำกัดเพียงภาคใต้เท่านั้น ทำให้รัฐบาลไม่สามารถช่วยเหลือได้เพียงพอ หากต่างคนต่างคิดก็จะคิดว่าปัญหานี้เป็นเรื่องเกินตัว แต่เมื่อลองคำนวณตัวเลขขนาดงบประมาณของท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนใต้จะพบว่าหากใช้งบประมาณ 2-3 % รวมกันในช่วง 2-3 ปี ก็เพียงพอราคาได้ เป็นต้น

เบื้องต้น **ผศ.ดร.วิระศักดิ์** มีข้อเสนอว่า ถ้าสามารถกำหนดการมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นทาง ข้อมูลสภาพปัญหาสามารถนำมาแบ่งสรรปันส่วนและร่างแผนการร่วมกันได้ (mapping) เช่น ถ้าปัญหาความยากจนเกิดร่วมหลายพื้นที่ ก็น่าจะทำให้เกิดการขยายพื้นที่ดำเนินการครอบคลุม โดยนำข้อมูลมาดูร่วมกัน ตัดสินใจ และแบ่งความรับผิดชอบ โดยมีตัวกลางคอยบูรณาการข้อมูลที่น่าจะเป็น ซึ่งองค์กรที่เป็นตัวจักรสำคัญนี้น่าจะเป็นองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ที่เป็นเจ้าภาพแฉกงาน เป็นช่องทางของการส่ง

ผ่านข้อมูลปัญหาประชาชน หากทำแบบนี้ปัญหาจะเป็นตัวกำหนดอำนาจหน้าที่นำไปสู่การออกแบบโครงสร้างให้ใกล้เคียงกับปัญหาที่เกิดขึ้น จะมีความเฉพาะที่มากขึ้นโดยมีจุดที่เชื่อมกันได้

เสนอบันได 6 ขั้นแก้ปัญหภายในองค์กรท้องถิ่น

ด้าน ผศ.ดร.จันทรา นุช มหากาญจนะ ได้ศึกษาปัญหาภายในขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น โดยระบุว่าปัญหาที่มีมาดั้งเดิมและยังมีอยู่ คือ ผู้บริหารท้องถิ่นมักกังวลต่อสายตาวชาวบ้าน ต่างกับข้าราชการท้องถิ่นที่มักให้ความสำคัญกับกฎระเบียบมากกว่าผู้บริหารท้องถิ่น จึงเป็นภาพความขัดแย้งของการบริหารจัดการภายใน ทำให้ในบางพื้นที่ไม่สามารถนำนโยบายไปปฏิบัติได้ ทั้งนี้ ผู้บริหารจะถูกตรวจสอบจากคนท้องถิ่นเพราะขึ้นกับการเลือกตั้ง แต่ส่วนพนักงานท้องถิ่นความอยู่รอดปลอดภัยของเขารวมทั้งในสามจังหวัดชายแดนใต้ด้วย และพบว่าหน่วยงานปกครองท้องถิ่นที่บริหารได้ดี การจัดการความสัมพันธ์ในโครงสร้างนี้ต้องเป็นเชิงบวก

ในแง่นี้ การสื่อสารเพื่อสานความสัมพันธ์ภายในโครงสร้างการบริหารท้องถิ่นเพื่อการตอบสนองความต้องการของแต่ละฝ่ายจึงเป็นเรื่องสำคัญ ข้าราชการก็ต้องสื่อสารกับประชาชนและผู้บริหาร ส่วนประชาชนนอกจากสื่อสารกับผู้บริหารและข้าราชการ/พนักงานท้องถิ่นแล้ว จะต้องมีการตรวจสอบการทำงานด้วย เพราะแม้ผู้บริหารกับข้าราชการเข้ากันได้ดี แต่ก็อาจเป็นผลเสียกับท้องถิ่นได้ในลักษณะของการ ‘ฮั้วกัน’ ภาคประชาสังคมจึงมีความสำคัญในด้านการตรวจสอบ ติดตามและประเมินผล ซึ่งการเสริมสร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้งให้กับบุคลากรส่วนปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นเรื่องต้อง

ใช้เวลาพอสมควร

อย่างไรก็ตาม มีตัวแบบที่เสนอเป็นขั้นบันได หรือ 6 Modules ที่สำคัญต่อการบริหารการปกครองภายในที่ควรต้องทำ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ต้องสร้างหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) หรือความโปร่งใสตรวจสอบได้จริง

ขั้นที่ 2 เสริมศักยภาพการบริหารการจัดการ ซึ่งส่วนมากการให้ความรู้เรื่องนี้มักเป็นการบรรยาย ซึ่งท้องถิ่นไม่ได้นำไปใช้ เพราะในความเป็นจริงบุคลากรท้องถิ่นต้องการความรู้สำเร็จรูปที่ใช้ได้จริง ๆ ควรมีการศึกษาที่เป็นรูปธรรมให้เรียนรู้

ขั้นที่ 3 การบริหารงานบุคคล ต้องมีการศึกษาที่เป็นรูปธรรมจริง

ขั้นที่ 4 การบริหารการคลังท้องถิ่น ควรจะมาจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การคลังจริง ๆ ของคนในท้องถิ่น

ขั้นที่ 5 การจัดการด้านนิติกรรม สัญญา รายละเอียดเกี่ยวกับข้อกำหนดการจัดซื้อจัดจ้างต่าง ๆ จะเขียนอย่างไร เพราะท้องถิ่นต้องทำสัญญาจำนวนมาก และ

ขั้นที่ 6 ทักษะการจัดการโครงการ

นอกจากนี้ อีกประเด็นที่พบ คือ ผู้หญิงในภาคใต้เข้ามามีบทบาทในหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น ซึ่งควรจะต้องมีการส่งเสริมให้ผู้หญิงเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะด้านต่าง ๆ ให้มากขึ้น

‘ท้องถิ่นสนทนา’ ทางออกต้องช่วยกัน

มีการตั้งประเด็นชวนถกเถียงแลกเปลี่ยน หากมีการตั้งหน่วยการปกครองพิเศษที่ทำด้านเดียว เช่น พัฒนาด้านเศรษฐกิจเท่านั้น โดยเข้ามา

จัดการทั้งระบบ ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ไม่ว่าจะเรื่องส่งเสริมการลงทุนในพื้นที่ มาตรการทางภาษี ทำหน้าที่พัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ ฯลฯ แนวคิดนี้สามารถเป็นไปได้หรือไม่ **นายสุริยา ยีขุน** นายกรัฐมนตรีเทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เห็นว่า หากมองมิติเศรษฐกิจเป็นก้าวแรกที่นำไปสู่การสร้างสิ่งอื่นๆ ก็สามารเป็นไปได้อีกดี ๆ ที่ออกมาในรูปธุรกิจเพื่อส่วนรวม หรือธุรกิจเพื่อสังคม แล้วสร้างมวลชนไปสู่กิจกรรมที่มีผลลัพท์ในบั้นปลาย ยกตัวอย่าง เช่น ธุรกิจยาลด หากทำเป็นหัวหอกเพื่อเข้าไปพัฒนาสังคมและชุมชนให้ยกระดับคุณภาพชีวิตก็สามารถทำได้ แต่ความไม่แน่นอนก็มีได้เช่นกัน หากมีวาระซ่อนเร้น ซึ่งถ้าสามารถจัดการเรื่องนี้ได้ตั้งแต่ต้นน้ำ ไปสู่การสร้างควมมีส่วนร่วม การมีอิสระทางความคิดจากส่วนย่อยมาสู่ส่วนใหญ่และตรงกับบริบทในพื้นที่นั้น ๆ ก็นำไปสู่สันติภาพได้

ทั้งนี้ เชื่อว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีบทบาทที่เกิดจากมนโสนึกของคนในพื้นที่มากกว่าทำไปตามบทบาทจากส่วนกลาง มโนสำนึกจะทำให้เกิดกระบวนการตามมาได้ สิ่งที่ต้องทำเบื้องต้นคือยกระดับความคิดขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นก่อนแล้วจึงจะคิดต่อในเรื่องเศรษฐกิจการเมือง สิ่งแวดล้อมต่อไปได้

สำหรับปัญหาการไม่กระจายอำนาจจากส่วนกลางที่เป็นจริง โดยเห็นตรงกันว่ามี 2 แห่งที่ขัดกันอยู่ระหว่างแบบฟอร์มการกระจายอำนาจ ซึ่งแนวคิดเลือกตั้งโดยตรงเป็นเรื่องความเข้มแข็งของผู้นำท้องถิ่น แต่ส่วนกลางกลับยังดึงอำนาจท้องถิ่นไว้ อาจเพราะความกลัวว่าจะเกิดปัญหาจึงไม่ปล่อยอำนาจเต็มที่นั้น **นายสุริยา** แสดงความเห็นว่ายากให้ดูภาพการบริหารของกรุงเทพมหานคร และตั้งคำถามว่า คนจังหวัดอื่นไม่ดีกว่าคนกรุงเทพฯ หรือ จึงทำให้กรุงเทพฯ เป็นจังหวัดเดียวที่เลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดได้ เหตุผลเบื้องหลังการไม่กระจายอำนาจคืออะไร ? เพราะอาจกลัวว่าท้องถิ่นจะมีเจ้าพ่อเป็นผู้ว่า แต่ถ้าเขาเลือกมามันก็เป็นเรื่องชะตา

กรรมที่พื้นที่ต้องรับไปเอง ซึ่งสุดท้ายแล้วเชื่อว่าชาวบ้านจะเลือกตัวแทนของเขามาถ่วงดุลกับอำนาจด้านลบ เรื่องนี้จึงเป็นการหวงอำนาจของส่วนกลางที่ไม่จริงใจกับการกระจายอำนาจที่แท้จริง และถึงเวลาแล้วที่จะต้องกระจายอำนาจ

นอกจากนี้ มีความเห็นจากตัวแทนสภาประชาสังคมชายแดนใต้ ระบุว่าทางสภาฯ ได้จัดเวทีสานเสวนา ‘เราจะอยู่ร่วมกันได้อย่างไร?’ รวมทั้งมีการสอบถามเรื่องกระจายอำนาจกว่า 200 เวที ผลที่ได้สรุปโดยรวมแล้วคือ ประชาชนอยากเห็นการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้บริหารสูงสุด ซึ่งอาจเป็นผู้ว่าที่เขาเลือกเอง ซึ่งเรื่องเหล่านี้ประชาชนตื่นตัวที่จะคุยและยินดีที่มีเวที ส่วนในอนาคตอาจจะมีกระบวนการวางแผนสร้างภาพอนาคต (transformative scenario planning) ว่ามีทางเลือกให้ประชาชนในพื้นที่อยู่ร่วมกันอย่างไร ทั้งนี้ สัมพันธ์กับการเจรจาระหว่างตัวแทนของรัฐไทยกับขบวนการบีอาร์เอ็นที่ดำเนินการอยู่ ถ้าการพูดคุยทางการเมืองไปสู่การหาทางออกยังมีต่อไปเรื่อยๆ ใจที่ยิ่งใหญ่เรื่องการปกครองรูปแบบพิเศษจะต้องถูกนำมาคุยบนโต๊ะเจรจาอย่างแน่นอน ดังนั้น ในส่วนภาคประชาสังคมจึงต้องเตรียมการกับประชาชนรากหญ้าเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ ไม่ให้ถูกอ้างจากทุกฝ่าย ต้องชวนคิดชวนคุยก่อนว่าประชาชนอยากได้แบบไหน จะอยู่อย่างไร จะเปลี่ยนแปลงอย่างไรภายใต้รัฐธรรมนูญ

ทั้งนี้ **ผศ.ดร.วีระศักดิ์** แลกเปลี่ยนความเห็นที่สะท้อนหลักการไปด้วยว่า ในกรณีของกรุงเทพมหานคร สามารถร่วมทุนเอกชนเพื่อทำรถไฟลอยฟ้าได้ ถ้า อบจ.หรือท้องถิ่นจะตั้งบริษัทเพื่อส่งเสริมการผลิตบ้างจะได้หรือไม่ เพราะถ้ามองว่าท้องถิ่นทำงานแล้วมีข้อจำกัด ดิดขัดระเบียบราชการอยู่ จึงทำได้แค่งานส่งเสริมหรืองานรณรงค์ ไม่สามารถทะลุกรอบในการร่วมทุนกับเอกชนเพื่อทำโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของท้องถิ่นได้เอง

คำถามคือถ้าต้องการแบบนี้จริง ท้องถิ่นจะเคลื่อนไหวอะไรเพื่อให้

เกิดเรื่องนี้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งนับเป็นการต่อสู้รูปแบบหนึ่งในการต่อรองกับรัฐบาลส่วนกลาง ซึ่งการเคลื่อนไหวแบบนี้ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้้น้อยมาก กลายเป็นบทบาทของภาคประชาสังคมที่เป็นแกนนำเคลื่อนไหว ในขณะที่ภาคอื่น ๆ องค์กรปกครองท้องถิ่นจะเคลื่อนไหวเชิงการบริหารจัดการได้มากกว่า

“ผู้บริหารท้องถิ่นต้องจินตนาการไปข้างหน้า ถ้าต้องการให้เป้าสำเร็จ ซึ่งคิดว่าควรเริ่มจากเศรษฐกิจครบวงจรในพื้นที่ ประการต่อมา คือ การจัดการกับปัญหาเสพติดที่มีความรุนแรงสูงขึ้น ต้องนำภารกิจเป็นตัวกำหนดโครงสร้างท้องถิ่นว่ารูปแบบไหนจะมีประสิทธิภาพสูงสุด รวมไปถึงเรื่องที่มาของอำนาจผู้บริหารและการตรวจสอบ เช่น ท้องถิ่นจะสามารถร่างระเบียบเองโดยให้สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) มาตรวจตามระเบียบของท้องถิ่นเองได้หรือไม่ ซึ่งมีตัวอย่างจากเครือข่ายระหว่างท้องถิ่นของสหรัฐอเมริกาที่มีการตั้งกฎระเบียบที่มีความเป็นมืออาชีพที่ใครก็ไม่กล้าแตะ แม้ไม่เป็นทางการแต่เป็นคุณค่าร่วมกัน ทั้งนี้หากนักกฎหมายเป็นตัวนำไปไหนไม่ได้ แต่ถ้าเอาภารกิจเป็นตัวตั้งแล้วพบว่า เป็นสิ่งที่จำเป็น แต่ถ้าในทางกฎหมายไม่เอื้อ ต้องไปแก้กฎหมายเพื่อให้ภารกิจของท้องถิ่นสามารถทำได้ อยากให้คุยเรื่องเหล่านี้ให้ตกผลึกในพื้นที่”

ผศ.ดร.วิระศักดิ์ ยกตัวอย่างรูปธรรมที่ผู้บริหารท้องถิ่นหลายแห่งมีฐานคิดไม่ยอมจําานต่อข้อจำกัด เช่น จังหวัดจันทบุรีทำเรื่องการประกันราคาพืชผล แม้จะถูก สตง. ตรวจสอบเรื่องระเบียบก็ตาม ทำยที่สุดก็สู้จนชนะ เพราะมีเครือข่ายร่วมผลักดัน สำหรับชายแดนใต้ ประเด็นการประชุมหรือร่วมกลุ่มเพื่อกำหนดการต่อรองเชิงโครงสร้างยังไม่เห็นมากนัก สะท้อนถึงแนวคิดการปกครองตนเองแบบเต็มรูปยังไม่เข้มข้น ดังนั้นการจะเคลื่อนไหวเรื่องนี้คงต้องลงทำงานทางความคิดกับผู้บริหารท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ ให้มากขึ้น ให้การเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ทางการเมืองในพื้นที่ด้วยการแลกเปลี่ยนเข้มข้นมากขึ้น

ผศ.ดร.ศรีสมภาพ จิตรภิมย์ศรี จากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า ปัจจุบันเสียง จากท้องถิ่นดูเหมือนเงียบไป ในขณะที่เสียงจากภาคประชาสังคมกับนัก วิชาการดูจะดังมากกว่าในการขับเคลื่อนเพื่อหาและออกแบบรูปแบบ การกระจายอำนาจในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งดูเหมือนจะแตกต่างจาก พื้นที่อื่นที่ไม่มีความรุนแรง ในขณะที่เมื่อครั้งนำเสนอรูปแบบปกครองพิเศษ จากงานวิจัยเมื่อราวปี 2548-2549 ซึ่งขณะนั้นสถานการณ์ความรุนแรงขึ้น สูงมากกว่าปัจจุบัน และแรงบันดาลใจนำเสนอในงานวิจัยครั้งนั้น ก็มาจาก บรรดานายก อบต. รวมทั้งกำนันหลายคน ซึ่งบรรยายการเดินสายคุย กับท้องถิ่นช่วงนั้นคึกคักมาก มีการอภิปรายในพื้นที่สูงมาก

“จริงแล้วชนชั้นนำท้องถิ่นมีความเข้มแข็งและต้องการกระจายอำนาจ รูปแบบพิเศษที่เต็มที่ แม้ว่าการพูดถึงรูปแบบปกครองพิเศษช่วงนั้นจะเป็น เรื่องต้องห้าม แต่เราใช้งานวิจัยและกรอบวิชาการค้ำกันให้ทะลุออกไปก่อน ซึ่งมันทำได้ มีเสียงสะท้อนขานรับตามมา การพูดถึงเขตปกครองพิเศษก็ กลายเป็นวาทกรรมในการแก้ปัญหา แต่ไป ๆ มา ๆ ถึงตอนนี้เสียงท้องถิ่น กลับเงียบหายไป ด้วยเหตุใดก็ตามเป็นเรื่องน่าสนใจมาก”

“อาจต้องกลับมาทบทวนว่า ทำไมท้องถิ่นไม่มีบทบาทเชิงรุกอย่างที่ เคยเป็น แต่กลายเป็น ศบ.บต.หรือ กอ.รมน.ที่ข้ามหัวท้องถิ่นลงไปหากลุ่ม กำนันผู้ใหญ่บ้าน คือให้อำนาจกลุ่มนี้มากขึ้น คิดว่าผู้นำฝ่ายท้องถิ่นในพื้นที่ อาจต้องระดมบทบาทกันอีกครั้งให้เข้มแข็งมากขึ้น บางทีที่เงียบไปอาจ เพราะโดนมองข้ามหรือตัดออกนอกทางมากเกินไป หรืออาจต้อง ระมัดระวังทั้งจากฝ่ายทหารและฝ่ายปกครองที่มองว่าเป็นแนวร่วมของ ขบวนการที่เห็นต่างจากรัฐ ดังนั้นจึงทำให้สะดุ้ง ระวังบทบาทกันมาก อย่างไรก็ตาม ตอนนีบทบาทขององค์กรท้องถิ่นสำคัญและน่าจะมากกว่า นี้คืออาจจะมึเด้นบ้างแต่บางคน แต่คนอื่นก็คงจะเก่งไม่แพ้กัน เพียงแต่ยังไม่แสดงบทบาทเด่นชัดออกมา”

ปัญหาของท้องถิ่น เสี่ยงสะท้อนจากภายใน

ผู้เข้าร่วมการเสวนาคนหนึ่งแสดงความเห็นว่า สิ่งที่ท้องถิ่นลำบากใจ คือ นายกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นจะต้องเอาใจประชาชนเพราะมาจากการเลือกตั้ง แต่การติดขัดเรื่องระเบียบบริหารภายในจะไม่สามารถทำตามนโยบายที่กำหนดไว้ได้ ทำให้ประชาชนเริ่มเบื่อหน่าย กลายเป็นสมัยก่อนที่เงินไม่มี การมีส่วนร่วมประชาชนกลับมี แต่ตอนนี้กลายเป็นเรื่องการเรียกร้อง เมื่อมีเงินแต่เอาเงินให้ประชาชนไม่ได้ เขาก็เบื่อในการมีส่วนร่วม กับท้องถิ่น รวมทั้งปัญหาเสพติดมีนโยบายลงมาให้ทุกท้องถิ่นจัดค่ายอบรม โดยไม่ถามความเห็นจากพื้นที่ บางครั้งกลายเป็นดาบสองคม เพราะทำให้เกิดการไม่ไว้วางใจในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การกำหนดนโยบายลงมาแบบนี้บางครั้งทำให้ท้องถิ่นทำงานลำบาก รวมทั้งมักโยนความผิดว่าท้องถิ่นไม่รับผิดชอบ ซึ่งความจริงแล้วอำนาจหน้าที่ของท้องถิ่นไม่มี เรื่องการจับกุมปราบปรามยาเสพติด

ระยะหลังมีกระแสเรื่องบูรณาการเข้ามา ก็เป็นเรื่องการโอนภารกิจหน้าที่ให้ ซึ่งก็มีปัญหา เพราะเมื่อตำรวจหรือสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ปปส.) เข้าไปหาประชาชนชุมชนบ่อย ก็จะไม่มีความไว้วางใจเพราะจะโดนเพ่งเล็ง ซึ่งตรงนี้ควรจะแยกหน้าที่ตรงนี้กันให้เด็ดขาด

อีกเสียงหนึ่งสนับสนุนว่า การกำหนดกิจกรรมให้ท้องถิ่นจากบนลงมาล่างทำให้ท้องถิ่นโดนกดดันจากหลายฝ่าย ซึ่งท้องถิ่นควรรับหน้าที่ในการคุ้มครองดูแลมากกว่าการปราบปรามยาเสพติด แต่ที่ผ่านมากการสั่งการจากข้างบนหมด การแก้ไขปัญหาจึงล้มเหลว ซึ่งถ้าท้องถิ่นไม่เข้าร่วมก็แก้ไม่ได้

อีกปัญหาหนึ่งที่มีการสะท้อนจากวงเสวนา คือ เรื่องงบประมาณ ซึ่งท้องถิ่นค่อนข้างขาดอิสระ เพราะสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินจะตั้งคำถาม

ตลอดว่าท้องถิ่นมีอำนาจในการบริหารและเบิกจ่ายได้หรือไม่ และมักตีความตามตัวอักษรมากเกินไป ดังนั้น ถึงท้องถิ่นมีงบประมาณก็ใช้ลำบาก

และอีกความเห็นหนึ่งสะท้อนว่า เรื่องการกระจายอำนาจในพื้นที่พิเศษชายแดนใต้ ระบบราชการเข้มแข็งเกินไป เพราะใช้งานความมั่นคงนำมาก่อนทุกเรื่อง “เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย” ทุกอย่างจึงสงบเงียบ รวมทั้งการเรียกร้องจากท้องถิ่น ซึ่งการจะผลักดันสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างให้สำเร็จได้ต้องอาศัยอำนาจทางการเมือง และหากให้ส่วนกลางกำหนดลงมาเหมือนทุกเรื่องจะไม่สำเร็จ การกระจายอำนาจต้องเป็นเรื่องที่ท้องถิ่นผลักดันเอง

หลักสูตรใหม่ การปรับเปลี่ยนไปสู่สังคมดิจิทัล

วัตถุประสงค์

- 1. พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน
- 2. ส่งเสริมการเรียนรู้แบบผสมผสาน
- 3. สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบผสมผสาน

โครงสร้างหลักสูตร 8 กลุ่มวิชา 144 ชม.

- 1 > พัฒนาการของธุรกิจโลก (18 ชม.)
การเมืองและองค์การระหว่างประเทศ < 2
- 3 > ประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางการเมืองของไทย (18 ชม.)
การศึกษาศันติภาพและความขัดแย้ง < 4
- 5 > การศึกษาศันติภาพและความขัดแย้ง (18 ชม.)
การสร้างสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (18 ชม.) < 6
- 7 > ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม การไม่ใช้ความรุนแรง และศาสนา < 8

Photo: สุนทร



ความรู้ คืออำนาจ

วิทยาลัยประชาชน
People's College
วิทยาลัยประชาชน

ประวัติความเป็นมาของวิทยาลัยประชาชน

คณะผู้บริหาร วิทยาลัยประชาชน และภาคีเครือข่าย
การปกครองแบบประชาธิปไตย

วัตถุประสงค์ (Mission)

วิทยาลัยประชาชนมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างคนที่มี
ปัญญา และรับผิดชอบในสังคม

ภารกิจของวิทยาลัย

วิทยาลัยประชาชนดำเนินงานภายใต้ทิศทางของ
"การสร้างคนรุ่นใหม่เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
ไม่ทิ้งคนรายหลัง" โดยดำเนินการใน 4 ด้าน คือ 1) งาน
สร้างองค์ความรู้ 2) งานพัฒนาวิทยากรผู้ไม่ทิ้งกัน
3) งานพัฒนาและจัดการเครือข่าย 4) งานจัดการ
ระบบการตรวจสอบการเปลี่ยนแปลง

ชมรมหลักสูตร วิทยาลัยประชาชน

หลักสูตรที่ 1 ผู้ไม่ปรองดองของเมืองสู่สันติภาพ เป็นหลักสูตร
ที่มีการอบรม โดยมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายคือ นักลงทุนเกษียณ
นักศึกษา ชาวชนบทพื้นที่
หลักสูตรที่ 2 ผู้มีการเปลี่ยนไปสู่สังคม เป็นหลักสูตร
ที่มีการอบรม โดยมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้เกษียณ
ต่างวัย ทั้งในเมืองและชนบท

ทำไมต้องเรียน วิทยาลัยประชาชน ?

องค์กรภาคประชาสังคม
นักวิจัย นักศึกษา และภาคส่วน
นักปราชญ์ชาวบ้าน
ผู้นำศาสนา ครูอาสาสมัคร นักธุรกิจ
นักเขียน วิศวกร และบุคลากรทั่วไป



กลุ่มที่ 3

**การจัดการภัยพิบัติด้วยเครือข่ายพลเมืองและการมีส่วนร่วม
ของชุมชน (People Participatory Network)**





โครงการพัฒนาระบบ... การดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพโดยชุมชนและภาคี
สถานการณ์ของชุมชน

1. วัตถุประสงค์ของโครงการ STEP คือการเข้าร่วมกับทุกภาคส่วน เพื่อทำให้เกิดการบูรณาการการทำงานร่วมกัน และเพื่อให้ได้งานประจำทุกมิติเป็นไปตามวิสัยทัศน์ขององค์กรที่มีคนจนและชุมชน ให้ได้ผลงานที่ยั่งยืนและภาคภูมิใจร่วมกัน

- ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการเป็นกิจกรรมภายใต้การระดมทุนผ่านหน่วยงานท้องถิ่น
- ใช้เงินไปเป็นค่าวัสดุ ค่าตอบแทนคน และค่ารถชุมชน
- การนำผลงานการบูรณาการของสมาชิกผู้รับผิดชอบที่เข้าร่วมได้ส่งมอบคืนให้ชุมชนที่มีคุณภาพ

กลุ่มที่ 3: การจัดการภัยพิบัติด้วยเครือข่ายพลเมืองและการมีส่วนร่วมของชุมชน (People Participatory Network)

การจัดการภัยพิบัติด้วยเครือข่ายพลเมืองและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ที่มีสถานการณ์ความขัดแย้งและรุนแรงปกคลุมอยู่ ทำให้ประเด็น ‘ภัยพิบัติทางธรรมชาติ’ ถูกกดทับและไม่ได้ถูกให้ความสำคัญเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น จนกระทั่งปี 2553 ที่เกิดเหตุพายุซัดฝั่ง (Storm Surge) ขึ้นที่อ่าวปัตตานี สร้างความเสียหายกินบริเวณกว้าง จึงเกิดโครงการเฝ้าระวังภัยพิบัติลุ่มน้ำปัตตานี (PB Watch) ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ที่ชวนชุมชน ภาคประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการภัยพิบัติในพื้นที่เสี่ยง จนสามารถจัดตั้ง ‘เครือข่ายอาสาเฝ้าระวังภัยพิบัติอ่าวปัตตานี’ ขึ้นมาได้ และจากนั้นก็มีการสำรวจสถานการณ์ภัยพิบัติประเภทต่าง ๆ พร้อมกับการสื่อสารสร้างความตระหนักเพื่อนำไปสู่การป้องกันภัยพิบัติที่ยั่งยืนเกิดขึ้น

เพิ่มศักยภาพเตือนภัยพิบัติต้องผสาน ‘เครือข่ายเฝ้าระวัง’ ภาครัฐและประชาชน

ในเวทีสัมมนา “บูรณาการความรู้ ก้าวสู่สันติภาพ” (STEPs to Peace) ในห้องย่อย 4 ว่าด้วย “การจัดการภัยพิบัติด้วยเครือข่ายพลเมืองและการมีส่วนร่วมของชุมชน” มีการเสวนาถอดประสบการณ์การดำเนินโครงการและขับเคลื่อนการสร้างเครือข่ายอาสาเฝ้าระวังภัยพิบัติอย่างน่าสนใจหลายประเด็น และมีข้อเสนอหลายประการ

เริ่มจาก **ดร.สมพร ช่วยอารีย์** อาจารย์ภาควิชาคณิตศาสตร์และวิทยาการคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัย

สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ในฐานะประธานโครงการเฝ้าระวังภัยพิบัติลุ่มน้ำปัตตานี (PB Watch) เสนอแนวทางการทำงานในอนาคต

“หากวางโครงข่ายการเฝ้าระวังเตือนภัยพิบัติให้ทั้งภาครัฐและเอกชนสามารถทำงานและเตือนภัยร่วมกันได้ จะทำให้รู้ล่วงหน้าก่อนที่ภัยจะมา และช่วยป้องกันภัยพิบัติทุกประเภทได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะโครงสร้างหน่วยงานเตือนภัยภัยพิบัติภาครัฐมีทั้งเครื่องมือ อุปกรณ์ และทรัพยากรครบถ้วน ทั้งกรมอุตุนิยมวิทยา กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) มีหน่วยปฏิบัติการตั้งแต่ระดับเขต จังหวัด และลงลึกถึงระดับอำเภอ ตำบล โดยหน่วยงานเหล่านี้ทำงานเชิงรุกมากขึ้น ขณะที่ภาคเอกชนทำงานอาสาสมัครเฝ้าระวังป้องกันภัยพิบัติหลายลักษณะ เช่น องค์กรชุมชน วิทยุสมัครเล่น หน่วยกู้ภัย รวมทั้งมิสเตอร์เตือนภัยที่เฝ้าระวังอยู่ในพื้นที่เสี่ยง อาสาสมัครเหล่านี้มีความสำคัญสามารถเตือนภัยเชื่อมโยงได้ตั้งแต่ระดับครอบครัวครอบคลุมถึงโครงสร้างระดับประเทศ หากสามารถเข้าถึงความรู้และระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่สำคัญได้”

ทั้งนี้ จากประสบการณ์การทำงานผ่านโครงการ PB Watch นักวิชาการเข้าไปเสริมความรู้ให้กับเครือข่ายชาวบ้านหลายพื้นที่ และสอนทักษะการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ สามารถพัฒนาศักยภาพให้เครือข่ายชาวบ้าน ภาคพลเมืองกลายเป็น ‘เครือข่ายอาสาเฝ้าระวังภัยพิบัติ’ ในระดับพื้นที่ได้ ดังนั้นการให้ความรู้ต่อภาคประชาชนในชุมชนต่าง ๆ โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เสี่ยงเกิดภัย ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากในการรับมือกับภัยพิบัติ ซึ่งอนาคตชุมชนจำเป็นต้องมีศักยภาพในการใช้ระบบสารสนเทศมากขึ้น เช่น ฝึกใช้คอมพิวเตอร์ สามารถใช้โปรแกรมอ่านแผนที่อากาศ น้ำ และระบบสารสนเทศต่าง ๆ โดยมีนักวิชาการคอยฝึกให้ และมาแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกันให้บ่อยครั้ง ยิ่งจะทำให้เครือข่ายทำหน้าที่เฝ้าระวังภัยสามารถเตือนภัยได้อย่างแม่นยำและรวดเร็วยิ่งขึ้น มั่นใจว่าภายใน 3-5 ปีข้างหน้า จะขับเคลื่อนแนวคิดและวิธีการนี้จนประสบความสำเร็จได้

ขณะนี้ คณะทำงาน PB Watch ได้พัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่สามารถพยากรณ์การเกิดสึนามิและโปรแกรมจำลองสถานการณ์เส้นทางน้ำไหลได้ทุกพื้นที่ หากนำข้อมูลพื้นฐาน เช่น ปริมาณน้ำฝนที่ตกแต่ละพื้นที่ ข้อมูลภูมิศาสตร์ความสูงต่ำของพื้นที่นั้น ๆ จะช่วยทำนายภัยน้ำท่วม น้ำหลากล่วงหน้าก่อนที่จะเกิดขึ้นได้ ซึ่งชุมชนใดสนใจเรียนรู้สิ่งเหล่านี้สามารถแจ้งให้เกิดการฝึกอบรมร่วมกันได้ นอกจากนี้ อาจต้องคิดมากขึ้นในการเชื่อมโยงข้อมูลเครือข่ายเฝ้าระวังที่มีอยู่ทั้งหมด เพื่อให้ข้อมูลที่หลากหลายทำงานร่วมกันได้ เพราะในอนาคตเราจะต้องเผชิญภัยพิบัติที่ซับซ้อนและสถานการณ์รุนแรงมากยิ่งขึ้น ล่าสุด กรณีน้ำมันดิบรั่วที่เกาะเสม็ด จังหวัดระยอง เป็นสิ่งที่เราต้องคิดมากขึ้นกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการพัฒนาระบบฐานข้อมูล เทคโนโลยีสารสนเทศ และเครือข่ายอาสาเฝ้าระวังภัยพิบัติอย่างเข้มแข็งมากขึ้นเพียงใด ชุมชนทุกพื้นที่ไม่ควรละเลยการซ้อมแผนรับมือภัยพิบัติไว้ด้วย เพราะจะทำให้การช่วยเหลือและบรรเทาทุกข์ยามเกิดสถานการณ์รุนแรงให้ลดความเสียหายลงได้อย่างรวดเร็ว

และภัยเงียบที่ค่อย ๆ คืบคลานสร้างความเสียหาย เช่น ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง ชุมชนตามแนวชายหาดสามารถป้องกันตนเองโดยไม่ต้องรอให้หน่วยงานใดเข้ามาเพิ่มเติมความเสียหาย โดยการปลูกป่าชายเลนที่ถูกต้อง คือ ไม้ไผ่มาปักยึดกับต้นโกงกางไว้ จากนั้นก็หันทางด้านไม้ไผ่ออกสู่ทะเล เมื่อคลื่นมากกระทบก็จะเจอกับไม้ไผ่ก่อน ทำให้ต้นโกงกางอยู่รอดไม่โดนคลื่นทะเลซัดถอนรากถอนโคนจนออกไปหมด

เตือนการกัดเซาะชายฝั่ง ‘ภัย (พิบัติ) เงียบ’ จากทะเล

นายวุฒิพงษ์ แสงมณี อาจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี กล่าวว่า ภัยพิบัติไม่ได้มาจากต้นน้ำปลายน้ำเท่านั้น ยังมีภัยเงียบที่มาจากคลื่นทะเลกัดเซาะชายฝั่ง ถือเป็นภัยอีกชนิดหนึ่งที่ไม่เคยหลับเพราะทะเลให้กำเนิดคลื่นอยู่ตลอดเวลา จากการศึกษาตลอดแนวชายฝั่งในจังหวัดปัตตานีและทั่วประเทศ โดยอาศัยข้อมูลระยะไกล ทั้งภาพถ่ายดาวเทียม ภาพถ่ายทางอากาศ ตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมา รวมทั้งการสำรวจรังวัดด้วยดาวเทียมเพื่อยืนยันตำแหน่งที่ชัดเจน จากการประมวลผลข้อมูลดังกล่าวทั้งหมดกับระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS) เพื่อวิเคราะห์ว่าแนวชายฝั่งทั่วประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ผลการศึกษาดังกล่าวพบว่า ชายฝั่งตั้งแต่ชุมชนสมุทรจีน จ.สมุทรปราการ ไล่ลงมาถึงแนวชายฝั่งปัตตานี และเลยไปถึงส่วนหนึ่งของชายฝั่งมาเลเซีย ชายฝั่งมีการเปลี่ยนแปลงเป็นพลวัตร หาดหายถูกกัดเซาะไปเรื่อย ๆ ทั้งจากคลื่นลมธรรมชาติ แต่ส่วนใหญ่ถูกทำลายด้วยสิ่งป้องกันคลื่นที่มีลักษณะหนักทั้งนั้น เช่น เขื่อนกันคลื่น (breakwater) ที่มีการทิ้งหินหรือแท่งคอนกรีตขนาดต่าง ๆ กันไว้ในทะเล โดยใช้ก้อนหินขนาดตามที่ออกแบบเพื่อยับยั้งความเร็วของคลื่นที่จะเคลื่อนเข้าปะทะฝั่งดังที่นิยมใช้กัน รวมทั้งเขื่อนกันทรายและคลื่น (jetty) หรือแม้กระทั่งถุงทรายบักแบ็กที่นำมาวางไว้ตามพื้นที่ชายฝั่ง สิ่งป้องกันคลื่นเหล่านี้ส่วนใหญ่มักทำเป็นแนวตั้งฉากกับคลื่น ผลก็คือชายฝั่งถูกกัดกร่อน ยืนยันว่าทุกโครงสร้างที่นำมาวางป้องกันก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบทุกพื้นที่ มีแต่ซ้ำเติมให้พื้นที่ชายฝั่งถูกกัดเซาะอย่างรุนแรงยิ่งขึ้น

ในทางกลับกัน ผลจากการสำรวจเดียวกันนี้ยังพบว่าโครงสร้างเดียวที่สามารถคงสภาพพื้นที่ชายฝั่งไว้ได้ คือ การไม่นำโครงสร้างใดเลยมาวางกันคลื่น ยกตัวอย่างแนวชายหาดที่อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ การเปลี่ยนแปลงแนวชายหาดและการกัดเซาะเกิดขึ้นน้อยหรือเปลี่ยนแปลงน้อยมาก และเมื่อนำข้อมูลทางอุทกศาสตร์มาผนวก

ประมวลข้อมูลของชายฝั่งในจังหวัดปัตตานี ที่มีระยะทางเพียง 26 กิโลเมตร ที่มีโครงสร้างหนักครบทุกโครงสร้าง ‘แบบรวมมิตร’ มาเปรียบเทียบ พบผลกระทบการกัดเซาะชายฝั่งที่แตกต่างกันอย่างมา

“และจากการฟื้นพื้นที่ทำให้ทราบยิ่งขึ้นว่าหน่วยงานที่รับผิดชอบนำโครงสร้างหนักมาทิ้งตามแนวชายหาด โดยชาวบ้านไม่รู้เรื่องและไม่มีการถามความเห็นจากชาวบ้านในพื้นที่ว่ามีความต้องการหรือไม่ ปัญหาจึงเกิดเป็นลูกโซ่ เพราะการวางโครงสร้างหนักบริเวณชายฝั่งไปขวางการเคลื่อนตัวของทราย สุดท้ายเกิดการกัดเซาะอย่างรุนแรงโดยไม่สามารถกลับสู่สภาพเดิมได้อีกต่อไป”

ศักยภาพ ‘พลเมือง’ เครือข่ายอาสาเผ่าระวังภัยพิบัติ

ด้าน นายแวมุสตาฟา ดอเลาะ อาสาสมัครเครือข่ายเผ่าระวังภัยพิบัติ ต.ตันหยงลูโละ อ.เมือง จ.ปัตตานี ถอดประสบการณ์หลังเผชิญภัยพิบัติใน 16 ชุมชนของตันหยงลูโละเมื่อปี 2553 โดยเล่าให้เห็นศักยภาพของพลเมืองที่ลุกขึ้นมาเป็นเครือข่ายอาสาเผ่าระวังภัยพิบัติ ‘อ่าวปัตตานี’ ว่า หลังพ้นวิกฤตพายุซัดฝั่ง (Storm Surge) ขึ้นที่อ่าวปัตตานีเมื่อปี 2553 เกิดมาอายุกว่า 50 ปีเพิ่งเคยจะเจอ ขณะนี้อยู่ระหว่างการฟื้นฟูชุมชน จนกระทั่งโครงการเผ่าระวังภัยพิบัติลุ่มน้ำปัตตานี (PB Watch) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ชวนเครือข่ายชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการเผ่าระวังภัยพิบัติ นับจากนั้นก็ก่อเกิดเป็นอาสาสมัครชุมชน

เครือข่ายชุมชนได้เรียนรู้การอ่านแผนที่อากาศ รู้จักการเชื่อมโยงกับเครือข่ายพื้นที่อื่น ๆ ผ่านกูเกิลเอิร์ธ ทั้งหมดนี้คือการเรียนรู้เตรียมตัวก่อนภัยมาได้ เราสามารถเผ่าระวังได้ว่าจะเกิดพายุลูกต่าง ๆ เมื่อใด ข้อมูลต่าง ๆ

ที่ได้รับกรอบรอมจากโครงการทำให้สามารถรับมือกับภัยพิบัติได้

“นอกจากการเฝ้าระวังภัย ยังได้เรียนรู้การป้องกันภัยจากภัยพิบัติครั้งที่ผ่านมา ทั้งนี้ จากการวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการพบว่าพายุมักจะเข้าตรงบริเวณที่ไม่มีป่าชายเลน เพราะป่าชายเลนสามารถชะลอความเร็วของลมและคลื่น ดังนั้น เพื่อเป็นการป้องกันพายุในอนาคตและสร้างการมีส่วนร่วม จึงริเริ่มชวนชาวบ้านปลูกป่าชายเลนบริเวณชายหาด รวมทั้งสื่อสารสร้างความตระหนักเรื่องการป้องกันภัยพิบัติในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ตนยังเริ่มฝึกพูดเสียงตามสาย เพื่อแจ้งข่าว เล่าความรู้เกร็ดต่าง ๆ สำหรับเตือนภัยพิบัติในหมู่บ้านด้วย รวมทั้งสื่อสารผ่านวิทยุ มอ. รณรงค์ให้ชุมชนเริ่มปลูกป่าชายเลนขยายพื้นที่ให้กว้างออกไปอีก โดยชักชวนเด็ก ๆ เยาวชนไปปลูกกัน และปัจจุบันชุมชนก็ช่วยเหลือกันอย่างดี อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ชาวบ้านมีความต้องการและยังขาดอยู่ขณะนี้คือ อุปกรณ์ป้องกันภัยพิบัติ เช่น เสื้อชูชีพ สัญญาณเตือนภัย ไฟกระพริบ เพื่อจะได้อพยพอย่างมีระบบ สัญญาณเตือนภัย ถ้าพายุมาจะได้บอกต่อชาวบ้านได้”

นายันทพล เต็นเบ็น ประธานเครือข่ายประชาชนติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูล กล่าวว่า การเกิดคลื่นยักษ์สึนามิปี 2547 ซึ่งเป็นมหาภัยพิบัติที่คนไทยรู้จักน้อยมาก หลังเกิดเหตุการณ์ทำให้พี่น้องประชาชนในพื้นที่มีการตื่นตัวในเรื่องนี้เป็นอย่างมาก ชาวบ้านเริ่มเรียนรู้รับมือกับภัยพิบัติที่เกิดจากคลื่นยักษ์สึนามิมากขึ้น มีการติดตามข่าวสารจากกรมอุตุนิยมวิทยา มีการซักซ้อมหากเกิดภัยร่วมกับกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) ในการจัดทำแผนอพยพ แต่ก็ไม่ได้ดำเนินเช่นนี้บ่อยนัก นอกจากนี้ เรายังมีเครือข่ายเฝ้าระวังพายุที่สำคัญก็คือเรือประมง ถ้ามีพายุลูกใหญ่ ๆ เข้ามา เรือประมงขนาดใหญ่จะแจ้งมายังเรือเล็กชายฝั่ง ให้ประมงขนาดเล็กรับทราบว่าอีกที่ชั่วโมงลมจะมา เป็นการเอื้อประโยชน์ให้กันและกัน และข้อมูลนี้ยังสามารถส่งต่อข่าวสารไปยังชาวบ้านในพื้นที่

ให้รับทราบได้อีกด้วย

นายชูชาติ ฐรกิจจำนง ประธานสภาองค์กรชุมชน อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา แลกเปลี่ยนประสบการณ์หลังจากไปอบรมกับ ‘โครงการพีบี วอทซ์’ ได้กลับมาทำแผนภัยพิบัติให้กับอำเภอนาหม่อม เพราะบริเวณนี้เป็นต้นน้ำของอำเภอหาดใหญ่ ถ้าน้ำหลากมากก็จะท่วมจากนาหม่อมจนถึงหาดใหญ่

“ใครมีหน้าที่ทำแผนและป้องกันภัยพิบัติในชุมชน”

“สภาองค์กรชุมชน ได้ชวนชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ร่วมกันพัฒนาแผนป้องกันภัยพิบัติและคิดใช้วิธีการผันน้ำในพื้นที่ที่สามารถรองรับน้ำได้ เริ่มแรกไม่มีเวทีพูดคุยกันในชุมชน จึงไม่มีใครยอมให้น้ำผ่านบ้านตัวเอง แต่เมื่อมีเวทีพูดคุยกัน ก็เริ่มเห็นความสำคัญจึงมีการคิดแผนและเสนอเข้าสู่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) แต่ก็เกิดปัญหาขึ้นอีก เพราะอบต.เข้าใจว่าสภาองค์กรชุมชนจะไปแย่งงานทำหรือไม่ ทำให้ทางอำเภอต้องมาเป็นตัวกลาง เป็นเจ้าภาพในการจัดทำแผนและจัดสรรงบประมาณเพื่อป้องกันภัยพิบัติให้เป็นรูปธรรม ขณะที่ อบต.ไม่มีงบประมาณด้านนี้ จึงเป็นกรณีศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ของเครือข่ายองค์กรท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ ซึ่งสภาองค์กรชุมชนที่รัฐภูมิศาสตร์ มีศักยภาพในการทำแผนและหาข้อมูล ก็สามารถสรุปแผนป้องกันภัยพิบัติเสนอต่อผู้ว่าราชการจังหวัดได้เลยโดยไม่ต้องผ่าน อบต.เพื่อที่จะทำให้การป้องกันภัยพิบัติในชุมชนกระทำการได้เร็วมากขึ้น”

นายนาสี มะเซ็ง อาสาสมัครเครือข่ายเฝ้าระวังภัยพิบัติ จังหวัด

นราธิวาส กล่าวว่า จากการสังเกตเครือข่ายการเฝ้าระวังภัยต้องยอมรับว่ามีมาก คำถามที่ตามมาคือเครือข่ายจำนวนมากดังกล่าวมีคุณภาพ ประสิทธิภาพการทำงานและประสานงานที่แท้จริงหรือไม่ ปก.จังหวัดกับเครือข่ายอาสาสมัครภาคประชาชนต่างคนต่างทำหรือไม่ เพราะการช่วยเหลือฉุกเฉิน การบรรเทาสาธารณภัย เป็น ‘เรื่องด่วน’ การเบิกเรือกู้ การประสาน และสนับสนุนอาสาสมัครวิทยุสมัครเล่นทำเฉพาะบางเครือข่าย หรือทำครอบคลุมพื้นที่รับผิดชอบ ปก.เลือกสนับสนุนอย่างไร มีการละเลยต่อการซักซ้อมแผนอพยพ การเตือนภัยหรือไม่

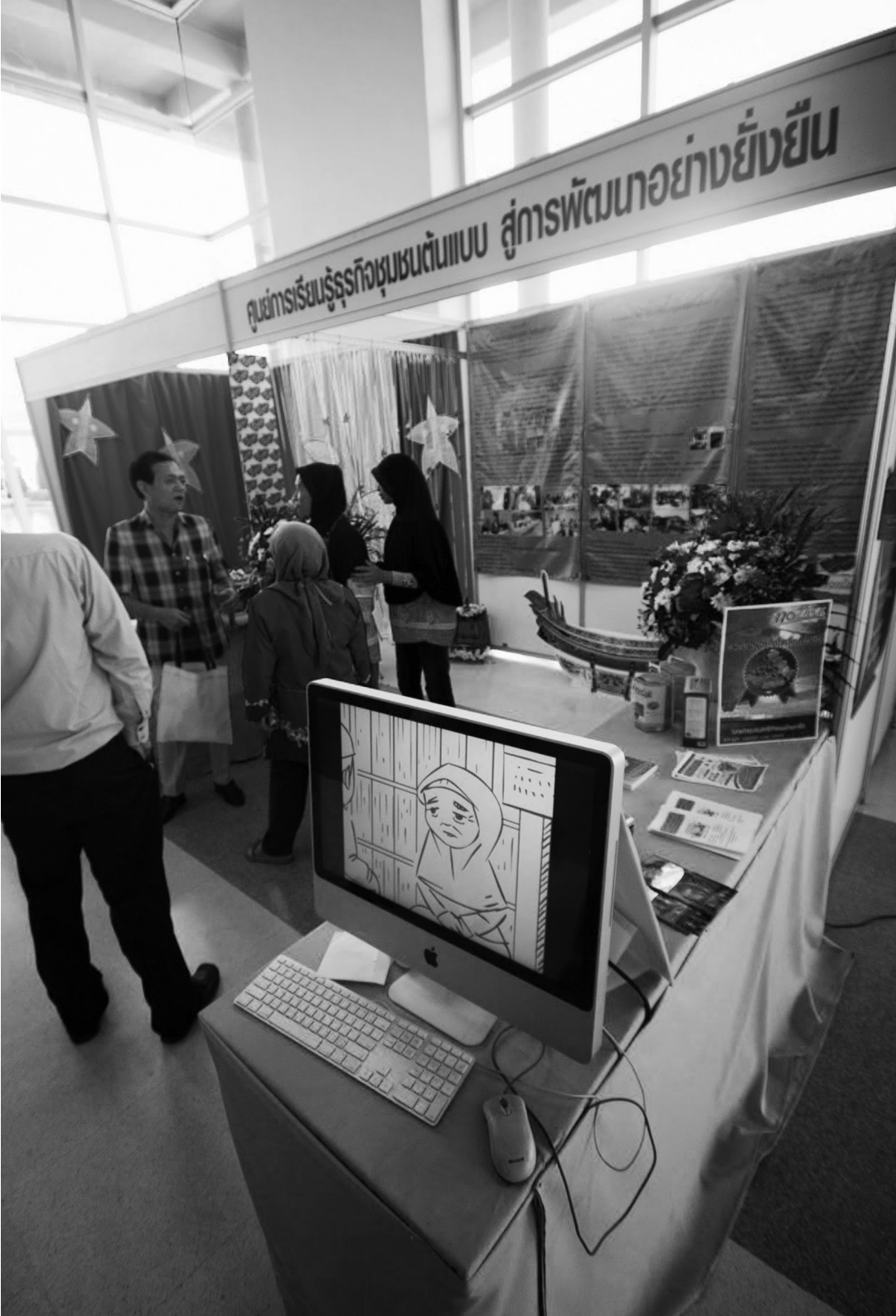
ดังนั้น ทั้งแนวคิด ระเบียบปฏิบัติ การประสานงาน การซ้อมแผนเป็นเรื่องที่ต้องทำการทบทวนอย่างสม่ำเสมอ เพราะหากเกิดเหตุการณ์ แน่แน่นอนว่าขาดการเตรียมตัวชาวบ้านในพื้นที่จะไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้

“การส่งต่อความรับผิดชอบของคนในชุมชนก็ถือเป็นสิ่งสำคัญ คนที่มีความรู้ในส่วนนี้และเห็นภาพในชุมชนมีหรือไม่ ก็คน ที่ผ่านมาเรายังมีพื้นที่เรียนรู้อยู่วงแคบ เสนอว่าต่อจากนี้ควรมีภาคีร่วมกัน โดยกำหนดพื้นที่ และมีอาสาสมัครที่ชัดเจน และมีการทำงานร่วมกันกับรัฐและองค์กรภาคประชาชนที่คู่ขนานแบบบูรณาการกันไป มีพื้นที่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งการมีแผนที่ร่วม นำไปสู่การจัดการตัวเอง จนทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ก็จะทำให้การเรียนรู้การป้องกันภัยพิบัติแบบบูรณาการแบบมีประสิทธิภาพเกิดขึ้นได้ไม่ยาก”

ด้านภาครัฐที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติโดยตรง ว่าที่ **พ.ต.ธีระ สันติเมธิ** ผู้อำนวยการศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปก.) เขต 12 สงขลา ยอมรับเสียงสะท้อนจากเครือข่าย และพร้อมปรับการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น “เรามีเครือข่ายและอุปกรณ์พร้อม มีมิสเตอร์เตือนภัยในทุกจังหวัด และยอมรับว่าคุณภาพอาจไม่เต็มร้อย ขาดความเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่น ๆ และทักษะในการเตือน

ภัยไปบ้าง ส่วนกรณีการใช้เงินในส่วนของการบรรเทาทุกข์ก็ขอให้สบายใจ
ได้ ปก.มีงบประมาณอำเภอละล้านบาทในการบรรเทาทุกข์ทางภัยพิบัติได้
ทันที แต่มีข้อแม้ว่าต้องแจ้งคณะกรรมการภายใน 90 วัน ถึงจะได้รับ
ช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ ฉะนั้นใครที่ประสบเหตุก็ควรรีบแจ้งทันที จากนั้น
จะจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณาว่าผู้ที่แจ้งนั้นมีคุณสมบัติครบถ้วน
หรือไม่ในการรับความช่วยเหลือ”

ศูนย์การเรียนรู้รัฐกิจชุมชนต้นแบบ สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน



ศูนย์การเรียนรู้รัฐกิจชุมชนต้นแบบ สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน



Informational posters and banners displayed on the wall of the booth, featuring various images and text.



กลุ่มที่ 4

เสริมสร้างการตระหนักรู้ด้านกฎหมายด้วยเครือข่ายยุติธรรม
(Legal Awareness and Legal Access)

เพราะคำตอบปลายทางหวังให้การอำนวยความสะดวกเป็นหนทางในการสร้างสันติภาพ “No Justice No peace” จากความพยายามและมุ่งมั่นภายใต้ “โครงการเสริมสร้างความรู้ด้านกฎหมายแก่ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ทำให้เราเห็นเครือข่ายยุติธรรมที่กำลังขับเคลื่อนอย่างเข้มแข็ง ทั้งจากภาครัฐและภาคประชาชนในพื้นที่ มีใครบ้าง มีบทบาทและทำงานอย่างไร 8 ปีที่ผ่านมา แม้ว่าภาครัฐพยายามพัฒนางานด้านการอำนวยความสะดวกให้เท่าทันต่อสถานการณ์ปัญหา แต่ก็ไม่สามารถเข้าถึง ไม่สามารถสร้างความไว้วางใจแก่ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบได้ ทำให้เครือข่ายยุติธรรมภาคประชาชนเติบโต ขยายตัว และสร้างความตระหนักด้านกฎหมายและสิทธิต่าง ๆ มากขึ้น มีบทเรียนและข้อท้าทายจำนวนมากให้เรียนรู้ร่วมกันจากผู้ร่วมเสวนา ดังนี้

น.ส.อัญชญา หิมมิหณะ ผู้ประสานงานกลุ่มด้วยใจ

น.ส.นุรฮายาตี สาเมาะ ตัวแทนเครือข่ายส่งเสริมสิทธิและเข้าถึงความยุติธรรม

นายสากิมัน เบญจเดชา ตัวแทนจากมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม

นายกิตติ สุระกำแหง หัวหน้าฝ่ายงานยุติธรรม ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้

อาจารย์สุรศักดิ์ ดีอระ จากวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ในฐานะหัวหน้าโครงการเสริมสร้างความรู้ด้านกฎหมายแก่ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ตระหนักรู้เรื่องสิทธิ : จากเหยื่อสู่ผู้ปฏิบัติการทางสังคม

น.ส.อัญชญา ทิมมิหิณะ เล่าที่มาการเข้ามาเป็นผู้ปฏิบัติการทางสังคมช่วยเหลือผู้ต้องขังคดีความมั่นคง ในนาม ‘กลุ่มด้วยใจ’ เนื่องจากมีญาติถูกดำเนินคดีด้านความมั่นคง 3 ปี ระหว่างการให้ความช่วยเหลือญาติจนศาลยกฟ้องคดี พบว่าผู้ต้องหาคดีความมั่นคงมีปัญหาตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ คือตั้งแต่กระบวนการจับกุมภายใต้การใช้กฎหมายพิเศษ คือ กฎหมายอัยการศึก พรก.ฉุกเฉินฯ กฎหมายวิธีพิจารณาอาญา ระหว่างทางชั้นสอบสวน คำพิพากษาทั้งศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา จนกระทั่งถึงปลายทาง การเยียวยาที่ควรเป็นกระบวนการทำให้ผู้เสียหายให้กลับเป็นคนอย่างสมบูรณ์ จากประสบการณ์ของเธอ “แม้จะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีฐานะ แต่ก็เป็นเหยื่อได้ เมื่อมองถึงคนที่ด้อยโอกาสกว่า พุดไทยไม่ได้ และไม่มีเงิน เขาย่อมมีปัญหาหนักหนามากเพียงไร”

เช่นเดียวกันกับ **น.ส.นุรฮายาตี สาเมาะ** ตัวแทนจากเครือข่ายส่งเสริมสิทธิและเข้าถึงความยุติธรรม ‘ฮับ’ (HAP- Promoting Human Rights and Access to Justice Networks) เล่าถึงประสบการณ์การทำงาน ตั้งแต่ปี 2551 ในองค์กรไม่มีคนจบกฎหมายเลยสักคน การตั้งองค์กรนี้ขึ้นมาเพราะมีจิตที่ต้องการจะทำ ขณะนี้กำลังศึกษาเรื่องกฎหมายในเชิงลึกมากขึ้น

เธอบอกว่า “แม้เราไม่มีนักวิชาการที่จบด้านกฎหมาย แต่เรามีผู้ที่ต้องการจะช่วยเหลือสังคม และทำงานเพื่อสังคม จากการที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการซ้อมทรมาน การถูกจับกุมคุมขัง เราไม่มีความรู้ในตอนแรก คนอื่นก็ไม่มีความรู้ แต่เราก็พยายามทำงานเพื่อให้ความช่วยเหลือมาตลอด”

“เราทำงานกับผู้หญิง เด็ก เยาวชนและผู้นำชุมชน ครูในพื้นที่ และ

กลุ่มใหม่ คือ จำเลยจากคดีความมั่นคง เราเริ่มต้นโดยไม่มีเงิน ไม่เคยรับเงินเดือน บางครั้งท้อใจเพราะการทำงานมีความเสี่ยงอันตรายมาก ตอนแรกที่ทำงานนั้นแม่ไม่เคยรู้ เพราะไม่เคยบอก ต่อมาแม่ก็รู้แต่ไม่สามารถหยุดได้ เพราะสัญญากับประชาชนไว้ รวมทั้งคนในกลุ่มซึ่งเป็นคนใกล้ชิด ได้รับผลกระทบโดยตรง คนที่ประสบเองกับคนที่ไม่เคยประสบนั้นไม่เหมือนกัน ความต้องการก็ไม่เหมือนกัน คนภายนอกอาจจะไม่รู้ไม่เข้าใจว่าทำไมถึงต้องทำตรงนี้ แต่ถ้าเป็นผู้รับผลกระทบโดยตรงคุณจะทำด้วยความเต็มใจ แม้จะไม่มีเงิน ไม่ได้รับการสนับสนุน เขาจะไปช่วยเหลือคนอื่นทันทีที่ได้รับการร้องขอหรือเมื่อทราบเรื่อง”

ขณะที่ **กลุ่มอาสาสมัครผู้ช่วยทนายความ** หรือ ‘สแปน’ (SPAN - Southern Paralegal Advocacy Network) ปราบกฏตัวในฐานะผู้ปฏิบัติการทางสังคมด้านกระบวนการยุติธรรมที่ต่างออกไป **นายสาภิมัน เบญจเดชา** ตัวแทนจากมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม (MAC – Muslim Attorney Center Foundation) อธิบายความซับซ้อนทางกลไกของกระบวนการยุติธรรมที่มีตำรวจ อัยการ ศาล เรือนจำ รวมทั้งสถานพินิจสำหรับเยาวชน สำหรับทนายความทำหน้าที่นำเสนอหลักฐาน ไม่ได้มีหน้าที่ตัดสินว่าใครถูกใครผิด เมื่อมีคนมาร้องเรียนจำนวนมากขึ้นทุกวันทุกวันในช่วงทศวรรษของความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้รอบใหม่ ทางมูลนิธิฯ เห็นความจำเป็นต้องสร้างทีมผู้ช่วยทนายความ ซึ่งไม่ต้องจบกฎหมาย ขณะนี้มีประมาณ 5,000 คน เพื่อทำงานเชิงรุกในการลงพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ให้ความรู้กฎหมายทั้ง ป.วิอาญา กฎอัยการศึก พรก.ฉุกเฉินฯ พ.ร.บ. ความมั่นคงฯ

เครือข่าย SPAN ประกอบด้วยทนายความอาวุโส ทนายความที่เพิ่งเรียนจบ เพิ่งมีใบอนุญาตว่าความ มีทนายความผู้ช่วย มีนักศึกษาฝึกงาน คณะนิติศาสตร์จากเกือบทั่วประเทศ มีเครือข่ายจำเลย เครือข่ายญาติ



จำเลย เครือข่ายเยาวชนเข้าร่วมงาน ทำให้เกิดความมั่นคงและการร้องเรียนความไม่เป็นธรรม การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนเบาลง เพราะชาวบ้านมีความรู้ สามารถป้องกันตัวเองในระดับเบื้องต้นได้บ้างแล้ว และทางมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิมยังทำงานเชิงรุกมากขึ้นในการสร้างเครือข่ายผู้ปฏิบัติการทางสังคม ซึ่งจากงานวิจัยของสถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ (CSCD) พบว่าองค์กรที่ได้รับความน่าเชื่อถือที่สุดในพื้นที่ขณะนี้คือ 'ผู้นำศาสนา' จึงทำโครงการให้ความรู้ด้านกฎหมายเพิ่มเติมต่อผู้นำศาสนา เช่น ความรู้เรื่องการไกล่เกลี่ย การประนีประนอม

หลังการอบรมสองครั้ง มีโต๊ะอิหม่ามที่ผ่านการอบรมเสียชีวิตไปแล้ว 2 คน เราพยายามให้ทุกองค์กรตั้งแต่รากหญ้ามีความรู้เรื่องกฎหมายเบื้องต้นให้มากที่สุด

“ทั้งนี้ อาจารย์สุทธิศักดิ์ บอกว่าช่วงแรกของโครงการฯ เป็นการเริ่มต้นเชิงบูรณาการและแลกเปลี่ยนระหว่างเครือข่ายยุติธรรม ทั้งกลุ่มด้วยใจ, ฮับ, สเปน และมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม โดยจะนำสิ่งที่ได้ขยายใช้กับเครือข่ายอื่น เช่น ‘อาดิลัน เซ็นเตอร์’ ศูนย์อำนวยความสะดวกเป็นธรรมชาติประชาชนระดับตำบล เป็นความรับผิดชอบที่เรามีในฐานะสมาชิกของสังคม และเป็นความรับผิดชอบของมุสลิมที่เราเห็นพี่น้องได้รับความยุติธรรมไม่ได้ วันนี้คงเป็นจุดเริ่มต้น แต่ไม่ปิดกั้นการสร้างความร่วมมือกันในการสร้างความเป็นธรรมในมิติอื่นๆ เช่น ความเป็นธรรมของผู้หญิง หรือด้านอื่นๆ การงานนี้ไม่ใช่เพื่อความเป็นธรรมเท่านั้น แต่หวังว่าให้พระเจ้าผู้สร้างได้รับความพึงพอใจจากการทำงานของเราด้วย”

การสร้างเครือข่ายภาคประชาชน เพิ่มศักยภาพความกลมเกลียวในสังคม

เครือข่ายยุติธรรมทั้งภาครัฐและภาคประชาชน บูรณาการสร้างความกลมเกลียวในสังคมอย่างไร? คณะทำงาน ‘กลุ่มด้วยใจ’ ทำงานมีเข็มมุ่งที่ชัดเจน จากการได้รู้จักมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม และได้เรียนรู้การทำงานกระบวนการยุติธรรมผ่านประสบการณ์ช่วยเหลือญาติจนคดียกฟ้องสำเร็จ เริ่มงานมาตั้งแต่ปี 2551 สามารถตั้งเป็นกลุ่มทำงานอย่างเป็นทางการขึ้นเมื่อปี 2553 โดยเปิดตัวให้คำแนะนำและให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาคดีความมั่นคงและญาติ รวมทั้งได้ออกแบบการช่วยเหลือผู้ต้องขัง และเข้าหาผู้ต้องขังซึ่งไม่ได้รับโอกาสการป้องกันตัว

ส่วนบทบาทของ ‘ฮับ’ คือให้คำปรึกษาประเด็นสิทธิและหน้าที่ ให้ความรู้เรื่องกฎหมายที่ใช้ในพื้นที่ สร้างความเข้าใจระหว่างรัฐและประชาชน

“การทำงานลักษณะนี้ทำให้มีทั้งศัตรูและมิตร แต่เรารู้ว่าศัตรูคือใคร และมิตรเราคือใคร และไม่สามารถถอนตัวจากการทำงานตรงนี้ได้แล้ว เพราะประชาชนรู้จักเรา เราสามารถช่วยเขา เรียกได้ว่าทำงานตรงนี้มีญาติเยอะ เรารู้จักปัญหา รู้จักพื้นที่ที่ตรงไหนเราควรจะไปใกล้หรือควรจะไปไกล” น.ส.นุรฮายาตี ยอมรับว่าดีใจที่ได้รับโอกาสและการสนับสนุนจากโครงการ STEP แต่ด้วยความที่ไม่เคยเข้าวงการวิชาการ จะพยายามเอาความรู้ทางวิชาการมาใส่ให้ตัวเองและชาวบ้านให้มากที่สุด

เครือข่ายของ ‘ฮับ’ ณ วันนี้มีความเข้มแข็งมาก มีการสร้างเครือข่ายด้วยตนเองโดย “...สร้างเวทีให้กับผู้ได้รับกระทบจากกระบวนการยุติธรรม โดยเปิดโอกาสให้เขาพูด ซึ่งเมื่อเขาพูดก็จะได้ยินในสิ่งที่เราไม่คิดว่าเรามี เราพยายามจัดตั้งให้เป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้ถูกซ้อมทรมาน ซึ่งมีจำนวนมาก พอสมควรในพื้นที่ คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มแรก ๆ ที่สะท้อนปัญหาการละเมิดสิทธิได้อย่างตรงไปตรงมา มีความเข้มแข็งและมีข้อมูลเยอะมาก แต่ก็มีผู้ได้รับผลกระทบอีกจำนวนมากเช่นเดียวกันที่เราไม่สามารถเข้าถึง หรือเขาถูกไล่เลยไป คนเหล่านี้ต้องการจะอยู่ในสังคม ไม่เคยรับรู้ว่ามีกรรวมกลุ่มกันอยู่ เราก็ต้องเข้าไปสำรวจและเข้าหาเขาให้มากขึ้น”

ด้านนายสาภิมัน เล่าว่าหลังจาก ‘นายสมชาย นีละไพจิตร’ ประธานชมรมนักกฎหมายมุสลิม ถูกอุ้มหาย เครือข่ายทนายจำนวนหนึ่งก็มีการประชุมและเกิดความหวาดกลัว จึงได้ประชุมและออกนโยบายว่าจะไม่ให้ความช่วยเหลือเรื่องคดีในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

เหตุดังกล่าวผลักดันให้ทนายความในสามจังหวัดรวมตัวก่อตั้ง ‘ชมรมนักกฎหมายมุสลิม’ เมื่อปี 2547 อย่างไม่น่าเชื่อ สถานการณ์ไฟใต้รอบใหม่นี้มีคดีเกี่ยวกับความมั่นคงเยอะมากและเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และที่คนไม่ค่อยรู้กัน คือก่อนการปล้นปืนปี 2547 ก็มีคดีด้านนี้ปรากฏขึ้นมากและมีการฟ้องคดีที่ไปศาลอาญา กรุงเทพฯ

ต่อมาเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2550 จึงตั้งศูนย์ทนายความมุสลิม

โดยมี ‘คุณสิทธิพงษ์ จันทรวีโรจน์’ เป็นประธาน จากนั้นจึงจดทะเบียนเป็น ‘มูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม’ มีสำนักงานอยู่ที่ 4 จังหวัดชายแดนใต้ด้วย ที่จังหวัดยะลา มี ‘คุณยะลา อาดิลิน อาลีอิสเฮาะ’ เป็นกรรมการประจำจังหวัด ขณะที่จังหวัดนราธิวาส มี ‘นายกมลศักดิ์ ลีวาเมาะ’ จังหวัดปัตตานี ‘นายอนุกุล อาแวปู่ตะ’ จังหวัดสงขลาที่จะนะ มี ‘นายเซาวลิต หมาดติม’ หรือบังสุขเป็นทนายในพื้นที่

“งานของมูลนิธิ คือการให้ความช่วยเหลือคดีความมั่นคง เนื่องจากมีชาวบ้านมาร้องเรียนกับเราจำนวนมาก เราจะมีแบบฟอร์ม มีทนายความให้ความช่วยเหลือ จนได้สมญานามว่า ‘ทนายโจร’ การเรียกเช่นนี้แฝงฝังด้วยทัศนคติบางอย่างที่ต้องรื้อถอนเพื่อนำไปสู่การสร้างความเป็นธรรม”

นายสาภิมัน เชื่อมาโดยตลอดว่าแม้องค์กรภายนอกจะเข้ามาช่วยเหลือและส่งเสริมศักยภาพของคนและเครือข่ายในพื้นที่จำนวนมาก แต่คำตอบที่ใช่ที่สุดคือคนในพื้นที่ต้องช่วยกันแก้ไขปัญหา แม้ว่าจะมีงบประมาณมากเท่าใด ประชาชนต้องมีส่วนร่วมด้วยมากที่สุดและพร้อมที่จะทำงานร่วมกัน โดยมีภาคประชาสังคมหนุนหลัง มูลนิธิพยายามลงพื้นที่ให้ความรู้ส่งเสริมให้ประชาชนรู้สิทธิและบทบาทในการเปลี่ยนแปลงพลวัตทางสังคม มีการพูดคุยเรื่องสันติภาพ โมเดลต่าง ๆ เช่นเรื่องปัตตานีมหานคร ทว่าสุดท้ายคำตอบต้องมาจากประชาชนว่าประชาชนในพื้นที่ต้องการอย่างไร ต้องส่งสัญญาณให้รัฐและองค์กรนำทราบบว่าประชาชนต้องการอะไร

“ปัญหาการบูรณาการระหว่างองค์กรนั้น มีการปรับตัวตลอดเวลาที่ผ่านมาทางมูลนิธิ มีทนายความอย่างเดียว ทำให้การทำงานยังขาดมิติหลายด้าน เช่น การสื่อสาร การลงพื้นที่ ตอนแรกที่ปัตตานี ศาลเปิดวันเสาร์-อาทิตย์ด้วย เพื่อพิจารณาคดีให้เสร็จ พยายามการแก้ปัญหากระบวนการยุติธรรมล่าช้า การพิจารณาคดีเยาะ ก็ต้องต่อกันไปในศาลชั้นต้นใช้เวลาสองปี ถ้าไม่ได้รับการประกันตัว ศาลอุทธรณ์อีกสองปี ศาล

อาญาอีกสองปี รวมแล้ว 6 ปี ในกรณีที่ต้องหาเป็นผู้ชายและติดยาวไม่ได้สิทธิในการประกันตัวก็จะเป็นปัญหากับครอบครัว ทั้งที่ๆ ยังไม่มีคำตัดสิน ก็ถือว่ายังไม่ผิด”

“ในสถานการณ์เช่นนี้ การทำงานระบบเครือข่ายเป็นเรื่องสำคัญ ไม่มีองค์กรใดทำงานคนเดียวได้ ต้องบูรณาการเนื้องานร่วมกัน เช่น มีผู้ช่วยทนายความ เครือข่ายชาวบ้าน เครือข่ายจำเลย เราก็ทำงานได้สบายขึ้น เช่น แจ้งเครือข่ายผู้ช่วยทนายความให้ถ่ายรูป วาดแผนที่เกิดเหตุ ระยะแรกสิ่งเหล่านี้ทางมูลนิธิต้องลงไปทำเองทั้งหมด ระยะหลังนี้ เครือข่ายผู้ช่วยทนายความทั้งในสำนักงานและในหมู่บ้านทำแทนให้ได้เกือบทั้งหมด ปัจจุบันยังมีเฟซบุ๊ก เกิดเหตุเมื่อใดส่งข้อมูลได้ทันที ถ้าเกิดกรณีข้ออมทรมานด้วย สามารถหาข้อมูลส่งต่อให้มูลนิธิสถานวัฒนธรรม ส่งให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) เข้ามาตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐได้ในระดับหนึ่ง แต่ภายใต้กฎหมายพิเศษ การให้องค์กรเหล่านี้เข้ามาตรวจสอบอำนาจรัฐที่อาจจะเมิดสิทธิของประชาชนเป็นไปได้ยากมาก อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันพบว่า ทหาร ตำรวจเริ่มตระหนักและเข้าใจเรื่องสิทธิมนุษยชนและอำนวยความสะดวกยุติธรรมกับชาวบ้านมากขึ้น”

สำหรับผู้ติดตามสถานการณ์การอำนวยความสะดวกยุติธรรมในพื้นที่นี้ อาจารย์สุทธิศักดิ์ ก็ยืนยัน “การบูรณาการเครือข่ายช่วงหลังนี้ถือว่ามีพัฒนาการที่เร็วมาก แต่ละองค์กรมีบทบาทและทำงานได้ดี เชื้อกันไป ไม่บินเดี่ยว เป็นแนวโน้มที่ดีมาก”

สอดคล้องกับ **น.ส.ภาวิณี ชุมศรี** ตัวแทนมูลนิธิสถานวัฒนธรรม เห็นว่าการทำงานเครือข่ายภาคประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นรูปแบบการทำงานร่วมกันระหว่างประชาสังคมกับรัฐอย่างไม่เป็นทางการได้ เช่น การโทรศัพท์คุยกันประสานงานอย่างไม่เป็นทางการ ส่วนทนายความอาสาต้องสร้างความเข้มแข็งให้คำแนะนำ ส่งต่อเคล หลายคนมีคำถาม ยังไม่สามารถแนะนำใครได้ แง่นี้ คนทำงานอาจจะต้องถูกสร้าง

ความเข้มแข็งในเบื้องต้นก่อน อาจจะต้องคุยกันว่ามีปัญหา จะมีการเสริม ศักยภาพอย่างไร เบื้องต้นอาจจะเจอคำถาม อาจจะมีรายการคำถามใน การประสานงานระหว่างรัฐกับเอกชน หากจะต้องประสานงานและ ตระหนักว่าจะส่งต่อให้ใคร

“การรู้กฎหมาย การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม อาจจะไม่ใช่การเข้า ถึงความเป็นธรรม เป็นข้อท้าทายของภาคประชาสังคม คดีที่ล่าช้าไม่ได้ ประกัน หรือผู้ที่มีหมาย พรก.ฉุกเฉินฯ คนที่อยู่ระหว่างรอฟ้อง ผู้ต้องหา ประกันตัวออกมาแล้วถูกยิง ถูกเก็บ รวมทั้งกรณีการฟ้องร้องและไม่มีการ ลงโทษผู้กระทำผิดที่เป็นเจ้าหน้าที่ เป็นปัญหาที่เรื้อรังอยู่แล้ว ถ้าจะพูดถึง บทบาทในเชิงรุกที่เป็นข้อท้าทายคือ เราจะมีบทบาทในการปฏิรูปกระบวนการ ยุติธรรมได้อย่างไร เพื่อนำไปสู่ความเป็นธรรมได้”

การสร้างเครือข่ายความเป็นธรรมกับภาครัฐ

เพื่อให้การอำนวยความสะดวกยุติธรรมเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ได้รับผลกระทบคดีความต่าง ๆ รวมทั้งครอบครัวและญาติที่เกี่ยวข้อง การบูรณาการ เรื่องานระหว่างเครือข่ายยุติธรรมภาคประชาชนด้านเดียวยังไม่ได้ตอบ โจทย์ได้ทั้งหมด และอย่างคำนึงว่าพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ น่าจะเป็น ‘พื้นที่ตัวอย่าง’ การทำงานระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม เพื่อเอื้อ ประโยชน์แก่ประชาชนให้มากที่สุด แ่งนี้จึงมีการทำงานร่วมกันในหลายรูปแบบที่เป็นบทเรียนได้ เช่น ‘กลุ่มด้วยใจ’ ได้ไปร่วมโครงการยุติธรรมนำ สันติสุขกับกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม โดยมีบทบาทเป็นวิทยากร ได้ เข้าเยี่ยมครอบครัวสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด การเยี่ยมแบบครอบครัวสัมพันธ์ คือการนำครอบครัวเข้าไปเยี่ยมในเรือนจำ ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2553 ถึงปัจจุบันทั้ง 4 จังหวัด ทำให้เข้าใจปัญหามากขึ้น ได้พบปัญหาการทรมาน

ภายใต้กฎหมายพิเศษ ซึ่งก็มีการประกาศใช้ทั่วประเทศ แต่ไม่มากเท่าภาคใต้ สามารถออกแบบการทำงานให้ครอบคลุมความเดือดร้อนของกลุ่มเป้าหมายได้มากขึ้น รวมทั้งเครือข่าย ‘ฮับ’ ซึ่งมีบทบาทในการให้ความรู้คำปรึกษาและประสานงานระหว่างกับผู้ที่ได้รับผลกระทบและรัฐ คือเป็นองค์กรระหว่างประชาชนกับรัฐ

ดังนั้น การพยายามปรับการทำงานของภาครัฐจึงเป็นอีกด้านที่ต้องให้ความสำคัญ **นายกิตติ สุระกำแหง** หัวหน้าฝ่ายงานยุติธรรม ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) อธิบายโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของ ศอ.บต.ตามที่กฎหมายจัดตั้งองค์การบริหารจังหวัดชายแดนใต้ พระราชบัญญัติการบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2553 กำหนด

โดยโครงสร้างนั้น ศอ.บต. มีสภาที่ปรึกษาด้านการมีส่วนร่วม และองค์กรที่ทำหน้าที่ด้านยุทธศาสตร์ คือ คณะกรรมการยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กพต.) เป็นคณะกรรมการยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาฯ โดยหลักแล้วหน้าที่ของ ศอ.บต. คือเรื่องการพัฒนา ส่วนด้านนโยบายความมั่นคงมี กอ.รมน. เป็นผู้รับผิดชอบภายใต้นโยบายของสภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.)

กฎหมายยังกำหนดในมาตรา 9 เรื่องการอำนวยความสะดวก มี 2 วงเล็บ คือ (6) ด้านการคุ้มครองเสรีภาพ อำนวยความเป็นธรรม และช่วยเหลือเยียวยา โดยใน (7) กำหนดเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ มาตรา 12 กรณีจำเลยรู้สึกไม่ได้รับความเป็นธรรมให้เลขาธิการมีอำนาจส่งให้เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้นั้นออกจากพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้

มาตรา 13 หากพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่รัฐไม่เหมาะสม ผู้เสียหายที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการสอบสวนคดีอาญา สามารถร้องเรียน ศอ.บต. ให้เจ้าหน้าที่มาชี้แจง โดย ศอ.บต. สามารถเข้าไปตรวจสอบได้ ทั้งยังกำหนดนิยามอะไรคือการคุ้มครองสิทธิ อำนวยความเป็นธรรม ช่วย

เหลือเยียวยา ตามความใน [มาตรา 9] (7) ภายใต้บทบัญญัตินี้ได้มีการบัญญัติเรื่องการคุ้มครองสิทธิ การอำนวยความสะดวกความเป็นธรรมไว้อย่างชัดเจน สะท้อนเจตนารมณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ

แม้ว่าเจตนารมณ์ของกฎหมายจะให้ ศอ.บต. มีบทบาทหน้าที่ตามที่กำหนดข้างต้น ทว่าปัญหาความไม่ไว้วางใจระหว่างประชาชนกับรัฐยังเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ภาครัฐไม่สามารถเข้าถึงไปสู่การช่วยเหลือประชาชนได้อย่างที่ตั้งนโยบาย

น.ส.นุรฮายาตี สะท้อนปัญหาว่า “ประชาชนกลัวรัฐ เพราะเอกลักษณ์การทำงานของรัฐนั้นเฉพาะตัวว่าต้องทำอย่างนี้ ๆ หลักการก็เป็นในมุมจุดยืนของรัฐ จากมุมมองประชาชนรากหญ้ามีคำถามว่ากระบวนการยุติธรรมสร้างความเป็นธรรมได้จริงไหม ทำให้มีคนมาร้องเรียน ‘ฮับ’ แม้พยายามบอกให้ไปร้องเรียนที่ ศอ.บต. เขาก็แสดงความกลัวและความไม่เชื่อมั่น นี่คือความแตกต่างที่ย้อนไปตั้งคำถามต่อ ‘ศูนย์อาดิตัน’ ที่ ศอ.บต. จัดตั้งขึ้น”

เมื่อกลไกของภาครัฐไม่สามารถอำนวยความสะดวกแม้กระทั่งในความรู้สึกรักของประชาชน การสร้างเครือข่ายการตรวจสอบการทำงานภาครัฐก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งของเครือข่ายยุติธรรมภาคประชาชน นายสาก็ยืนยันยืนยันว่าบทบาทหนึ่งของมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม ด้านหนึ่งเป็นองค์กรที่ตรวจสอบการใช้อำนาจการทำงานของรัฐว่าเป็นไปตามกฎหมายหรือไม่ โดยใช้อาชีพทนายความตรวจสอบการพิจารณาคดีในชั้นศาล

“เราเจอชาวบ้านเกือบทุกวัน เรื่องความกลัวเราเจอทุกวัน เรื่องของความไม่ไว้วางใจเป็นงานที่ทำทนายมากในการทำให้ชาวบ้านหายกลัวแล้วกล้าพูดแสดงออก เล่าเหตุการณ์ที่พบ เนื่องจากเราเป็นองค์กรในพื้นที่ที่พูดภาษาเดียวกันคือภาษามลายูก็ได้รับความไว้วางใจเป็นอย่างมาก”

นายกิตติ สุระกำแหง เข้าใจสภาพที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ข้างต้น และเล่าถึงความพยายามปรับบทบาทของศอ.บต. ให้เป็นเจ้าภาพในการเป็นเวที

เป็นเลขานุการของกระบวนการยุติธรรมให้มาพูดคุยกัน เกิดกระบวนการเคลื่อนไปข้างหน้า “เช่น ขณะนี้ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีผู้พิพากษาอาวุโสมากขึ้น ปัจจุบันใครอยากเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาลต้องมาภาคใต้ มีผู้พิพากษาอาวุโสครึ่งหนึ่งของผู้พิพากษาทั้งหมด และโดยโครงสร้างการอำนวยการความยุติธรรม ล่าสุดอัยการสูงสุดตั้งแผนกคดีความมั่นคง ทำหน้าที่กรองคดี ถ้าไม่มีเอกสารเพียงพอจะส่งไม่ฟ้อง ช่วยกรองคดีที่ถ่วงเวลา ถ้าจะฟ้องต้องเป็นคดีที่ฟ้องแล้วศาลจะลงโทษ 100 เปอร์เซ็นต์ รวมทั้งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (สตช.) ตั้งทีมพนักงานสอบสวน สบ.3 และสบ.4 ซึ่งเป็นพนักงานสอบสวนที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการทำคดีด้านนี้มากขึ้น โดยเฉพาะ ศอ.บต.ได้ปรับและบูรณาการในการสร้างความยุติธรรมมากขึ้น”

“ผมเคยเขียนว่าปัญหาคือความไม่รู้ ความยากจน และความไม่มีพวก เราทำโครงการ เช่น ‘อาดิลัน เชนเตอร์’ - ศูนย์อำนวยความสะดวกในธรรมชาติประชาชนระดับตำบล ลงทุนหลายสิบล้าน พอมีปัญหา ก็เชิญโต๊ะอิหม่ามร่วมเป็นที่ปรึกษาให้คำตอบ ศอ.บต. ลงทุนสร้างเครือข่ายประมาณหมื่นคนในพื้นที่ เมื่อวิธีนี้ไม่ได้ผลเราจึงเริ่มสร้างเครือข่ายภาคประชาชน แต่ประชาชนยังบอกว่าไม่รู้หันไปหาใคร แสดงว่าเราเข้าไม่ถึงคนที่มีปัญหา”

“เรามองภาคประชาสังคมว่าทำไมชาวบ้านจึงไปหาภาคประชาสังคมเมื่อกรณีนายสุไลมาน แนซา ผู้ต้องสงสัยในคดีความมั่นคงถูกคอตายในค่ายอิงคยุทธบริหาร เกิดความไม่ชอบมาพากล เครือข่ายภาคประชาชนที่ให้ความรู้ไว้ไม่ได้เป็นหน่วยที่เขียนจดหมายเปิดผนึก ทำให้ ศอ.บต. ต้องทบทวนการทำงานด้านนี้อย่างมาก ถ้าเราลงทุนเงินภาษีให้คนที่ไม่มีปัญหาเป็นเครือข่าย 20,000 คน แต่เราหาคน 10 คนที่มีปัญหาไม่เจอ เป็นจุดสำคัญที่ต้องทบทวนการทำงานอย่างยิ่ง”

“คนที่มีปัญหา คือ คนที่มีหมาย พรก.ฉุกเฉินฯ 1,407 หมาย คนเหล่านี้เข้าไม่ถึงเครือข่ายที่ ศอ.บต.สร้าง คนที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรมพันกว่า



คน คอ.บต.มีหลายขอแรง แต่ความเชื่อมั่นที่มีอาจจะน้อยกว่าต่อทนาย
จ้าง บางครั้งเราต้องการทนายเก่ง ๆ แต่ประชาชนไม่มีเงินจ้าง อยากรประกัน
แต่ไม่มีเงิน ไม่มีหลักทรัพย์ เข้าไม่ถึงหลักทรัพย์ คอ.บต.ก็พยายามแก้ไข
ปัญหาเหล่านี้”

“หรือกลุ่มผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำไม่มีความสุข คนข้างใน
ทุกข์ คนข้างนอกทั้งครอบครัวญาติพี่น้องก็เดือดร้อนตามกัน อีกกลุ่มคือ
กลุ่มผู้ต้องขังที่ออกจากเรือนจำที่ไม่เชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม
ประชาชนไม่เชื่อมั่นและรู้สึกว่าถูกรังแก ขณะที่เจ้าหน้าที่ก็ยังติดใจกับ
กระบวนการยุติธรรม ทำให้เกิดกระบวนการบางอย่างตามมา มีคนจับจอง
มองจับผิด นี่คือสิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนใต้ คอ.บต.จึงเปลี่ยนมาทำงาน
กับผู้มีปัญหา คนในเรือนจำ ‘กลุ่มเพื่อน จ.’ (เพื่อนจำเลย) คนที่ศาลยกฟ้อง
มากขึ้น หากเขาไม่มีเงินประกันตัว แต่ถ้าเพื่อนถูกจับ เขาจะไปเถียงเพื่อ

เพื่อน เพราะเขารู้ถึงความเจ็บปวด คนเหล่านี้ ศอ.บต.เริ่มช่วยเสริมพลังให้เขาสามารถช่วยเหลือคนอื่นได้ พอเพื่อนมีปัญหาจะเดินทางไปถึงตัวทันทีเพื่อช่วยเพื่อน”

นายกิตติ ยังอธิบายข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของ ศอ.บต.ว่า “สำนักยุทธธรรมมีเจ้าหน้าที่ประมาณ 5-10 คน คนจำนวนนี้ก็พยายามสร้างเครือข่ายคดี 100 กว่าคดีให้ได้ ซึ่งยังไม่สามารถเทียบได้กับมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิมทำได้มีประสิทธิภาพมากกว่า เพราะมีเครือข่ายให้ความรู้เครือข่ายอย่างต่อเนื่องและขยายกลุ่มตลอดเวลา ยอมรับว่าภาคประชาสังคมมีต้นทุนทางสังคมสูง ประชาชนเชื่อเครือข่ายมากกว่าเชื่อ ศอ.บต. เพราะฉะนั้น ระยะเวลาหลัง ศอ.บต.ให้จัดสรรงบประมาณให้เครือข่ายยุทธธรรมภาคประชาชนทำงานแทนในบางเรื่องมากขึ้น นี่คือการบูรณาการ การสร้างเครือข่ายก็ทำ อะไรที่จำเป็น ศอ.บต.ทำก่อน การแก้ไขไม่ให้เกิดคดีและการมีจำเลยเพิ่มมากขึ้นก็ทำ การป้องกันก็ทำ การเดินเข้าไปแก้ไขปัญหาและให้คนที่ได้รับปัญหาไปช่วยคนอื่นต่อ เช่น ‘กลุ่มเพื่อน จ.’ พร้อมจะเป็นเครือข่ายให้ ศอ.บต. 200 กว่าคน”

ในมุมมองของ ศอ.บต. “ความตระหนักรู้อย่างหนึ่งในการอำนวยความสะดวกเป็นธรรม คือ การสร้างเครือข่ายที่ตระหนักรู้และเข้าใจ หันหากันได้ในเวลาที่เดือดร้อนได้ เราต้องสร้างไว้ให้มากและเข้มข้นขึ้น”

การแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมโดยการสร้างความเป็นธรรมตลอดคดี

เงื่อนไขความไม่ไว้วางใจและอคติระหว่างภาครัฐและประชาชน กลายเป็นข้อจำกัดการอำนวยความสะดวกยุทธธรรมของภาครัฐ การแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมโดยการสร้างความเป็นธรรม ตลอดคดี โดยภาคประชาชน

อาทิ บทบาทหน้าที่ของ ‘กลุ่มด้วยใจ’ ค่อนข้างชัดเจน

น.ส.อัษฎนา หีมมิหน๊ะ อธิบายงานหลักที่ทำอยู่ขณะนี้ “ให้คำแนะนำและให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาคดีความมั่นคงและญาติ รวมถึงได้ออกแบบการช่วยเหลือผู้ต้องขัง และเข้าหาผู้ต้องขังซึ่งไม่ได้รับโอกาสการป้องกันตัว แม้ว่าในสถานการณ์ปกติ ผู้ถูกกล่าวหาสิทธิในการประกันตัว ทว่าสถานการณ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดเป็นทัศนคติว่า เมื่อตำรวจมาที่บ้าน คน ๆ นั้นก็เป็นคนผิดในสังคมแล้ว เป็นมายาคติที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อสิทธิและเสรีภาพประชาชนก่อน”

การลดอคติสังคมที่มีต่อนักโทษคดีความมั่นคง คดีทางการเมือง จำเป็นต้องกลับไปแก้ปัญหารากเหง้าดั้งเดิมด้วย นายสาภิมัน กล่าวย้อนไปที่จุดตั้งต้นของมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม ก่อตั้งขึ้นมาในฐานะชมรมนักกฎหมายมุสลิม หลังจากการอุ้ม ‘นายสมชาย นีละไพจิตร’ เพราะทนายสมชายและทนายความรุ่นน้องที่เป็นมุสลิมรวมกลุ่มไม่ให้ความช่วยเหลือ ‘นายสะมาแอ ท่าน้ำ’ อดีตหัวหน้ากองกำลังติดอาวุธขบวนการพูโล ข้อหาทบกฏแบ่งแยกดินแดน ‘หมอแฉะ’ หรือ ‘นายแฉะหะดี แฉะไอ๊ะ’ ที่ยังพิจารณาคดีไม่เสร็จ มีสำนักงานอยู่ที่มูลนิธิเพื่อศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย

“สังคมและกรอบคิดของกระบวนการยุติธรรม มองผู้ต้องหาชาวมุสลิมในรูปรอยเดียวกันทั้งหมด นี่คือปัญหาว่าทำไมคดีความและข้อร้องเรียนในพื้นที่มีจำนวนมาก”

นายกิตติ ตัวแทนจาก ศอ.บต.ก็ยอมรับ “สิ่งที่เกิดขึ้นคือความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นจริง เป็นเงื่อนไข รากเหง้า ก็ได้ไปคุยกับขบวนการบีอาร์เอ็นบางคน ทั้งนอกเรือนจำและในเรือนจำ มีความไม่เป็นธรรมในความรู้สึกหลายรูปแบบ เช่น คนที่อยู่ในขบวนการเขาไม่ได้คิดว่าเขาก่อการร้าย ก่อความรุนแรง แต่เขาทำเพื่อคนปาตานี ทำเพราะได้รับฉันทานุมัติจากประชาชนให้ทำ การถูกจับและบางคนถูกซ้อมทรมานจึงกลายเป็นความไม่

เป็นธรรมชาติมากขึ้นอีก บางกรณีเล่าว่า เขาเรียน รด. (นักศึกษาวิชาทหาร หน่วยรักษาดินแดน) แต่ฟังคำสั่งไม่ชัด ก็โดนตบและกระแทกด้วยด้ามปืน จึงเจ็บปวดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ นี่คือความไม่เป็นธรรม

ฝ่ายที่เขาต่อสู้บอกว่า การแบ่งแยกดินแดนเป็นไปได้ แต่ที่เสี่ยงเรียกร้องออกมา ก็เพื่อต้องการเสรีภาพ (Freedom) และความเป็นธรรม (Fairness) สิทธิเสรีภาพที่ต้องคืน นั่นคือข้อเรียกร้องข้อ 4 ของขบวนการบีอาร์เอ็นที่เสนอต่อรัฐไทยในการพูดคุยสันติภาพที่กำลังดำเนินอยู่ การคืนสิทธิของความเป็นมลายู เป็นมุสลิม เป็นเจ้าของประวัติศาสตร์ ความเป็นปาดานิ ให้มองเขาเป็นมนุษย์ มองเขาด้วยศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือมองด้วยความเท่าเทียม นั่นคือสิ่งที่เขาต้องการ เมื่อเขาต้องการนั้นก็ส่งผลมาถึงกระบวนการยุติธรรมด้วย

ในการพิจารณาคดี ศาลพิพากษาไป 3 ศาล ตั้งแต่ศาลชั้นต้นจนถึงศาลฎีกา แต่ละศาลมีองค์คณะ 3 ท่าน รวมทั้งหมด 3 ศาล องค์คณะ 9 ท่าน แต่ยังมีผู้บอกว่ายังไม่ได้รับความเป็นธรรม คดีแต่ละคดีผ่านการกลั่นกรองจากผู้พิพากษาที่มีอาวุโส มีประสบการณ์ ผู้คนก็ไปวิจารณ์ศาล คอ.บต.ได้พยานิตี ๆ ไปเยี่ยมที่เรือนจำกลางบางขวาง กรุงเทพฯ ทั้ง ๆ รั้วอยู่แล้วอะไรเป็นอะไร ก็ยังมีเสียงอื้ออึงว่า เขาไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด เขาไม่ได้กระทำผิด มันเกิดอะไรขึ้น เหล่านี้เป็นเรื่องของความเชื่อว่าจะได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่รัฐอย่างไม่เป็นธรรม ส่งผลถึงความรู้สึกที่เจ้าหน้าที่ทำผิด ไม่ได้รับการแก้ไข ไม่มีความเชื่อมั่น ต่อมาถูกนำมาขยายผลต่าง ๆ” นี่คือมุมมองของตัวแทน คอ.บต.

แต่สำหรับ อาจารย์สุทธิศักดิ์ ระบุว่า “คนพื้นที่รู้สึกว่าเขาแย่ พุดไทยไม่ชัด งง ๆ คลุมอึญาบ ปิดหน้า ถูกวาดภาพแล้วว่าเป็น ‘โจรใต้’ เป็นพวกต่อต้านรัฐ จนเป็นสูตรสำเร็จ มาภาคนี้เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่เป็นอคติ ถ้าสังคมไม่สามารถข้ามพ้นได้ จะไม่อาจลดเงื่อนไขความขัดแย้งหรือสร้างความเป็นธรรมแก่คนในพื้นที่ได้”

การทำงานกับบุคคลชายขอบซึ่งถูกละเมิดสิทธิเป็นพิเศษ

จะเห็นได้ว่าเครือข่ายยุติธรรมทั้งภาครัฐและภาคประชาชนมีการทำงานกับบุคคลชายขอบซึ่งถูกละเมิดสิทธิเป็นพิเศษ สามารถคลี่ภาพการบูรณาการการทำงานร่วมกันได้โดยสังเขป ดังนี้

สิทธิในสุขภาพกายและจิต สิทธิในชีวิต

ตัวแทนจากมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม ให้ข้อมูล “ปัจจุบันแนวโน้มคดีลดลง ไม่ใช่เพราะทนายความเก่ง ส่วนสำคัญคือศาลทยอยยกฟ้องคดีจำนวนมาก โดยเฉพาะกรณีพยานหลักฐานที่ฝ่ายอัยการยื่นต่อศาลนั้น เป็นการซักถามที่มาจากกฏอัยการศึก และ พรก.ฉุกเฉินฯ ส่วนมากเป็นพยานบอกเล่าที่ได้จากการขัดขอตักกันมา พยานบอกเล่าความน่าเชื่อถือในชั้นศาลน้อยมาก ถ้าไม่มีพยานอื่นมาประกอบด้วย ทำให้กระบวนการยุติธรรมเริ่มมีการตรวจสอบ อัยการสั่งไม่ฟ้องมากขึ้น ถ้าหลักฐานไม่หนักแน่นเพียงพอ ตามหลักการปล่อยคนผิด 10 คน ดีกว่าลงโทษคนดีแค่คนเดียว”

“ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หลายปีที่ผ่านมา คดีความที่มีผู้กระทำผิดจริงก็มี แต่ที่ทนายความเจอส่วนมากจะเป็นแพะ และถูกซ้อมให้รับสารภาพในกฎหมายพิเศษ ส่งเสริมให้คนดีกลายเป็นโจร ต้องหนีไป ทั้งที่คนดีไม่ได้กระทำความผิด ปัจจัยความไม่รู้กฎหมายเป็นเรื่องสำคัญมากเมื่อไม่รู้กฎหมายและไม่มีช่องทาง ถูกกดดันก็หนี รัฐก็มองว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิด การให้ความรู้แก่ผู้ต้องหา ผู้ถูกกล่าวหา จึงสำคัญอย่างยิ่ง”

สอดคล้องกัน น.ส.อัญชนา ระบุว่าประเด็นเรื่องความมั่นคงในพื้นที่ประชาชนไม่สามารถก้าวออกมาจากความกลัว และมายาคติว่ารัฐทำร้ายประชาชน การทรมานมีจริงและยังคงอยู่แต่เปลี่ยนรูปแบบ ผู้ต้องหาพูดไม่ได้เพราะเงื่อนไขเรื่องความปลอดภัย หรือกรณีจำเลยคดีความมั่นคงถูกยิง

ตาย 5-6 รายหลังการพุดคุย หนึ่งในข้อเสนอขอขบวนการปีอาร์เอ็นเสนอให้ มีการนิรโทษกรรมผู้ต้องหาคดีความมั่นคงโดยไม่มีเงื่อนไข รัฐไม่สามารถชี้แจงได้ว่าเหตุใดคนเหล่านั้นจึงถูกยิงตาย คนก็ยิ่งอยู่ในความกลัวมากขึ้น การก้าวออกมาจากบ้านต้องผ่านความกลัว ทำให้ประชาชนไม่ได้รับความ เป็นธรรมซ้ำซ้อน เพราะความกลัว เมื่อประชาชนถูกควบคุมตัวก็ไม่สามารถ ร้องเรียนได้ เพราะอาจถูกกระทำอีก จนมีอาการป่วยทางจิต ครอบครัวรับ รู้ แต่จะติดใจแค่ไหนก็เป็นอุปสรรค ต้องเยียวยาด้านจิตใจ สังคมเราขาด การให้อภัย เราต้องการให้อภัยเพื่อก้าวข้ามความเจ็บปวด เพื่อเรียกร้อง หาความเป็นธรรมให้ตัวเอง

การซ่อมทรมาณ

น.ส.อัญชณา อธิบายปัญหา “...คือสังคมเชื่อว่าถ้าคน ๆ นั้นเป็นผู้ร้าย ก็สมควรถูกละเมิดสิทธิ เพื่อความมั่นคงของประเทศ เพราะเป็นการปกป้อง สังคม เป็นมุมมองที่เราต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะว่าคนเหล่านั้น ถูกขังอยู่แล้ว เจ้าหน้าที่รัฐไม่มีสิทธิทำร้ายระหว่างการควบคุมตัว เพราะ เป็นการทำลายสิทธิมนุษยชน ชัดหลักมนุษยธรรม และศักดิ์ศรีความเป็น มนุษย์ของบุคคล ผลกระทบที่ตามมาคือผู้ถูกกระทำจะมีอาการวิตกกังวล ซึมเศร้า มีการบาดเจ็บทางจิตใจ มีผลต่อทั้งครอบครัว ทำให้ครอบครัว แยกแยกไม่มีความสุข ส่งผลกระทบต่อสังคม และความมั่นคงของประเทศ ได้ในที่สุด ทางกลุ่มฯ ได้เชิญนักจิตวิทยาต่างประเทศมาเป็นที่ปรึกษาและ มีการประเมินผลและมาเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบทางจิตใจด้วย”

สิทธิเด็ก สิทธิสตรีและการเสริมพลัง

มีการพูดเรื่องการอำนวยความสะดวกยุติธรรมกับผู้ต้องหาคดีความมั่นคง และการละเมิดสิทธิด้านต่าง ๆ มากมาย เอาเข้าจริงการให้ความสำคัญเจาะ เรื่องไปที่การป้องกันการละเมิดสิทธิเด็ก สิทธิสตรี และเสริมพลังกลุ่มคน

ชายขอบก็ยังมีการละเลยอยู่มาก จากการทำงานของ ‘กลุ่มด้วยใจ’ พบว่าเด็กในภาคใต้เสียชีวิตและบาดเจ็บเป็นจำนวนไม่น้อยจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้น จึงได้ทำการรณรงค์เรื่องสิทธิของเด็กในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง โดยเน้นเรื่องสิทธิเด็กในการมีชีวิตรอด การศึกษา สุขภาพกายและจิตใจ สิ่งแวดล้อมที่ดี การที่เด็กเป็นเหยื่อคือการทำลายประเทศและโครงสร้างทางสังคมในอนาคตแล้ว

น.ส.อัญชนา ระบุว่า “เด็กขอแค่มีชีวิตรอด แต่เด็กกลับไม่ได้รับโอกาส นั้น เพราะผู้ใหญ่ไม่ตระหนักว่าเด็กได้รับผลกระทบ เฉพาะสถิติของศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ ปี 2556 เพียงครึ่งปี มีจำนวนเด็กที่ได้รับผลกระทบเท่ากับทั้งปี 2555 พูดให้ง่ายคือ ปีนี้เพียงครึ่งปี เด็กได้รับผลกระทบเท่ากับปีที่แล้วทั้งปี ตลอดช่วงระยะเวลา 10 ปี มีเด็กได้รับบาดเจ็บ 374 คน เด็กกลายเป็นผู้พิการทางกายและจิต กำพรว้า ต้องย้ายไปอยู่ที่อื่น ไม่มีผู้ปกครอง ไม่มีเงินเรียนหนังสือ พ่อติดคุกหรือหนีไปทำงานมาเลเซีย เป็นภาวะที่เด็กกำลังเผชิญอยู่ในสังคมชายแดนใต้”

ส่วนการขับเคลื่อนประเด็นเกี่ยวกับเด็ก น.ส.อัญชนา พบว่าผู้ใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับสถานการณ์เด็กภายใต้ความขัดแย้งรุนแรงเท่าใดนัก มีทัศนคติว่า ‘เด็กเป็นลูกหลง’ ไม่ใช่เป้าหมายหลัก ในพื้นที่สงครามทุกคนอาจจะตายได้ เพราะไม่มีใครใส่ใจเป้าหมายว่าเป็นเด็กหรือไม่ ถ้ามีเหตุระเบิดจะปกป้องเด็กอย่างไร ผู้ใหญ่จะดูแลเด็กอย่างไร เมื่อเด็กโดนลูกหลงและจะสร้างกลไกอย่างไรไม่ให้เด็กโดนลูกหลง เราต้องสื่อสารให้คนที่ใช้ความรุนแรงทำตามกรอบที่ไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชน ถ้าละเมิดจะต้องขึ้นศาลระหว่างประเทศเหมือนที่มีการพูดเรื่องความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียม ถ้าผู้ใดละเมิดสิทธิมนุษยชนจะต้องขึ้นศาลอาญาระหว่างประเทศเช่น อย่างบอสเนีย เฮอร์เซโกวีนา และกรอบของสงครามจะต้องไม่ทำลายสิทธิมนุษยชนของพลเรือน

“กลุ่มของเราก็ทำงานกับสตรีด้วย เพราะสตรีมีบทบาทในการสร้าง

สันติภาพ กรณีของประเทศเนปาล สันติภาพจะไม่เกิดถ้าไม่มีสันติภาพในครอบครัว แม่คือคนที่ดูแลสังคมในอนาคต สังคมสันติภาพในอนาคตเริ่มจากการสร้างสตรีและเด็ก โดยโครงการต่าง ๆ เหล่านี้เราทำงานเป็นเครือข่ายร่วมกับ ‘ฮับ’ มูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม และมูลนิธิพัฒนาวัฒนธรรมด้วย”

ด้านเครือข่าย ‘ฮับ’ น.ส.นุรฮายาตี ระบุว่าพยายามทำให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ผลจริง คือ กลุ่มสตรีที่สามีโดนยิง ถูกอุ้ม ได้รับความกระทบโดยตรง จำเลยที่เพิ่งออกจากเรือนจำ กลุ่มที่ถูกเพ่งเล็งว่าอาจเกิดอันตราย ‘ฮับ’ จะต้องเข้าถึงกลุ่มนี้เพราะสังคมตีตรา ตีดาบว่าอันตราย สร้างปัญหา แต่ลืมไปว่าเขามีสิทธิที่จะเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม มีสิทธิที่จะเรียกร้อง

“เราสร้างเครือข่ายผู้หญิงปกป้องสิทธิมนุษยชนปัตตานี ซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง เพราะสามีไม่อยู่บ้าน สามีถูกซ้อม สามีถูกลอบยิง สามีถูกคุมขัง ‘ฮับ’ ดึงคนกลุ่มนี้มาเป็นเครือข่าย ทั้งที่เขาไม่เคยเข้าสังคม ไม่เคยแสดงความคิดเห็นหรือพูด ไม่กล้าแม้กระทั่งออกจากบ้าน แต่เธอได้รับผลกระทบโดยตรง เราลืมไปว่าต้องเยียวยาคนกลุ่มนี้ บางคนไม่ยอมให้เราระบุชื่อเพราะกลัวก็มี เธออยากจะถูกทำให้สังคมได้ทราบ เราจะทำอะไรก็ได้บ้างให้เธอหายจากความกลัว ให้สามารถพูดหรือแสดงอะไรก็ได้ เธอคิดว่าเป็นคนผิดเพราะสามีถูกตีตราจากสังคมและรัฐว่าผิด แม้ว่าตนเองไม่รู้ว่ามีสามีทำอะไรหรือเกิดอะไรขึ้น”

คนด้อยสิทธิในกระบวนการยุติธรรม

น.ส.อัญชานา นำเสนอปัญหาคนด้อยสิทธิในกระบวนการยุติธรรม “จากการลงพื้นที่ทุกเดือน จะพบคนที่ไม่มีความรู้เรื่องกฎหมายและเรื่องสิทธิในการป้องกันตัวเอง ภายใต้กฎหมายพิเศษ พรก.ฉุกเฉินฯ พ.ร.บ.ความมั่นคง และกฎอัยการศึก ขณะที่ทำงานปรากฏว่าไม่มีใครชวนไปฟังเรื่อง

การให้ความรู้ ยกเว้นที่จังหวัดสงขลา แต่เมื่อไปถึงจังหวัดปัตตานี นราธิวาส พบว่าประชาชนในพื้นที่มีความรู้น้อย ทั้งเรื่องภาษา ช่องทางและความรู้ เรื่องกฎหมาย เช่น ภาษาในการพิจารณาคดี จำเลยฟังภาษาไทยได้ แต่พูดไม่ได้ ครอบครัวฟังได้เล็กน้อย หน่วยงานเยอะ ครอบครัวก็ต้องให้ความช่วยเหลือ แต่ฟังไทยไม่ได้ไม่รู้เรื่องกระบวนการยุติธรรม ก็ให้ข้อมูลทนายไม่ได้ไม่สามารถบอกทนายกับจำเลยว่าการสืบพยานดำเนินไปเช่นใด กลไกที่จะสามารถช่วยได้คือการมีล่ามในศาลเป็นกลไกหนึ่ง หรือมีนิติชนนารี ภาษามลยาณูถิน เป็นต้น

“ปัจจุบันศาลมีล่ามเฉพาะเวลาจำเลยพูดหรือแก้ต่าง ก็ถือว่ามีล่ามแล้ว แต่ล่ามไม่ได้แปลตลอดเวลา ทำให้จำเลยไม่ทราบว่ามีผู้อื่น อัยการ หรือพยานพูดอย่างไรในศาล นี่ก็เป็นอีกประเด็นที่ควรต้องปรับปรุงในกระบวนการพิจารณาคดี”

ด้าน นายสากิมัน ตัวแทนจากมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม สะท้อนปัญหาด้านนี้ไม่มาก “เรื่องกฎหมายพิเศษ ส่วนมากเจอเรื่องข้อหมิ่นทรมาณ กดดัน ทำร้ายร่างกาย เมื่อขึ้นสู่ชั้นศาล พยานหลักฐานสำคัญ ด้วยระยะเวลาเนิ่นนาน บาดแผล รอยแผลค่อยๆ เลือนหายไป โดยส่วนมากความกลัวชาวบ้านไม่กล้าแจ้งความร้องเรียน และไม่สามารถนำพยานหลักฐานเหล่านี้มาพิสูจน์ในชั้นศาลได้ บางส่วนที่บาดเจ็บหนักๆ ร่างกายมีบาดแผล กระทำรุนแรง เมื่อเข้าสู่ศาลจะยกฟ้อง”

รวมทั้งเรื่องการเยียวยา “ถ้าเป็นผู้บริสุทธิ์ได้ค่าเยียวยา ถ้าคำพิพากษาว่าพยานหลักฐานไม่สามารถพิสูจน์ ยกฟ้อง ผู้ต้องหา ผู้ต้องขัง กลุ่มนี้ก็คือว่าเป็นพวกที่ไม่บริสุทธิ์ ยังเป็นกลุ่มเทาๆ ซึ่งมีผลทำให้ไม่ได้รับเงินเยียวยาตาม พ.ร.บ.ให้ความช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากคดีอาญา แม้มี ศอ.บต. เข้ามาให้เงินเยียวยาต่างหาก แต่ พ.ร.บ. ไม่สามารถบังคับใช้ได้ ก็คือว่าไม่มีประโยชน์

กระบวนการของศาลล่าช้า การเสียเวลา เสียโอกาสของผู้ต้องหาเป็น

คำถามคาใจหลายฝ่าย ซึ่งรัฐเองพยายามให้ความช่วยเหลือเยียวยามากขึ้น โดย **นายกิตติ** ระบุว่า ความล่าช้าในกระบวนการยุติธรรมคือความยุติธรรม ปัจจุบันนี้เราได้ดำเนินการแก้ปัญหาเรื่องนี้จนเหลือคดีความมั่นคง 31 คดีในปี 2556 จะใช้การนัดคดีสามวันต่อเนื่อง ถ้าไม่มีอะไรติดขัดก็นัดพิจารณาและฟังคำพิพากษาได้เลย ณ วันที่ 31 พฤษภาคม 2556 เหลือคดีความมั่นคง 31 คดี ทั้งหมดฟ้องเมื่อ พ.ศ.2555 อย่างซ้ำคดีที่ฟ้องปีก่อนหน้านี้ไม่มีแล้ว ถือว่าคลี่คลายได้เยอะ ส่วนหนึ่งเพราะการพิจารณาคดีนอกเวลา

ปรัชญาด้านกฎหมายและสิทธิมนุษยชน ปัญหาในกระบวนการยุติธรรม

เนื่องจากการสะท้อนปัญหาการอำนวยความสะดวกยุติธรรมหลายมิติ อาจารย์สุทธิศักดิ์ บอกว่า “อยากให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ กระทั่งปลายธาร กลับไปหารากของความเป็นธรรม หรือรากของกฎหมาย สิ่งที่เราจะต้องสร้างขึ้นมาไม่ใช่เพียงแต่เราทำตามกฎหมายเท่านั้น ทว่าอุดมการณ์ หรือความรู้สึก สิ่งที่เราเกิดมาแล้วมีอยู่ที่เรียกว่าสิทธิเสรีภาพ เกิดมาพร้อมกับตัวเรา ไม่ใช่ว่ามีใครให้กับเรา สำนักคิดกฎหมายธรรมชาติบอกว่าสิทธิมาพร้อมตัวเราและอยู่กับเรา ไม่มีใครเอาออกไปจากเราได้ ไม่ว่าจะเรียกว่าสิทธิ เสรีภาพและความเป็นมนุษย์”

“เรื่องสิทธิเสรีภาพในฐานะสิทธิติดตัว เรามีความเชื่อกับมันแค่นั้น ถ้าเราไม่เชื่อมั่นก็เปล่าประโยชน์ ถ้าไม่โดนญาติตัวเอง คนข้างบ้านเราโดน เราเริ่มรู้สึกแย่ เราหนีแล้ว เพราะเราไม่เคยรู้ เราไม่เคยเชื่อ คนไม่กลัวผีก็คือไม่กลัว แต่คนกลัว พอมีคนเล่าก็หนีแล้ว แต่อยากจะฟังนะ เรื่องของ

สิทธิเสรีภาพเราต้องเชื่อว่ามันอยู่กับเรา เพราะแนวคิดมันเปลี่ยนไปจากนี้ไม่ได้ แต่เนื้อหาวิธีการเปลี่ยนได้ เราต้องเชื่อว่าสิทธิความเป็นธรรมมีอยู่จริง ไม่ใช่ปรัชญาหรือกฎหมาย เช่น ให้สันนิษฐานว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นคนบริสุทธิ์ก่อน แต่ที่ภาคใต้เป็นอย่างนั้นหรือไม่ ?”

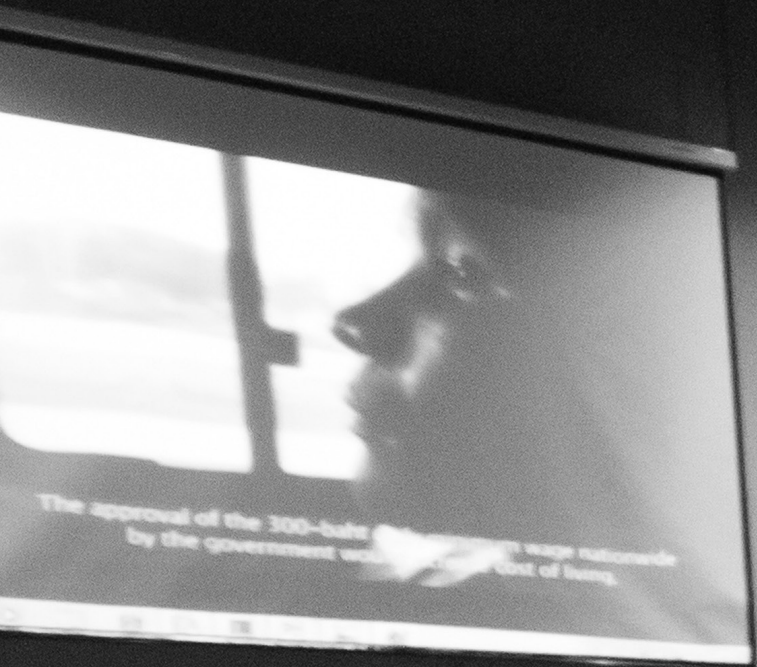
“เวลาสอนกฎหมายต้องสอนให้เชื่อว่ากฎหมายมีอยู่ ถ้ากฎหมายไม่มีคุณค่าก็เป็นแค่กระดาษเปล่า สิ่งที่กฎหมายออกมา ให้ย้อนกลับไปดูเจตนารมณ์ว่านั่นคือเนื้อหาที่แท้จริงไม่ใช่ตัวหนังสือ ‘ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์’ กล่าวว่าการตีความตามเจตนารมณ์สำคัญกว่าเนื้อหากฎหมาย ถ้าไม่ดูเจตนารมณ์ก็ไม่รู้ว่าตัวตนสำคัญอย่างไร กฎหมายหมายความว่าอย่างไร”

และ อาจารย์สุทธิศักดิ์ เน้นว่าความเชื่ออย่างเดียวนั้นไม่พอ ถ้าไม่มีความรู้รองรับ จะก่อให้เกิดความเสียหายมากกว่า เหมือนการบิดอะห์ (สิ่งที่ถูกอุตริกรรมขึ้นมาใหม่โดยมนุษย์) หรือการเชื่อหะดิษไม่มีหลักฐาน จะทำให้เกิดความสับสน ความเชื่อเรื่องสิทธิ เสรีภาพต้องมาจากความรู้จึงจะช่วยตนเองและเชื่อต่อสังคมรอบข้างได้ เรื่องความเป็นธรรมคือเรื่องกฎหมายองค์กรให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย เมื่อรู้แล้วก็มีความตระหนักรู้ เรามักคิดว่ากฎหมายไทยเป็นกฎหมายที่ไม่เหมาะสมกับความ เป็นมุสลิม คิดแบบนี้แย่งยิ่งกว่า ถ้าเราเชื่อว่ากฎหมายส่งผลกระทบต่อเราเพราะเป็นกฎหมายของดยุญาหรือในโลกนี้ ส่วนอาคิเราะห์เป็นเรื่องของโลกหน้าต่อไป เราต้องตระหนักเรื่องกฎหมายมากขึ้น

สันติภาพชายแดนใต้ ในสายตากคุณ



กลุ่มที่ 5
เครือข่ายการศึกษาภาคประชาชน
(People/Community Education Network)



The approval of the 300-basis point increase in interest rate nationwide by the government would increase the cost of living.





‘พื้นที่ความรู้’ ที่เป็นเครือข่ายการศึกษาภาคประชาชน ทั้ง ‘วิทยาลัยประชาชน’ และ ‘วิทยาลัยวันศุกร์’ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นเวทีเสวนาวิชาการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในพื้นที่ภาคใต้ แม้การก่อเกิดจะต่างกรรมต่างวาระกัน แต่ทั้งสองแห่งเป็น ‘พื้นที่การเมือง’ ที่มุ่งมั่นสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสร้างเครือข่ายหนุนเสริมกระบวนการสันติภาพให้ได้

จากเจตจำนงและประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมา มีบทเรียนจากสองพื้นที่ให้เรียนรู้ที่น่าสนใจ สำหรับผู้ร่วมอภิปรายหลักในครั้งนี้ ประกอบด้วยตัวแทนจากวิทยาลัยวันศุกร์ คือ **อาจารย์อภิชาติ จันทร์แดง** จาก สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ รวมถึงสมาชิกภาคประชาชนของวิทยาลัยวันศุกร์ คือ **นายบรรจง นะแส** จากมูลนิธิรักษ์ทะเลไทย **นางพิชญา แก้วขาว** จากมูลนิธิชุมชนไทย อีกส่วนหนึ่งคือตัวแทนจากวิทยาลัยประชาชน คือ **นายอัปดุลเลาะห์ ซาแยะ, นายทวีศักดิ์ ปี และ นายมุฮัมมัด มะสีละ** เป็นหลัก ความโดยสรุปมีดังนี้

‘วิทยาลัยประชาชน’: พื้นที่ความรู้ พื้นที่กลางสร้างสันติภาพ

นายทวีศักดิ์ ปี หนึ่งในคณะกรรมการวิทยาลัยประชาชน กล่าวถึงแรงบันดาลใจหรือสาเหตุที่ผลักดันให้เกิดวิทยาลัยประชาชน โดยฉายภาพกลับไปสู่บริบทเมื่อปี 2547 ว่าเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้น และเกิดความเปลี่ยนแปลงสำคัญด้านกฎหมายที่รัฐเริ่มนำมาบังคับใช้ในพื้นที่มากขึ้น ทั้ง พรก.บริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 พ.ร.บ.การรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ.2551 กฎอัยการศึก

ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้พวกเขาเริ่มตระหนักรู้ถึงปัญหา และพบว่าประชาชนยังไม่เข้าใจเรื่องอำนาจและการบังคับใช้กฎหมายที่กล่าว



มา แม้ภาครัฐเองก็ยังเข้าใจไม่ตรงกัน จึงมีการริเริ่มให้คนในพื้นที่รับการอบรมเรื่องกฎหมายจากคนนอก กลุ่มของพวกเขาก็เป็นหนึ่งในผู้รับการอบรม และนำความรู้เหล่านั้นไปกระจายต่อให้คนในพื้นที่ร่วมเรียนรู้และปรับตัวรักษาสิทธิของตนเองมากขึ้น

ในช่วง 1-2 ปีแรกของการทำกิจกรรม มุ่งเน้นการอบรมกฎหมายและการสร้างเครือข่าย โดยเบื้องต้นคือการทำให้คนเข้ารับการอบรมมาร่วมเป็นอาสาสมัครในพื้นที่ เพื่อนำความรู้ด้านกฎหมายไปกระจายต่อ หลังจากนั้นชาวบ้านก็เริ่มมีช่องทางที่หลากหลายมากขึ้นในการเรียนรู้เรื่องกฎหมายต่าง ๆ เริ่มมีผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายโดยตรง จัดตั้งเป็นองค์กรเฉพาะขึ้นมา ทางกลุ่มจึงเริ่มคิดโจทย์ใหม่ว่าคนในพื้นที่ยังขาดอะไร คำตอบที่ได้คือ ‘พื้นที่สาธารณะและพื้นที่ปลอดภัยในการพูดคุย’ และตัวแปรสำคัญที่จะ

ป้อนเข้าไปเพื่อให้เกิดพื้นที่นั้นได้คือ ‘กระบวนการสร้างสันติภาพ’

ทางกลุ่มพยายามสร้างพื้นที่สาธารณะขึ้นมา โดยในช่วงแรกเริ่มต้นด้วยการสร้างกลุ่มการพูดคุยเล็ก ๆ ในพื้นที่ที่จะมาร่วมพูดคุยประเด็นบ้านเมือง เป้าประสงค์แรกนั้นแสนง่าย คือ ต้องการให้ชาวบ้านกล้าพูดกล้าแสดงออกถึงความต้องการของตนเองได้ จากนั้นก็เริ่มเน้นการสร้างองค์ความรู้ โดยเฉพาะกับผู้นำชุมชน ด้วยการป้อนองค์ความรู้ให้กับผู้นำชุมชน และคนหนุ่มสาวในพื้นที่ เพื่อให้พวกเขาใช้อาวุธทางปัญญาที่จะกล้าตัดสินใจ กล้าคิดวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้น

“เราใช้อารมณ์ความรู้สึกขับเคลื่อนความรุนแรงมากพอแล้ว ต่อไปต้องวิเคราะห์และตัดสินใจกันด้วยความรู้มากขึ้น” นี่คือเส้นทางสร้างเครือข่ายในชุมชน จนมีวิวัฒนาการมาเป็นหลักสูตรต่าง ๆ “เราสถาปนาตัวเองเป็นผู้จัดการองค์ความรู้”

สำหรับโครงสร้างวิทยาลัยประชาชนนั้น **นายอัปดุลเลาะห์ ซาแยะ** หนึ่งในคณะกรรมการวิทยาลัยประชาชนอธิบายว่า พยายามจัดองค์กรให้ มีงานที่หลากหลายและสอดคล้องกับเป้าหมาย-วัตถุประสงค์ของการจัดองค์กร การดำเนินงานในปัจจุบันที่ทำงานใหญ่เป็นงานอบรมและงานจัดการความรู้ในส่วนงานอบรมนั้นมี 2 หลักสูตรที่ทำไปแล้ว และจะมีเพิ่มอีกหนึ่งหลักสูตร ซึ่งเริ่มการอบรมในเดือนกันยายน 2556

หลักสูตรแรก มีการอบรมไปแล้วตั้งแต่ปี 2553 คือ ‘หลักสูตรผู้นำแปรความขัดแย้งสู่สันติภาพ’ เป็นหลักสูตรที่ทางวิทยาลัยปรึกษาหารือในการวางหลักสูตรร่วมกับนักวิชาการ คนทำงานในพื้นที่ มีการจัดอบรมไปแล้ว 3 รุ่น รุ่นละ 30-50 คน ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นนักศึกษา ผู้นำเยาวชน ผู้นำศาสนา ครูตาดีกา

หลักสูตรที่สอง คือ ‘หลักสูตรผู้นำการเปลี่ยนแปลงสู่สันติภาพ’ เป็นหลักสูตรสำหรับผู้ใหญ่ คนที่เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นผู้นำองค์กรต่าง ๆ ทั้ง

ข้าราชการ ผู้นำศาสนา บางส่วนก็เป็นผู้ทำงานภาคประชาสังคม เป็นหลักสูตรที่ร่วมกันร่างกับ **ดร.นอร์เบิร์ต โรเปอร์ส** นักวิจัยอาวุโส สถาบันวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ (CSCD)

หลักสูตรที่สาม คือ ‘หลักสูตรธรรมาภิบาลและประชาธิปไตย’ ที่จะเปิดในเดือนกันยายน 2556 ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นนักศึกษา ผู้นำองค์กรเยาวชนชน

โดยหลักเกณฑ์แล้ว หลักสูตรต่าง ๆ กำหนดให้ผู้เข้าร่วมอบรมจะต้องเข้าร่วมรวมแล้วไม่น้อยกว่า 144 ชั่วโมง โดยแบ่งเป็น 8 ครั้ง ครั้งละ 3 วัน ภายในช่วงเวลา 5-6 เดือน กระบวนการอบรมนั้นมีการเชิญวิทยากรซึ่งเป็นอาจารย์จากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มาร่วม บางครั้งก็เชิญหน่วยงานความมั่นคง เจ้าหน้าที่จากองค์กรสากลระหว่างประเทศมาให้ความรู้ด้วย เช่น กฎกติกาในภาวะสงคราม แนวคิดขององค์การสหประชาชาติ (UN) และแนวคิดของอิสลาม, ประสบการณ์การรักษาสันติภาพของยูเอ็นในติมอร์ เลสเต เป็นต้น

สำหรับงานในอนาคตคาดว่าจะต้องทำเร็ว ๆ นี้ คือ การจัดวงเสวนา การจัดคาเฟ่ การจัดวงพูดคุยกับตัวแทนคนที่มีแนวคิดต่างกันวงเล็ก ๆ ส่วนแนวคิดที่จะลงในชุมชนคือการจัดองค์ความรู้ในแต่ละชุมชนโดยอยู่บนพื้นฐานว่าเขาต้องการเรียนรู้อะไร แง่นี้ ‘วิทยาลัยประชาชน’ มีฐานะเป็นผู้ร่วมสร้าง ‘พื้นที่กลางในการพูดคุย’ ในพื้นที่ความขัดแย้งเพื่อพัฒนากระบวนการสันติภาพควบคู่กับการเคลื่อนไหวในภาพใหญ่ของสังคมด้วย

สิ่งที่ทางคณะทำงานของวิทยาลัยประชาชนพลอยได้จากการอบรมในหลักสูตรข้างต้น คือ ได้พัฒนาองค์ความรู้ของตนเองไปพร้อมกับผู้เข้าร่วม และแปรไปสู่หลักสูตรต่างๆ ที่พยายามจัดอบรมให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในพื้นที่มากขึ้น และการพัฒนางานด้านต่างๆ ก็เดินบนฐานของความรู้อยู่ ไม่ใช่ฐานของความรู้สึกเหมือนที่ผ่านมา

มากกว่านั้น การพัฒนาเครือข่ายก็ทำได้ค่อนข้างมากขึ้น อย่างน้อยก็ในผู้เข้าอบรมจาก ‘หลักสูตรผู้นำการเปลี่ยนแปลงสู่สันติภาพ’ ที่มีผู้เข้าร่วม 50 กว่าคนนั้น มาจาก 30 กว่าองค์กร ทั้งตัวแทนจากศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ผู้นำจากองค์กรภาคประชาสังคม ผู้นำศาสนา ผู้นำชาวบ้าน ฯลฯ หวังว่าพวกเขาจะทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายการทำงานเพื่อหนุนเสริมกระบวนการสันติภาพ แง่หนึ่ง พื้นที่ความรู้แห่งนี้ได้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่เชื่อมการทำงานระหว่างเครือข่ายให้มีเป้าหมายและทิศทางการทำงานเพื่อสนับสนุนกระบวนการสันติภาพมากขึ้น

นายมุฮัมมัด มะลีละ คณะกรรมการวิทยาลัยประชาชน กล่าวเสริมถึงเหตุที่ต้องมีวิทยาลัยประชาชน โดยระบุว่า หากจะแบ่งคนใน 3 จังหวัดตอนนี้ สามารถแบ่งได้เป็น 3 track คือ

Track 1: ผู้นำ ผู้มีอำนาจในการกำหนดทิศทางของความขัดแย้งและรุนแรง

Track 2: ภาคประชาสังคม (ผู้กุมความรู้และมักสื่อสารกันเอง เข้าไม่ถึงชาวบ้านรากหญ้า สุดท้ายคือ

Track 3: ประชาชนรากหญ้า ซึ่งเป็นกลุ่มที่น่าสงสารเพราะถูกกระทำจากฝ่ายต่าง ๆ ถูกกระทำจากความจริงคนละชุดกัน

ที่ผ่านมา พื้นที่ขาดความรู้ที่เป็นความจริง คนมลายูก็มีความจริงชุดหนึ่ง คนชียะ (สยาม) ก็มีความจริงชุดหนึ่ง คนจีนก็มีความจริงอีกชุดหนึ่ง เราจะทำอย่างไรเมื่อความจริงเหล่านี้ปะทะกันแล้วไม่นำไปสู่ความรุนแรง นี่คือสาเหตุที่เห็นความจำเป็นว่าต้องชำระความจริง และพื้นที่ที่จะชำระความจริงก็หนีไม่พ้นคำว่า โรงเรียน หรือ วิทยาลัย เนื่องจากปัจจุบันนี้ ทุกฝ่ายต่างอ้างว่าทำเพื่อประชาชน แต่การทำให้ประชาชนมีความสุขนั้นมีวิธีการคนละอย่างกัน

เราตั้งคำถามว่าหากเราจะศึกษากันเอง หาความจริงกันเอง ไม่ต้อง

รอความจริงจากฝ่ายความมั่นคง ฝ่ายก่อการ จะทำได้ไหม ด้วยโจทย์ลักษณะนี้จึงต้องปูพื้นก่อนว่า เราจำเป็นต้องรู้พื้นฐานอะไรก่อนบ้างเพื่อจะค้นหาความจริงนั้น และพยายามออกแบบหลักสูตรเป็นขั้นเป็นตอน พวกเราตั้งความหวังว่าในอีก 5-6 ปีข้างหน้าจะขยายองค์ความรู้นี้ไปทั่วสามจังหวัด จนกลายเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อขับเคี่ยวสร้างสันติภาพด้วยความรู้ เหมือนการเรียนเรื่องประวัติศาสตร์ได้จัดกระบวนการเรียนรู้

ไม่นานนี้ ทีมวิทยาลัยฯ ไม่ได้เชิญอาจารย์ประวัติศาสตร์ชื่อดังมาบรรยายเหมือนทุกครั้ง เพราะได้ยินได้ฟังกันมามากแล้ว หากแต่เปลี่ยนมาเชิญตัวแทนคนมลาญ คนจีน คนพุทธ จากในพื้นที่ มานั่งเสวนาให้นักศึกษาได้ฟัง ให้เรื่องเล่าจากแต่ละมุมมองได้สนทนา ได้ทะเลาะกันบนเวที ชำระประวัติศาสตร์เล็ก ๆ น้อย ๆ เอาความจริงที่แต่ละฝ่ายมีมาแลกเปลี่ยนกัน เราไม่ได้ต้องการทำให้ความจริงมีหนึ่งเดียว แต่ต้องการให้ฟังเรื่องเล่าของคนอื่นเป็น และมีพื้นที่ให้สำหรับทุกเรื่องเล่า

โดยฐานคิดของ ‘วิทยาลัยประชาชน’ นั้น นายทวีศักดิ์ ระบุว่าการสร้างสันติภาพ คือ การสร้างสติปัญญาในการหาทางออกของความขัดแย้ง โดยไม่ใช้ความรุนแรง ดังนั้น ในการสร้างสติปัญญา แบ่งออกเป็นสองอย่าง คือ องค์ความรู้และการมีส่วนร่วม ทีมของวิทยาลัยฯ ได้สร้างวิชาให้ประชาชนได้เรียนรู้ แล้วคนที่เรียนรู้ก็นำองค์ความรู้นั้นไปสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับในพื้นที่ เพราะพื้นที่ความขัดแย้งนั้นเหมือนพื้นที่ระหว่างเขาควาง (dilemma) ซ้ายก็อันตราย ขวาก็อันตราย เป็นภาวะอึดอัดเหลือในการวางตัวเองอย่างไรให้อยู่ได้อย่างปลอดภัยจากผู้ใช้อาวุธทั้งสองฝ่ายก็เป็นเรื่องสำคัญ เชื่อว่าหากสามารถนำองค์ความรู้และการมีส่วนร่วมมาผนวกกัน สังคมจะเข้าใจ และตอบคำถามได้มากขึ้น

‘วิทยาลัยวันศุกร์’: พื้นที่ใช้ความรู้ขับเคลื่อนสังคม

อาจารย์ อภิชาติ จันทร์แดง จากสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ร่วมถอดประสบการณ์การทำงานของ ‘วิทยาลัยวันศุกร์’ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นเวทีเสวนาวิชาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในพื้นที่ภาคใต้ ก่อตั้งขึ้นราวปี 2542 ในช่วงที่มีความขัดแย้งกรณีโครงการโรงแยกก๊าซและท่อส่งก๊าซไทย-มาเลเซีย ที่อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา อาจารย์รุ่นแรก ๆ ที่ดำเนินการปัจจุบันก็ลี้ภัยหนีแล้ว ดำเนินการมา 11-12 ปี แต่มีการหยุดชะงักไปช่วงสั้น ๆ ไม่ถึงปี จากนั้นมีการดำเนินการต่อในช่วงหลัง นับถึงปัจจุบันก็ราว 2-3 ปี

เดิมทีนั้นมีการจัดวงคุยกันทุกวันศุกร์ และมีสมาชิกมีจำนวนมากพอสมควรที่เข้ามาใช้พื้นที่นี้ในการตั้งประเด็น เมื่อหยุดชะงัก ทุกคนต่างรู้สึกเสียดายพื้นที่ของการเรียนรู้แบบนี้ซึ่งสาธารณชนสามารถเข้ามาพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนกันได้พอดีโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมในภาคใต้ของประเทศไทย (STEP) ให้การสนับสนุนต่อ ทีมงานจึงตัดสินใจดำเนินงานต่อ ซึ่งอันที่จริง ‘ทีมงาน’ ที่ว่านี้ก็มิใช่เจ้าของเวที เป็นแต่เพียงผู้ที่เข้ามาช่วยดูแลในการจัดการเวที โดยที่พื้นที่นี้เป็นของทุกคน อย่างไรก็ตาม ในยุคหลังมีการลดจำนวนการจัดวงคุยลง จากทุกสัปดาห์เป็นเดือนละ 2 ครั้ง แต่บางเดือนที่มีประเด็นร้อนก็จัดมากกว่านั้น

“ความเป็นวิทยาลัยวันศุกร์เกิดมาจากการขาดพื้นที่ อย่างที่เราเห็นกันอยู่ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมเพราะคนไม่ได้ค่อยคุย ไม่ค่อยได้แลกเปลี่ยนกัน โดยเฉพาะปัญหาการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ของรัฐที่มักมาพร้อมกับความขัดแย้งรุนแรงในพื้นที่นั้น โดยจะรุนแรงมากหรือน้อยก็แล้วแต่กรณีพื้นที่นี้ผู้เข้าร่วมหรือสมาชิกไม่จำเป็นต้องคิด ต้องทำเหมือนกัน แต่อย่างน้อยเราจะเข้าใจว่าใครคิดอะไร ทุกความคิดเราเชื่อว่าเป็นประโยชน์

เป็นข้อมูลความรู้”

วิทยาลัยวันศุกร์เป็นพื้นที่สาธารณะในเชิงประเด็นความรู้โดยเฉพาะประเด็นของพื้นที่ รวมถึงปัญหาเชิงโครงสร้างต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศและระดับโลกด้วย ตัวอย่างเช่น มีการจัดเสวนาเกี่ยวกับปัญหาหนังสือ Innocence of Muslim เป็นต้น

แม้สถานะของวิทยาลัยวันศุกร์จะเป็นทางการน้อยกว่าวิทยาลัยประชาชนที่มีสมาชิกชัดเจนถาวร มีหลักสูตรชัดเจน แต่วิทยาลัยวันศุกร์เป็นเวทีให้ใครก็ตามสามารถนำเสนอเรื่องต่าง ๆ ที่ตนเองอยากพูดคุยแลกเปลี่ยนได้ ที่ผ่านมามีหลาย ๆ ประเด็นก็เกิดจากคนภายนอกเสนอเข้ามา หรือขอใช้พื้นที่วิทยาลัยวันศุกร์ในการเผยแพร่ข้อมูลความรู้เรื่องต่าง ๆ ประเด็นจึงมีความหลากหลายมาก

นายบรรจง นะแส จากมูลนิธิรักษทะเลไทย อธิบายบทบาทของวิทยาลัยวันศุกร์เพิ่มขึ้นว่า องค์ความรู้ที่เรียนรู้ผ่านเวทีเสวนานั้นเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ ปากท้องของชาวบ้านที่มีอยู่จริง โดยเริ่มก่อตัวจากความขัดแย้งเรื่องปั่นไฟปลากะตักที่ชาวบ้านออกมาประท้วง เดินขบวนในจังหวัดสงขลา ครูบาอาจารย์ในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ และเครือข่ายใกล้เคียงจึงตั้งวิทยาลัยวันศุกร์ขึ้นเพื่อเป็นพื้นที่บอกเล่าให้คนอื่น ๆ รู้ว่าปัญหาของชาวประมงคืออะไร จากนั้นปี 2545 ก็เผชิญกับปัญหาใหญ่กรณีโครงการโรงแยกก๊าซและท่อส่งก๊าซไทย-มาเลเซีย วิทยาลัยวันศุกร์ก็เป็นกลไกในการนำข้อมูลออกมาบอกกับสาธารณะอย่างเป็นระบบและเป็นวิชาการ เช่น ข้อมูลที่มาของโครงการนี้ สัญญาสัมปทานแหล่งก๊าซเป็นอย่างไร ทำไมจึงมี 7 เส้นทาง ปมปัญหาที่ดินกะป๋อง เป็นต้น

ตัวอย่างสำคัญที่ใช้ความรู้ขับเคลื่อนผ่านเวทีเสวนาวิทยาลัยวันศุกร์สามารถสร้างผลสะท้อนต่อสังคมและวงวิชาการ คือ ‘โครงการแลนด์บริดจ์สงขลา-สุทล’ ที่เกิดตั้งแต่ปี 2532 มีการคัดค้านเส้นทางเดินเรือตรงปักษ์

ใต้ เพื่ออำนวยความสะดวกให้เรือสินค้าทั้งหลายไม่ต้องเดินทางอ้อมไปทางสิงคโปร์

ในปี 2545 สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งคณะกรรมการเพื่อศึกษาทางเลือก โดยกำหนดไว้ 7-8 เส้นทาง แล้วสุดท้ายได้ข้อสรุปว่าพื้นที่ 5A คือบริเวณสงขลา-สตูล เหมาะสมที่สุด เมื่อลงไปดูในรายละเอียดแผนของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จะเห็นปมที่จะสร้างความขัดแย้งในพื้นที่จำนวนมาก เพราะพบว่านอกจากท่าเรือน้ำลึกแล้ว ยังมีถ่านหินสายสตูล-เปอร์ลิส ซึ่งต้องขุดทะเลภูเขา, โครงการรถไฟรางคู่ ปากบารา-จะนะ, ท่อและคลังส่งน้ำมัน, นิคมอุตสาหกรรม, โครงการเขื่อน เป็นต้น

หน้าที่ของวิทยาลัยวันศุกร์คือนำเอารายละเอียดเหล่านี้ออกมาให้ชาวบ้านได้เห็นของจริงว่าอะไรจะเกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น ในกรณีถ่านหินนิคมฯ จะมีการใช้เขาถึง 8 ลูก หรือเส้นทางลำเลียงหิน รายละเอียดเส้นทางรถไฟเมื่อนำรายละเอียดต่าง ๆ ออกมาจะเห็นว่ามิมีโครงการต่าง ๆ มากกว่าท่าเรือหลายพื้นที่เผชิญหน้ากับการพัฒนาที่เอาอุตสาหกรรมเป็นตัวเดินหน้าเหมือนภาคตะวันออก

นางพิชญา แก้วขาว จากมูลนิธิชุมชนไท กล่าวถึง 'ความรู้' ว่า ความรู้หลายอย่างรู้ให้รอกหัว โดยที่ผู้ศึกษาไม่เคยวิเคราะห์เลยว่าจะไปทำไม การเรียนปริญญาตรีในระบบการศึกษาไทยก็เป็นเช่นนี้ เรียนรู้เรื่องต่าง ๆ แต่ไม่รู้จะนำไปใช้อย่างไร การตั้งต้นจากความไม่เป็นที่ธรรมนั้นก็ตั้งคำถามว่า เมื่อไม่ได้รับความเป็นที่ธรรมแล้วเราต้องรู้อะไรบ้างเพื่อจะทำได้รับความเป็นธรรม เป็นการหาความรู้เพื่อเอาตัวให้รอด รู้เพื่อจัดการปัญหาให้ได้ ดังนั้น 'รู้ทำไม' จึงเป็นคำถามสำคัญในการเริ่มต้น

ยกตัวอย่างวิทยาลัยวันศุกร์ที่ดำเนินการมากกว่า 10 ปีว่าเป็นเวทีของคนที่ยากู้ ใครอยากรู้เรื่องอะไรก็มาฟัง ทำให้ผู้เข้าร่วมเปลี่ยนหน้าไป

เรื่อย ๆ ส่วนคนที่อยากรู้ทุกเรื่องก็มาฟังทุกเวที ทฤษฎี หลักการ กฎหมาย คนละเรื่องกัน เมื่อชาวบ้านรู้แล้วก็สามารถนำไปขยายต่อได้ แต่ไม่จำเป็นที่ชาวบ้านต้องรู้ทุกเรื่อง โดยยกตัวอย่างการศึกษารายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (อีไอเอ) ที่มีปัญหาบกพร่อง เมื่อนักวิชาการนำมาวิเคราะห์ และเผยแพร่ให้ชาวบ้านได้รู้ ชาวบ้านก็รู้วิธีคิดว่า “อีไอเอไม่เป็นจริง” เท่านี้ก็เพียงพอแล้ว เป็นความรู้ที่ทำให้เกิดความกล้าที่จะพูดและแสดงออกเป็นความรู้ที่นำไปใช้ได้จริง ไม่ถูกแซ่แซ้ง และทำให้สนุกกับการที่จะรู้

นอกจากนี้ นางพิชญา ยังแนะนำอีกว่า ชาวบ้านในสามจังหวัดจะถูกเชิญไปงานต่าง ๆ จำนวนมาก เพื่อรับการอบรมเรื่องต่าง ๆ แต่ไม่เคยได้รับการแนะนำว่าอะไรที่ควรไป อะไรไม่ควรไป จึงขอแนะนำว่าไม่ต้องไปก็ได้ หากเวทีนั้นไม่ได้สร้างปัญญาให้ดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่อย่างสันติสุข

“ถ้าปลายทางคือสันติภาพ อะไรคือสิ่งที่ต้องรู้เพื่อไปสู่สันติภาพ แล้วรู้แล้วก็ต้องปฏิบัติเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลง ส่วนจะเปลี่ยนอย่างไรนั้น ต้องทบทวน ทาวิธีที่ถูกต้อง”

พื้นที่พูดคุย : เสริมอำนาจ สร้างทางเลือกในการกำหนดชะตาชีวิต

ตัวแทนจากคณะกรรมการในวิทยาลัยประชาชนซึ่งเป็นผู้หญิง (คนเดียวในคณะกรรมการ) กล่าวเสริมเพื่อทำความเข้าใจวิทยาลัยประชาชนให้มากขึ้นว่า ที่ตั้งชื่อเช่นนั้นเพราะมีจุดประสงค์จะให้องค์ความรู้แก่ประชาชนในทุกด้าน และเพิ่งมีอายุย่างเข้าปีที่ 3 ในบริบทที่สถานการณ์ความรุนแรงยืดเยื้อเรื้อรังจนไม่เห็นปลายทางว่าจะยุติอย่างไร

“เราจะอยู่ร่วมกันอย่างไร เป็นคำถามใหญ่ที่กำลังหาคำตอบร่วมกัน และองค์ความรู้ที่ชาวบ้านต้องการคือ องค์ความรู้ด้านความขัดแย้งและสันติภาพ โดยเฉพาะช่วงการเจรจาระหว่างรัฐบาลไทยกับกลุ่มบีอาร์เอ็น

นั่น คนในพื้นที่ที่มีการพูดคุยเรื่องนี้เช่นกัน มีการคุยกันในวงน้ำชา แลกเปลี่ยนข้อมูล องค์ความรู้กันเอง สิ่งที่ว่าวิทยาลัยประชาชนเห็นคือ คนในพื้นที่ กระจายความรู้ กระจายความจริง อยากจะรู้ว่าอะไรคือสันติภาพ และปลายทางสันติภาพจะมาเมื่อไหร่ สื่อที่เข้าไปสัมภาษณ์สอบถามชาวบ้าน ว่ามุมมองเกี่ยวกับสันติภาพของคุณคืออะไร ชาวบ้านก็ตอบไม่ได้ เพราะอันที่จริงแล้ว คำว่า สันติภาพนั้นมีความหมายกว้าง แต่เขาจะสามารถพูดได้และบอกได้ว่าเขาต้องการอะไรหากมีองค์ความรู้และพื้นที่ปลอดภัยเพียงพอให้เขาพูดได้”

วิทยาลัยประชาชนเป็นสถาบันกึ่งองค์กร กระบวนการจัดอบรมหลักสูตรต่าง ๆ จะทำในมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็น ‘พื้นที่ปลอดภัย’ ช่วงต้นกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้นำในชุมชน ทั้งผู้นำตามธรรมชาติและที่อยู่ในโครงสร้าง เช่น อบต. ครู ผู้นำศาสนา ที่เลือกคุยกับผู้รู้ เนื่องจากคาดหวังว่าจะไปขยายองค์ความรู้และความเข้าใจให้กับประชาชนในระดับรากหญ้า เหล่านี้จะเป็นการเพิ่มพลังอำนาจให้เสียงของประชาชนมีความหมายมากขึ้น

ศิษย์เก่าจากวิทยาลัยประชาชนคนหนึ่งกล่าวว่า จบหลักสูตรของวิทยาลัยมาประมาณ 4-5 เดือนแล้ว และตอบตัวเองได้ว่า วิทยาลัยประชาชนเป็นองค์กรที่สร้างอุปกรณ์ชนิดหนึ่งที่เรียกว่า ‘ไฟฉาย’ ขึ้นมา โดยให้นักศึกษาเลือกเองว่าจะไปส่องที่ไหน เป็นการสื่อสารในช่วงวัยและระดับชนชั้นที่คุยกันได้ สำหรับตัวเขาเป็นเยาวชนก็สามารถส่องไฟในกลุ่มเยาวชนด้วยกันได้ในพื้นที่ความขัดแย้งนี้เยาวชนสามารถทำอะไรให้เกิดประโยชน์ได้บ้างจากความรู้ที่ได้รับมา ซึ่งเป็นสิ่งที่เยาวชนต้องการ เพราะถึงที่สุดปริญญาบัตรก็ยังไม่มีความหมายเท่าการยอมรับของสังคม

แม้จะไม่ใช่นักวิชาการใหญ่ ไม่ใช่องค์กรจัดตั้งที่ใหญ่โต แต่เขาก็สามารถขยายความรู้ ข้อมูลของพื้นที่ความขัดแย้งสู่เยาวชนที่หมู่บ้านได้พูดคุยกันได้ เช่น ในเวลาเล่นฟุตบอล เมื่อเยาวชนรู้ว่าตนสามารถมีบทบาทเชิงรุกได้ ก็จะเกาะกลุ่ม สร้างเครือข่าย กลายเป็นสะพานไปสู่การพูดคุยกัน



ของผู้ใหญ่ได้

ศิษย์เก่าวิทยาลัยประชาชนอีกคนหนึ่ง กล่าวว่า ได้เข้าอบรมหลักสูตรผู้นำแปรความขัดแย้งสู่สันติภาพ ในระยะ 5-6 เดือนได้เรียนรู้ถึงกระบวนการ กลไกของ ‘ปาตานี’ และของโลกภายนอก เห็นความซับซ้อนภายในที่สัมพันธ์และเชื่อมโยงกับบริบทนอกพื้นที่ ทำให้เปิดมุมมองในการแก้ปัญหาในมากขึ้น ได้นำความรู้ไปทำงานทั้งขับเคลื่อนขององค์กร และใช้เรื่องกฎหมาย ส่วนสิ่งที่อยากเรียนเพิ่มเติม คือ การเขียนข่าว การผลิตข่าว เพื่อนำเสนอข้อมูลในพื้นที่

ขณะที่ ศิษย์เก่าวิทยาลัยประชาชนอีกคนหนึ่ง ระบุว่า เขาเป็นนักศึกษารุ่นที่3 เพิ่งจบหลักสูตรมาประมาณ 2 เดือน เดิมเป็นประชาชนรากหญ้าคนหนึ่งที่เคยรู้สึกว่าเป็นพื้นที่ที่ไม่มีความยุติธรรมมานานแล้ว และต้องการจะค้นหาความรู้เกี่ยวกับต้นตอของปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น และรู้สึกดีใจมากที่มีวิทยาลัยประชาชนเกิดขึ้นในพื้นที่ สิ่งที่สนใจมากคือเรื่องของกฎหมาย และคิดว่ากฎหมายพิเศษหลายฉบับ ไม่มีความยุติธรรม ควรจะ

ยกเล็ก ความรู้ที่ได้รับนั้นเยอะมาก แต่ประเด็นสำคัญคือผู้อบรมจะนำไปบูรณาการอย่างไรเพื่อนำไปใช้ในสังคมบ้านตนเองได้ เพราะภายใต้พื้นที่ 3 จังหวัดก็มีสังคมหลายแบบ ไม่เหมือนกันเสียทีเดียว

ผู้เข้าร่วมคนหนึ่ง ตั้งคำถามว่า สมมติมีข้อตกลงหยุดยิงเกิดขึ้นจะถือว่าสันติภาพแล้วหรือยัง แล้ววิทยาลัยประชาชนจะยังมีต่อไปไหม

นายมุฮัมมัด กล่าวว่า ข้อตกลงหยุดยิงนั้นเป็นเพียงสันติภาพเชิงลบ แค่หยุดความรุนแรงทางกายภาพ ซึ่งเป็นความต้องการของรัฐ ไม่ใช่ประชาชนในพื้นที่ที่ต้องการสันติภาพเชิงบวก ต้องการเห็นความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและมีความเป็นธรรมในพื้นที่มากขึ้น และหากเป็นเช่นนั้นกิจกรรมของวิทยาลัยคงต้องปรับเปลี่ยนไปตามบริบทที่เปลี่ยน เราทุกคนต้องการให้เหตุการณ์จบ แต่อันที่จริงคำตอบไม่ได้อยู่ที่เอกราช ไม่ได้อยู่ที่ autonomy ไม่ได้อยู่ที่การกระจายอำนาจ คำตอบอยู่ที่ตรงความพึงพอใจของคนในพื้นที่ นี่คือความหมายของคำว่าสันติภาพที่แท้จริง คือ ชาวบ้านกินดีอยู่ดี และพอใจกับระบอบการปกครองที่ประชาชนเลือกและสามารถกำหนดชะตาตัวเองได้

ตัวแทนวิทยาลัยประชาชนคนหนึ่ง ย้ำความสำคัญของวิทยาลัยประชาชนในฐานะการเป็น ‘พื้นที่ทางการเมือง’ และ ‘พื้นที่ปลอดภัย’ เพราะได้เปิดพื้นที่ให้คนรุ่นใหม่ได้ส่งเสียงของตนเอง มีพื้นที่ของตนเอง แทนที่จะมีทางเลือกเพียงเข้าร่วมกับฝ่ายผู้ก่อการ หรือเข้าร่วมกับฝ่ายรัฐ ซึ่งล้วนแต่ต้องจับปืนและใช้ความรุนแรงไม่ว่าอยู่ฝ่ายไหน ทั้งที่ทุกฝ่ายอ้างว่าต้องการสันติภาพทั้งนั้น การที่มีพื้นที่ให้มาตะโกนตรงนี้เป็นพื้นที่ปลอดภัย เพื่อทะเลาะกันทางความคิดให้จบ โดยไม่ใช้ความรุนแรง ใช้ปากต่อสู้กัน เพื่อที่อย่างน้อยจะไม่มีใครตาย นี่คือประโยชน์เล็กน้อยที่จะนำสู่ประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่

นายบรรจง นะแส ตั้งข้อสังเกตในตอนท้ายว่า ประสบการณ์การทำงานกับชาวบ้านของเขา ทำให้เห็นรูปธรรมของปัญหาอีกแบบ เวลาจัด

เวทีเพื่อแก้ไขปัญหาของวิทยาลัยประชาชนดูเหมือนจะห่างไกลจากปากท้องของชาวบ้าน เพราะเป็นเรื่องแนวคิดเสียมาก ซึ่งคนทำงานก็คงตื่นตื่นที่ได้เรียนรู้องค์ความรู้ใหม่ แต่โจทย์พวกนี้ต้องคิดว่าเป็นโจทย์ของใคร หากเป็นเรื่องใหม่ ไกลตัว ก็ไม่จำเป็นที่ชาวบ้านต้องรู้ทุกเรื่อง แต่ปัญหาปากท้องของเขาสำคัญและไม่มีคนใส่ใจ จะมีประโยชน์อะไรที่จะพูดเรื่องสันติภาพแต่ไม่มีใครพูดปัญหาปากท้องของเขา นี่เป็นโจทย์ที่อยากฝากให้วิทยาลัยประชาชนด้วย

นอกจากนี้ เรื่องกฎหมาย เรื่องเทคนิคต่าง ๆ ที่บอกว่าชาวบ้านไม่รู้ เพราะมีกฎหมายพิเศษเยอะไปหมดและที่มงานฯ รู้สึกว่าต้องเรียนรู้อันหนึ่งเพื่ออยู่อย่างปลอดภัย แต่สำหรับเขาแล้วเห็นว่าต้องทำมากกว่านั้นคือ ต้องเรียนรู้วิธีตีความกฎหมาย ยกเลิกกฎหมาย ไม่ใช่เรียนเพื่อเดินทางที่รัฐกำหนด ไม่ใช่บังคับพ่อแม่เราให้ทำตามกฎหมายที่ไม่ถูกต้อง สิ่งของรัฐหรือผู้มีอำนาจกำหนดส่วนใหญ่กดขี่บังคับ ดังนั้น จึงน่าจะลองใช้ช่องทางอื่น เช่น ล่ารายชื่อเพื่อยกเลิกกฎหมาย

ขณะที่ อาจารย์อภิชาติ ได้ขมวดให้เห็นจุดร่วมของ ‘วิทยาลัยประชาชน’ และ ‘วิทยาลัยวันศุกร์’ แม้วิธีการในการดำเนินการอาจแตกต่างกันอยู่บ้าง “ในส่วนของวิทยาลัยวันศุกร์ที่ผ่านมาเน้นจัดกิจกรรมอยู่ในมหาวิทยาลัยเป็นหลัก แต่เท่าที่ฟังจากตัวอย่างของวิทยาลัยประชาชน คิดว่าอาจต้องปรับรูปแบบในการลงไปสู่ชุมชนให้มากขึ้น เพราะในช่วง 2 ปีหลัง มีหลายครั้งที่ชุมชนก็เรียกร้องให้วิทยาลัยวันศุกร์ไปทำเวทีให้ เพื่อดึงองค์ความรู้ที่เขามีออกมาเป็นระบบ ประกอบกับเครือข่ายที่เรามี เช่น นักศึกษาในโครงการต่าง ๆ ก็สามารถนำลงไปช่วยการขับเคลื่อนของชาวบ้านได้ วิทยาลัยวันศุกร์ก็จะเป็นเวทีเชื่อมระหว่างสถาบันการศึกษากับชาวบ้านที่มีความรู้อยู่แล้ว แต่อาจขาดเรื่องการจัดการ ขาดพื้นที่ การทำเช่นนี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้ของทั้งสองส่วน”

“ส่วนที่สอง การให้ข้อมูลที่นอกเหนือเวทีเสวนาก็เป็นส่วนสำคัญนั้น

คือ ‘สื่อ’ เราจะพยายามรวบรวมข้อมูลความรู้เกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ให้มากขึ้น ไม่เฉพาะจากเวทีเสวนาอย่างเดียว เพื่อให้ชาวบ้านเขาตัดสินใจว่า จะเอาหรือไม่เอาทำเรื่อน้ำลึก คือทำอย่างไรให้ข้อมูลความรู้ใหม่ที่ได้จากเวทีเสวนาของวิทยาลัยวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนเครือข่ายและสังคม”

“ส่วนที่สาม การทำงานกับกลุ่มเครือข่าย ที่ผ่านมามีกับสมาชิกวิทยาลัยวันศุกร์อยู่แล้ว ซึ่งแต่ละคนก็มีเครือข่ายของตัวเอง เราอาจต้องมองกลุ่มที่ไม่ใช่ภาคประชาชนที่มีอยู่แล้ว แต่ขยายไปยังกลุ่มอื่นที่มีลักษณะงานส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนด้วย

คุยวันนี้ทำให้เห็นว่าจะต้องทำงานอย่างไร ปรับตัวอย่างไรต่อไป

นายทวีศักดิ์ ย้ำว่า สิ่งที่เราพูดกันตั้งแต่ต้นคือเรื่ององค์ความรู้ แต่สิ่งที่เราจะทำคือ ทำอย่างไรให้องค์ความรู้ของเราเดินเข้าไปหรือวิ่งเข้าไปหารัฐองค์กรประชาสังคม เมื่อวิ่งเข้าช่องที่ถูกต้องมันจะสร้างการเปลี่ยนแปลง

“การเรียนรู้คือการปฏิบัติ ความคาดหวังของวิทยาลัย คือ เรียนแล้วต้องเอาไปปฏิบัติ ไม่อย่างนั้นก็คือว่าไม่มีผลสัมฤทธิ์เกิดขึ้น”

นายอดุลเลาะห์ กล่าวว่า สิ่งที่สังเกตเห็นคือ สิ่งที่เราทำทุกอย่างเพราะเราเจอปัญหา ปัญหาแต่ละที่ แต่ละอย่าง ก็แตกต่างกัน ที่ปัตตานีมีปัญหาคความมั่นคงที่ซ่อนอยู่ข้างบน ข้างล่างมีปัญหาปากท้อง ระบบชนชั้น แต่สิ่งที่วิทยาลัยประชาชนทำในช่วงที่ผ่านมา คือ การพยายามเรียนรู้ ตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา โดยเห็นว่าปัญหาเร่งด่วนที่สุด คือ กฎหมายพิเศษทั้งหลาย เป็นสิ่งที่ผู้คนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ไม่ต้องการ แต่ในเมื่อถูกบังคับใช้แล้ว การยกเลิกไม่ใช่ง่าย และมันครอบหัวเราอยู่ ดังนั้น โจทย์เฉพาะหน้าคือ ทำอย่างไรให้เราอยู่ให้ได้ จึงจำเป็นต้องเรียนรู้มันให้มาก

ที่สุดเพื่อให้อยู่ได้พร้อมไปกับการพยายามจะแก้ไขปัญหา ในการตัดสินใจ คิดและเลือกโดยตัวของเขาเอง เพราะสิ่งที่เราพูดเสมอคือ ถ้าให้ใครคนหนึ่ง เลือกโดยไม่มีความรู้ ถือเป็นความอยุติธรรมต่อเขา เขาอาจจะอยากมีการ ปกครองตนเอง แต่เขาก็ต้องมึนงงกับความรู้อันจริง ๆ ว่ามันคืออะไร เป็นอย่างไร วิทยาลัยประชาชนเพิ่งตั้งได้ 2 ปีกว่า นับว่ายังเป็นเด็กมาก ก็คงต้อง พยายามเปิดแนวทางสายงานการทำงานใหม่ ๆ อาจต้องขอความรู้ความ เห็นจากคนอื่น ๆ รวมถึงเป็นเครือข่ายกับวิทยาลัยวันศุกร์เพื่อเป็นภาคีใน การทำงาน

ขณะที่ นางพิชญา ปิดท้ายว่า การเรียนรู้อะไรก็แล้วแต่อย่าไปติด กรอบว่าการเรียนต้องเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ แต่เรียนจากโจทย์จริงตรงหน้า แล้วสรุปบทเรียนการเรียนรู้ของเราด้วย จุดสำคัญอีกประการ คือ การหา เครือข่ายให้ได้กว้างขวางที่สุด แล้วร่วมกันตะโกนออกมา

“โจทย์ 3 จังหวัดมันท้าทายด้วยชีวิต เราไม่มีเวลาบ่ม ไม่มีเวลาเพาะ เราต้องช่วยกันกระตุ้นให้การเรียนรู้เร็วขึ้น”

รายชื่อกลุ่มโครงการ องค์กร และภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วม

การจัดสัมมนาวิชาการ “บูรณาการความรู้ ก้าวสู่สันติภาพ” (STEPS TO PEACE) มีผู้เข้าร่วมจำนวน 460 คน โดยมีตัวแทนจากกลุ่มโครงการ องค์กร และภาคีเครือข่าย นักศึกษาและผู้ที่สนใจทั่วไป ประกอบด้วย

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP), นักวิชาการ จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัย อีสลามยะลา มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, หน่วยงานราชการต่างๆ เช่น ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ กระทรวงยุติธรรม กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สำนักความมั่นคงจังหวัดชายแดนภาคใต้และชนต่างวัฒนธรรม สำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ และกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, ตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในสามจังหวัดชายแดนใต้, กลุ่มเครือข่ายโครงการจากโครงการเสวนา
ท้องถิ่นใต้ : วิทยาลัยวันศุกร์ เครือข่ายองค์กรชุมชนพื้นที่จังหวัดสงขลาและ
จังหวัดสตูล โครงการศูนย์การเรียนรู้ธุรกิจชุมชนต้นแบบสู่การพัฒนาอย่าง
ยั่งยืน โครงการแบบจำลองเพื่อการเฝ้าระวังภัยแบบมีส่วนร่วมและระบบ
เตือนภัยพิบัติทางธรรมชาติ โครงการพัฒนาศักยภาพการเขียนข่าว นักเรียน
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและการผลิตสื่อภาษามลายู-ไทย เพื่อ
ลดปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้โครงการกระบวนการสร้าง
สันติภาพปาตานีโดยภาคประชาชน โครงการการส่งเสริมความรู้ด้าน
กฎหมายให้กับองค์กรภาคประชาสังคมที่ทำงานด้านสิทธิเด็กและผู้หญิงใน
จังหวัดชายแดนใต้ของไทย และโครงการเสริมสร้างการตระหนักรู้ด้าน
กฎหมายด้วยเครือข่ายยุติธรรม

คณะกรรมการจัดงาน STEPs TO PEACE

1. ผศ.ดร.บุษบง ชัยเจริญวัฒน์นะ : ประธานคณะกรรมการบริหารโครงการฯ
2. วิปัญญาจิต เกตุนุติ : ผู้จัดการโครงการ STEP
3. อาจารย์อภิษฐา ไอนินทร์ : กรรมการบริหารโครงการ STEP
4. ทิวาทิพย์ ไทยเกื้อ : เจ้าหน้าที่การเงินประจำโครงการ STEP
5. สุรัชดา จุฑานันท์ : ผู้ช่วยเจ้าหน้าที่บริหารโครงการอาวุโสโครงการ STEP
6. อารีฟิน ดำรงรัศมี : ผู้ช่วยเจ้าหน้าที่บริหารโครงการ STEP

สำนักงานบริหารโครงการ STEP

สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

15 ถ.กาญจนวนิช ต.คอหงส์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110

โทรศัพท์ 0-7428-9304 โทรสาร 0-7428-9302

บรรณาธิการ : บุษบง ชัยเจริญวัฒน์นะ, อารีฟิน ดำรงรัศมี, วิปัญญาจิต เกตุนุติ

ถอดความเวทีเสวนาฯ : จิตินบ โกมลณีมิ

ภาพถ่าย : อิบรอเฮ็ม มะไซ๊ะ, อับดุลรอมัน ไชละมู, มุหมัดซอเร่ เแดง

รูปเล่มและแบบปก : ปิยศักดิ์ อุทรัพย์

พิสูจน์อักษร : ตติگانต์ เดชชพงศ

บูรณาการความรู้ ก้าวสู่สันติภาพ

STEPS⁺ to PEACE

จากก้าวแรก สู่ก้าวต่อไป ...

เพื่อร่วมเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรภาครัฐ
และภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

